

ISED

İLİM, SANAT VE EDEBİYAT DERGİSİ

YIL - YEAR 2024

CİLT - VOLUME 4

SAYI - ISSUE 7

İSED

İLİM, SANAT ve EDEBİYAT DERGİSİ

Cilt 4, Sayı 7, Haziran 2024

İlim, Sanat ve Edebiyat Dergisi, yılda iki defa (Haziran ve Aralık aylarında) yayımlanan Uluslararası erişime açık bilimsel odaklı akademik bir dergidir. Dergide sanat, edebiyat ve Türk kültürü alanındaki makalelere ek olarak multidisipliner makaleler de yayımlanmaktadır. Bu doğrultuda İlim, Sanat ve Edebiyat Dergisi'nin amacı, sanat ve edebiyat eleştirisine azamî derecede geniş bir perspektiften yaklaşım alan çalışmalarına katkı sunmak ve çeşitlilik oluşturmaktır.

İlim, Sanat ve Edebiyat Dergisi **Yeni Türk Edebiyatı, Klasik Türk Edebiyatı, Türk Halk Edebiyatı, Yeni Türk Dili, Eski Türk Dili, Karşılaştırmalı Edebiyat** bilim dallarını ve edebiyatın diğer sahalarıyla (sinema, müzik, felsefe, psikoloji, mimari vs.) olan ilişkisini konu alan çalışmalara öncelik tanımaktadır. Dergimizde Batı Dilleri ve Edebiyatları ile Doğu Dilleri ve Edebiyatları alanlarındaki makalelere de yer verilmektedir. Ancak, her sayıda Batı ve Doğu edebiyatlarından yayımlanabilecek makale sayısı o sayının toplam yazı sayısının yüzde yirmisini geçemez.

İletişim

Doç. Dr. Ulaş Bingöl

email: ulasedebiyat@gmail.com

Tel: 05060305721

Doç. Dr. Üyesi Enser Yılmaz

email: enseryilmaz@siirt.edu.tr

EDİTÖRLER

Doç. Dr. Ulaş Bingöl (Siirt Üniversitesi, Siirt, Türkiye)

Doç. Dr. Enser Yılmaz (Siirt Üniversitesi, Siirt, Türkiye)

ALAN EDİTÖRLERİ

Türk Dili

Doç.Dr. Melike Somuncu (Siirt Üniversitesi, Siirt, Türkiye)

Eski Türk Edebiyatı

Dr. Öğr. Üyesi Orhan Balcı (Siirt Üniversitesi, Siirt, Türkiye)

Türk Halk Edebiyatı

Doç. Dr. Bülent Akın (İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, İzmir, Türkiye)

Yeni Türk Edebiyatı

Doç. Dr. Ferhat Çetinkaya (Adıyaman Üniversitesi, Adıyaman, Türkiye)

Karşılaştırmalı Edebiyat

Dr. Öğr. Üyesi Feyza Bulut (Dicle Üniversitesi, Diyarbakır, Türkiye)

Yabancı Dil Editörleri

Doç. Dr. Cüneyt Demir (Siirt Üniversitesi, Siirt, Türkiye)

Öğretim Görevlisi Halil Özdemir (Siirt Üniversitesi, Siirt, Türkiye)

Editör Yardımcıları

Dr. İbrahim Çalan (Siirt Üniversitesi, Siirt, Türkiye)

Dr. Mustafa Gürtekin (Siirt Üniversitesi, Siirt, Türkiye)

Dr. Kemal Temizer (Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van, Türkiye)

Dr. Muhammed Cem Öz (Marmara Üniversitesi, İstanbul, Türkiye)

Mizanpaj

Arş. Gör. Dilan Tapar (Siirt Üniversitesi, Siirt, Türkiye)

YAYIN KURULU

Prof. Dr. Hakan Sazyek (Kocaeli Üniversitesi, Kocaeli, Türkiye)

Prof. Dr. Ahmet Buran (Fırat Üniversitesi, Elazığ, Türkiye)

Prof. Dr. Hilmi Uçan (Afyon Kocatepe Üniversitesi, Afyon, Türkiye)

Prof. Dr. Hüseyin Yaşar (Siirt Üniversitesi, Siirt, Türkiye)

Prof. Dr. Selma Baş (Van Yüzüncü Yıl, Van, Türkiye)

Prof. Dr. Ercan Alkaya (Fırat Üniversitesi, Elazığ, Türkiye)

Prof. Dr. Erhan Aydın (İnönü Üniversitesi, Malatya, Türkiye)

Prof. Dr. Ersen Ersoy (Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya, Türkiye)

Prof. Dr. Mehmet Fatih Köksal (Kültür Üniversitesi, İstanbul, Türkiye)

Prof. Dr. Bayram Ali Kaya (Sakarya Üniversitesi, Sakarya, Türkiye)

Prof. Dr. Kenan Erdoğan (Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Manisa, Türkiye)

Prof. Dr. Galip Güner (Erciyes Üniversitesi, Kayseri, Türkiye)

Prof. Dr. Adem Ceyhan (Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas, Türkiye)

Prof. Dr. Özlem Demirel Dönmez (İnönü Üniversitesi, Malatya, Türkiye)

Prof. Dr. İsmail Hakkı Aksoyak (Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Ankara, Türkiye)

Prof. Dr. Leyla Karahan (Gazi Üniversitesi, Ankara, Türkiye)

Prof. Dr. Özer Şenödeyici (Hitit Üniversitesi, Çorum, Türkiye)

Prof. Dr. Mustafa Argunşah (Erciyes Üniversitesi, Kayseri, Türkiye)

Prof. Dr. Nesrin Bayraktar (Hacettepe Üniversitesi, Ankara, Türkiye)

Prof. Dr. Şevkiye Kazan Nas (Akdeniz Üniversitesi, Antalya, Türkiye)

Prof. Dr. Ozan Yılmaz (Sakarya Üniversitesi, Sakarya, Türkiye)

Prof. Dr. Rezan Karakaş (Siirt Üniversitesi, Siirt, Türkiye)

Prof. Dr. Nevzat Özkan (Erciyes Üniversitesi, Kayseri, Türkiye)

Prof. Dr. Yavuz Bayram (Samsun 19 Mayıs Üniversitesi, Samsun, Türkiye)

Prof. Dr. Nihat Öztoprak (Fatih Sultan Mehmet Üniversitesi, İstanbul, Türkiye)

Prof. Dr. Osman Bülent Yorulmaz (Yeditepe Üniversitesi, İstanbul, Türkiye)

Doç. Dr. Emine Atmaca (Akdeniz Üniversitesi, Antalya, Türkiye)
Doç. Dr. Mehmet Halil Sağlam (Siirt Üniversitesi, Siirt, Türkiye)
Doç. Dr. Perihan Ölker (Selçuk Üniversitesi, Konya, Türkiye)
Doç. Dr. Mesut Bayram Düzenli (Siirt Üniversitesi, Siirt, Türkiye)
Doç. Dr. Süleyman Kaan Yalçın (Fırat Üniversitesi, Elazığ, Türkiye)
Doç. Dr. Şermin Kalafat (Medeniyet Üniversitesi, İstanbul, Türkiye)
Doç. Dr. Mustafa Uğurlu Aslan (Dicle Üniversitesi, Diyarbakır, Türkiye)
Doç. Dr. Yılmaz Akdemir (Siirt Üniversitesi, Siirt, Türkiye)
Doç. Dr. Mustafa Yiğitoğlu (Dicle Üniversitesi, Diyarbakır, Türkiye)
Doç. Dr. Üyesi Abdulkakim Tuğluk (İğdır Üniversitesi, İğdır, Türkiye)
Dr. Öğr. Üyesi Mehdi REZAI (Allameh Tabataba'i University, Tahran, İran)
Dr. Jonas Elbousty (Yale University, Connecticut, USA)
Dr. Öğr. Üyesi Alev Önder (Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi, Adana, Türkiye)
Dr. Öğr. Üyesi Nusret Gedik (Marmara Üniversitesi, İstanbul, Türkiye)
Dr. Öğr. Üyesi Sibel Bayraktar (Trakya Üniversitesi, Edirne, Türkiye)

DANIŞMA KURULU

Prof. Dr. Kemal Timur (Kahramanmaraş Sütçü Üniversitesi, Kahramanmaraş, Türkiye)
Prof. Dr. İhsan Safi (Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Rize, Türkiye)
Prof. Dr. Bülent Özkan (Mersin Üniversitesi, Mersin, Türkiye)
Prof. Dr. Mehmet Aça (Marmara Üniversitesi, İstanbul, Türkiye)
Prof. Dr. Şahap Bulak (Siirt Üniversitesi, Siirt, Türkiye)
Doç. Dr. Ferhat Korkmaz (Batman Üniversitesi, Batman, Türkiye)
Doç. Dr. Talip Çukurlu (Siirt Üniversitesi, Siirt, Türkiye)
Doç. Dr. Özkan Cığa (Adıyaman Üniversitesi, Adıyaman, Türkiye)
Dr. Öğr. Üyesi Özlem Batğı Akman (Siirt Üniversitesi, Siirt, Türkiye)

BU SAYININ HAKEMLERİ

Doç. Dr. Abdulhakim TUĞLUK (Iğdır Üniversitesi, Iğdır, Türkiye)

Doç. Dr. Mustafa Uğurlu ASLAN (Dicle Üniversitesi, Diyarbakır, Türkiye)

Doç. Dr. Adem GÜRBÜZ (Bingöl Üniversitesi, Bingöl, Türkiye)

Doç. Dr. Ferhat ÇETİNKAYA (Adıyaman Üniversitesi, Adıyaman, Türkiye)

Dr. Öğr. Üyesi Orhan BALCI (Siirt Üniversitesi, Siirt, Türkiye)

Dr. Öğr. Üyesi Feyza BULUT (Dicle Üniversitesi, Diyarbakır, Türkiye)

DERGİNİN TARANDIĐI İNDEKSLER

İlim, Sanat ve Edebiyat Dergisi (İSED) Őu indeksler tarafından taranmaktadır: ASOS,
Directory of Research Journals Indexing, Researchbib

İÇİNDEKİLER

<i>Editör Notu</i>	VIII
1. Abdülhak Şinasi Hisar'ın Romanlarındaki Başkişilerin Kişilik Bozuklukları Açısından İncelenmesi (Gülşah ALKAN).....	1-15.
2. Sevgili Arsız Ölüm Ve Gör Beni Romanlarının Feminist Açıdan Mukayeseli İncelenmesi (Nurgül KÖKSAL).....	16-39.
3. Gökdelen Romanının Distopya Bağlamında İncelenmesi (Nurhayat KÖKSAL).....	40-73.

EDİTÖR NOTU

Değerli Hocam,

İlim, Sanat ve Edebiyat Dergisi (İSED) yayın hayatındaki üçüncü yılında bulunmaktadır. Dördüncü cilt yedinci sayıda üç araştırma makalesi yer almaktadır. Dergimizin Aralık 2024 sayısı için makale kabul süreci başlamıştır. Çalışmalarınızı 15 Kasım 2024 tarihine kadar dergimize yollayabilirsiniz.

Saygılarımızı sunarız.

İSED Editör Kurulu adına

Doç. Dr. Ulaş BİNGÖL

İLİM,
SANAT VE EDEBİYAT DERGİSİ
(İSED)

Araştırma Makalesi: Geliş Tarihi: 15.02.2024 Kabul Tarihi: 25.15.2024 Yayın Tarihi: 31.06.2024

Atıf: Alkan, Gülşah (2024). Abdülhak Şinasi Hisar'ın Romanlarındaki Başkişilerin Kişilik Bozuklukları Açısından İncelenmesi. İlim, Sanat ve Edebiyat Dergisi, 4 (7), s. 1-15.

Abdülhak Şinasi Hisar'ın Romanlarındaki Başkişilerin Kişilik Bozuklukları Açısından İncelenmesi

Gülşah ALKAN*

Özet

Abdülhak Şinasi Hisar, romanlarının başkarakterlerinin etrafındaki gerçek kişilerden seçtiğini belirtir. Üç romanının başkarakterini de çevresi tarafından yadırganan kişilerden seçer. *Fahim Bey ve Biz* romanında Fahim Bey; daha çok içine çekilmiş, dışarıyla uyumunda sorunları olan, bilgi seviyesi her insanı şaşırtacak seviyede bir insanken *Ali Nizami Bey'in Alafrangalığı ve Şeyhliği* romanında Ali Bey son derece dışa dönük, sosyal kişiliğiyle çevresi tarafından dikkat çeken bir karakterdir. *Çamlıca'daki Eniştemiz* romanında ise Hacı Vamık Bey dışa dönük, aşırı derecede övünmeyi seven, aşırılıkları ile çocukların bile dikkatini çeken bir karakterdir. Bu üç karakterin en dikkat çeken yanı üç karakterinde çevresi tarafından deli olarak görülmesidir. Bu karakterlerin dışarıdan yadırganan kişiler olması sebebiyle bu karakterlerin kişilik bozuklukları incelenmeye çalışıldı.

Çalışmada, geçmişten bugüne edebiyat eserleri ile psikoloji arasındaki ilişkiye dikkat çekildi. Bu çerçevede edebiyat ve psikoloji arasındaki yakın bağa değinilerek psikoloji biliminin edebiyat eserleri üzerindeki tesirlerine dikkat çekilmeye çalışıldı. Bireyin iç dünyasının ele alındığı eserlerde psikoloji ve edebiyat arasındaki bağın son derece keskin olduğu görüldü. Bu çerçevede psikanaliz bilimine değinildi. Psikanalizin edebiyat eserlerine uygulanmasının, yaratılan karakterlerin anlaşılması açısından önemli olduğu görüldü. Kişilik bozuklukları açıklandı ve çevresi tarafından deli olarak görülen bu karakterlerin davranışlarındaki garipliklerin, kişilik bozuklukları ile olan ilgisine değinilerek her karakterde birden fazla kişilik bozukluğunun olduğu tespit edildi. Bu çerçevede bu kişilik bozukluklarının romanlardaki karakterlerin üzerindeki tezahürlerine değinildi.

Anahtar Kelimeler: *Kişilik Bozuklukları, Psikanaliz, Psikoloji ve Edebiyat, Roman.*

Abstract

Abdülhak Şinasi Hisar states that he chooses the main characters of his novels from real people around him. He chooses the protagonist of his three novels from people who are considered strange by his environment. Fahim Bey in the novel *Fahim Bey ve Biz* while he is person who is more withdrawn, has problems adapting to the outside world, and whose level of knowledge will surprise everyone, in the novel *Ali Nizami Bey'in Alafrangalığı ve Şeyhliği* Ali Bey is an extremely extroverted character who draws attention from those around him with his social personality. In the novel *Çamlıcadaki Eniştemiz*, Hacı Vamık Bey is an extroverted character who likes boast excessively and attracts teh attention of even children with his excesses. Since these characters were strange from the outside, an attempt was made to examine the personality disorders of these charaters, and as a result of the analysis, it was seen that each character had more than one personality disorder.

* Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Öğrencisi.

In the study, attention was drawn to the relationship between literary works and psychology from past to present. In this context, the close bond between literature and psychology was touched upon and an attempt was made to draw attention to the effects of psychology on literary works. It was seen that the connection between psychology and literature was extremely sharp in the works that dealt with the inner world of the individual. In the context, the science of psychoanalysis was mentioned. It was seen that application of psychoanalysis to literary works was important in understanding the characters created. Personality disorders were explained and it was determined that each character had more than one personality disorder, by touching on the relationship between the strange behavior of the characters, who were seen as crazy by their surroundings, and personality disorders. In this context, the manifestations of these personality disorders on the characters in the novels were touched upon.

Key Word: *Personality Disorders, Psychoanalysis, Psychology and Literature, Novel*

Giriş

Psikolojinin tarihine bakıldığında psikoloji biliminin antik Yunan'da Platon ve Aristoteles'e kadar dayandığı görülür. 19. yüzyıl itibariyle psikoloji bağımsız bir bilim dalı haline gelirken psikanalizin varlığı 20. yüzyıl başlarında kendini gösterir.

İnsan ruhunun nevrozlarına tanı koyabilmek, o nevrozları iyileştirebilmek için ortaya çıkarılan psikanalizi bilim dünyasına kazandıran "Freud (1856-1939), insan davranışlarının sebeplerini zihinsel ve psikolojik temellere dayandıran bir bilim adamıdır." (Karabulut, 2013: 33). 20. yüzyıla kadar insanın ruhsal davranışları, beyindeki yapısal bozukluklarla ilgili görme temayülü mevcuttu. Psikanaliz bu bakış açısını değiştirdi. Psikanalizi kişinin bilinçaltıyla ilişkilendiren Freud, insanın derinlikleriyle ilgilenir. Bilicin, bilinçaltından habersiz olduğunu öne sürer. "Bilinçdışına ayrılmış olan bekleme odasında bulunan eğilimleri yan odada bulunan bilinç göremiyor." (Freud, 2014: 60). Tedavi yöntemlerinde önceleri hipnozla tedavi yöntemi üzerine çalışan Freud, çalışmaları sırasında bunun yetersiz kaldığını düşünerek sözcükler ve serbest çağrışım üzerine çalışır. Freud, arkadaşı Josef Breunerin arınma yöntemiyle histerili bir kızını tedavi ettiğini görür ve ondan ilham alarak psikanaliz yöntemini oluşturur. (Karabulut, 2013: 34). İnsan tabiatının karmaşası göz önüne alındığında bu karmaşanın sadece farkında olunan bilinçle ilgili olamayacağı aşikârdır zira insan tavırlarında görülen yersiz öfkeler ve hastalıklar bilincin görünen taraflarıyla her zaman açıklanamaz. Bilinçaltında biriken duygular insan tabiatına yön verir ve bazen kendini sebep olduğu nevrozlarla gösterir. Freud geliştirdiği psikanalizi öncelikle bilinçaltını keşfederek başlar. Bu anlamda bilinçaltının keşfi çok önemli bir merhale olur. "Freud, psikolojiye insanı sadece bilincin üstü değil, onu bir de altının olduğu gerçeğini tespit ederek, psikanalize hediye etmiştir." (Emre, 2006: 4). Freud bu kuramı; insanı anlamak, sorunlarının teşhis etmek, bu sorunlara çözüm bulmak insanın iç dünyasının ve bilinçaltının kişinin davranışlarına etkisi üzerine şekillendirilir. Freud'a göre modern zaman insanları ilkel zaman insanlarından daha mutsuz ve hastalıktır çünkü ilkel insan duygularını bastırmaya ihtiyaç duymadığından

kendisiyle daha az çelişir. Bu cihetten bakıldığında modern dünya insanının ruhunun karmaşasına tanı koymak açısından bilinçaltına dair yapılan çalışmalar, nevrozları anlamlandırma açısından da önemli olur.

Jung ve Adler, Freud' la birlikte derinlik psikolojisinin üç büyük isimlerindedir. Jung ve Adler aynı zamanda Freud'un öğrencileridir. Freud'u takip eden Adler ve Jung psikanalize yeni açılımlar getirerek psikanalizi devam ettirir. Freud'a katılmakla birlikte onun savunduğu ve genel olarak bütün insan yapısının dayandırdığı iki temel anlayış cinsel dürtüler ve saldırganlığın her şeyin temeli olamaz düşüncesiyle kendi ekollerini oluştururlar. Adler, daha çok bireysel psikoloji üzerinde durur ve bu düşüncesini aşağılık duygusu ve üstünlük sağlama çabası üzerine temellendirir.

Adler, Freud'un psikanalitik bakışını desteklemenin yanı sıra bunun tamamıyla mantıklı bulmayarak insan psikolojisinin daha çok sosyal çevreyle ilişkili olduğu görüşünü savunur.“ Adler, gizil güçleri bizim davranışımızı dönüştüren dinamik bir bilinçdışı diye kabul ediyor. Ama kişiliğin kurulmasında ve nevrozlarda cinselliğin rolünü küçümsüyor.” (Charrier, 2018: 109). Adler'e göre anne ve babanın çocuğu yetiştirme tarzının çocuğunun gelişiminde öncelikli bir etkiye sahip olduğunu ve şımarık yetiştirilen bireylerin üstünlük kurma isteği ve aşağılanma duygusuyla hareket ettiklerini söyler.

Hiç eksik olmayan üstünlük eğilimi, bu kompleksi her zaman sosyal duyguya yabancı kalan, apaçık ortada bir kişisel üstünlüğü hedef tutan üstünlük kompleksi ile gizlemeye çalışır. İyi düşünüldüğü takdirde başarısızlık halinde görülen bütün belirtilerin ilk çocukluk çağında başlayan yetersiz bir hazırlanmada görmek gerekir (Adler, 2012: 31).

Jung, cinsel dürtülerin çok önemli olmadığını asıl önemli olanın insan yaşamındaki çabanın olduğunu savunmuş ve insanın içedönük ya da dışadönüklükteki farklılıktan doğan kısmın önemli olduğu görüşünü savunmuştur. Bununla birlikte bilinçaltını önemsemiş fakat bilinçaltını bireysel ve toplumsal bir bilinçaltı olarak ayırmıştır. Edebiyata yansıyan kısmın da bu toplumsal bilinçaltı olduğu görüşünü savunur. İnsanların birbirini anlayabilmesi de bu toplumsal bilinçle ilişkilendirir. (Cüceloğlu, 1990: 415-416). Jung, ilk insandan beri süregelen fiziksel değişimin insan ruhu için de geçerli olduğu kanaatine sahiptir. Bu sebeple toplumsal düşüncülerin insan üzerindeki etkilerine arketip adını verir, dolayısıyla geçmişten bugüne gelen toplumsal rollerin insan kolektif bilinçaltı açısından önemli bulur.

Edebi eserlere bakıldığında, ilk eserlerden itibaren psikoloji ve edebiyat ilişkisi göze çarpar zira kişiden bağımsız olmayan edebiyat kişiyi inceleyen psikoloji ile ilgilidir. Eskiden beri var olan anlatılarda da psikolojinin varlığı dikkat çeker, anlatılarda görülen olağanüstülükler tesadüfi

değildir. Doğayla başa çıkmakta yetersiz kalan insanoğlu, bir insanda var olması mümkün olmayan vasıfları yarattıkları kahramanlara vererek kendi eksikliklerini tamamlama kendini tatmin etme yoluna gitmiştir. Yazma eyleminin başlamasıyla yazar da içinde bulunduğu psikolojik süreçlerle eksilikleriyle ya da fazlalıklarıyla barışma çabası edebi eserin oluşturulmasındaki başat sebeplerinden biri olur.

Edebi dehanın tabiatı, her zaman spekülasyonları davet etmiş ve ta eski Yunan'dan beri (nevrozdan psikoza kadar çeşitli şekillerde yorumlanan) 'delilik'e yakın bir şey olarak düşünülmüştür. Şair bir 'cezbeli kişi, bir mecnun'dur: Diğer insanlara benzemez, onlardan hem eksik hem fazladır (Wellek ve Warren, 2016: 92).

İnsan tabiatı gereği çevresinden etkilenerek yaşar ve kimi zaman bu etkiler kimi zaman da bireysel düşünceler ve yaşayışlar insan psikolojisi üzerinde kimi zaman derin kimi zaman yüzeysel etkiler bırakır. Edebiyat var oldukça bu etkiyle var olan insan ve onun etki alanı olan edebiyatla hep ilişkili olacaktır. Psikoloji, insan davranışlarını anlamlandırma, ona teşhis koyma ve tedavi etmekle ilgilidir; eseri anlama noktasında da bize yardımcı olur. Bir edebi eser, bazen ruhun en derinlerindeki yaraya parmak basarak bizi o ruhu anlamlandırma çabasına götürür. "İnsan ruhunun söze yansması olan edebiyat tam da bu noktada psikanalizle ortaklık kurmaktadır."(Şen, 2012: 12). Psikanalizden faydalanılarak eserlerin ve eserde yaratılan kişilerin halet-i ruhiyelerini anlamak o tabiatın romana nasıl yansıdığına teşhis koymak noktasında psikanaliz bize yardımcı olur. Edebi eserler bir psikoloji kitabı değildir fakat eserin, yazardan tamamen bağımsız olamayacağı göz önüne alındığında yazarı etkisi altına alan duyguların başka başka tezahürlerle eserlere yansıdığı görülür.

Sanat ve edebiyat psikanaliz uygulamaları Avusturyalı hekim Sigmund Freud'un bu alanda elde ettiği bulguların ışığında başlar. Bu kurama göre yazarın yaşadığı hayat, çocukluğu, eğitimi, çevresi, arkadaşları, hastalık ve nevrozları, ruhsal durumu, cinsel kompleksleri, bilinçaltı vb. sanat eserinin açıklanmasında, anlaşılmasında rol oynar. Freud'un ulaştığı bulgular değişik biçimlerde yazar-eser-okur ekseninde ele alınmıştır. Psikanaliz verileri sadece yazarın kişiliği ile değil onun eserlerinde yarattığı tip ve karakterlerle de ilgilenir. Gerçek bir kişilik gibi bir kahramanın psikanalitik tahlili yapılır (Kolcu, 2008: 199).

Psikanalizi, psikoloji bilimine kazandıran Freud öncülüğünde bu bilimden yaralanılarak kimi zaman bir karakter oluşturulmuş kimi zaman ise oluşturulan bir karakterin bu yöntemle iç dünyası anlaşılmaya çalışılmıştır "Freud, eserin bir nevi yazarların, sanatçıların içsel dünyalarının bir dışavurumu, bir yansıtılması olarak görmektedir." (Sarı, 2008: 54). Bu durum da psikoloji edebiyat ilişkisinin ne kadar kaçınılmaz olduğunu gösterir.

Psikanalizin ışığında eserlere bakıldığında yazarın iç dünyasının izlerini eserine yansıtacağından eserlerde psikolojinin etkilerini eserler üzerinde tespit etmek kolaylıkla mümkün olur. Bu her zaman birebir etki şeklinde kendini göstermeyebilir. Yazar da bazen kendine, bilinçaltına yabancı kalabilir eserlerinde yazdıklarını bazen bilinçaltının etkisiyle kendini gösterebilir zira yazar en çok kendinden esinlenir, her eser yazarın kendini ele verme halidir diyebiliriz. “Sanatçının eğitim, bilgi, kültür gibi unsurlar üslubuna etki ettiğine göre, sanatçının bireysel eğilimleriyle psikolojik yapısına da tesir eder ve söz malzemesi yazarın ve eserin ruhsal çözümlemesi noktasında bizlere önemli madenler sunar.”(Çetinkaya, 2015: 506). Edebiyatın psikoloji ile olan ilişkisi hem nesirde hem nazımda dikkat çeker. Duyguların bazen birebir açığa vurulması bazen ise nesrin ya da nazımın alt metin olarak verdiği mesaj, yazarın psikolojisini bize verir. “Psikanaliz sanatçının bilinçaltına inerek eserin neden ve nasıl yazıldığına dair ipucu arar.”(Karabulut, 2011: 974).

Freud da hayran olduğu sanatçıların eserlerine psikanalitik çözümler yapar zira kendisi için de yazma eylemi son derece önemli olur ve eserler verir. Bazı yazarlar için yazmak bir çeşit katharsis* görevi görür.

Freud’un mükemmel, sert, alanında taviz vermeyen, işini ciddiye alan doktorluğundan edebiyatsever kimliğine geçtiğimizde, sadece yazı eylemini ve Kafka’da görülen yazma mecburiyeti, yazmayı bir varoluş olarak değerlendirme, yazmayı birincil bir mesele olarak görme duygusunun Freud’da da olduğu görülür (Sarı, 2008: 38).

Türk edebiyatında psikanalizi esere ilk uygulayan kişi Mehmet Kaplan olur. Kaplan bu konuda “Edebi eser bir bütündür. O, bir müellifin davranış tarzının ifadesidir. Teferruat, bütünün emrindedir ve sanatkârın şahsiyeti ile yakından ilgilidir. Bir edebi eserde aranılacak en mühim şey, her şeyden önce onun nasıl bir davranış tarzının ifadesi olduğudur (1998: 10) der.

Freud, sanatçıya normalin dışında bir birey olma vasfı verir.“Psikanalize göre sanatçı nevrotik bir varlıktır ve bunun yaratma, yazma, söyleme eylemi ile yakından ilişkilidir.” (Karabulut, 2011: 974). Bu sebeple yazar, bazen yazdıklarında kusurlarını ortaya dökerek ya da tam aksine oluşturduğu mükemmel karakterlerle hayalinde olmak istediği kişiyi yaratır. Nevrozlarını karakterler üzerinden tedavi etme çabası da görülebilir. Bu sebeple edebi eserlerdeki karakterlerin iç dünyasını anlamaya çalışmak daha önemli hale gelir.

* Arınma anlamına gelen bu kelime, bireyin içinde bulunduğu gerilimden kurtulması için bilinçaltının ortaya çıkarılmasıyla ruh temizliği sağlanması için kullanılan bir tedavi yöntemidir.

1. Kişilik Bozuklukları

Kişilik bozukluğu; kişinin, toplumsal yaşama ve insan ilişkilerine uymayan özellikler, davranışlar gösterme durumudur. Bu davranışlar; bireyin yetiştirilme tarzı, beyindeki hastalılar, psikolojik veya biyolojik sebepli olabilir.

“Kişilik bozukluğu olan kişilerde gelişimsel takılmalar ve olgunlaşmam durumları söz konusudur. İçsel nesne ilişkileri bozuktur. Bu kişiler, iş yaşamlarında ve özel ilişkilerinde zorluklar yaşarlar davranış bu tutumlarının başkalarını nasıl etkilediğini göz önünde bulundurmazlar.”(Köroğlu ve Bayraktar, 2010: 5).

Toplum kurallarının geneline ya da birkaçına uyum sağlayamama olarak kendini gösterir. Ağır ya da hafif vakalar olarak gözlenebilir. Nedenleri her zaman açıkça tespit edilemeyebilir.

İnceldiğimiz romanların başkarakterlerinin toplumla sağlayamadığı uyumun sebeplerini kişilik bozuklukları sayesinde tespit etmeye çalışacağız. Sadece romanlarda görülen kişilik bozukluklarına değineceğiz.

1.1. Romanlarda Görülen Kişilik Bozuklukları

1.1.1. Paranoid Kişilik Bozukluğu:

Paranoya ile ilgili olan bu hastalık, başkalarına aşırı güvensizlik ve kuşku olarak kendini gösterir. Başkalarına duyulan güvensizlik ve aşırı şüphe, endişeli bir hale sebep olur. Bu hastalığa sahip kimselerde kendi başarısızlıklarıyla barışık olmadığı için kişinin suçu, her zaman başkasında bulma temayülü olur. Başkalarına duydukları şüpheden dolayı yakın ilişkiler kurmaktan kaçınabilirler, bu noktada başkalarıyla geçinme konusunda da sıkıntı yaşarlar. Bu bozukluğa sahip bireylerde; sabit düşüncelere sahip olma ve kıskançlık, kimseye güvenmemekten dolayı sırlarını paylaşmaktan kaçınma belirgin şekilde görülür. Başkalarının kendisini kullandığına dair çevresindekilerin ona bu sebeple yaklaştığına dair yersiz duygulara kapılırlar. Başkalarına karşı her zaman teyakkuzda olma hali vardır. Kendi sınırlarını çizmiş, kendi alanından başka bir alana geçmekte zorlanan, çevresindeki insanların onu nasıl algıladığını önemseyen bir tavır söz konusudur. Kendi saygınlıklarını koruyabilmek için haklı olmadıkları durumda bile karşıyı haksız çıkarma yoluna giderler. Kıskançlık özelliği çok baskın bu kişilik özelliğine sahip bireyler kıskançlıklarını, yetersizlik duygularıyla baş etmek için kullanırlar. Diğerlerinden daha özel olduklarının düşünmek isterler, çevresinin ona vereceği zararları düşünüp bir gerginlik yaşarlar. Her zaman en iyisini hak ettiklerini ama çevresindeki insanların bu gerçeği fark edemediğini düşünürler.

Çamlıcada'ki Eniştemiz romanında enişte, bütün iyi görevleri sadece kendine layık görür. Bu sebepten başkalarına verilen bütün görevlere karşı kıskançlık yapar. Veleve ki gazetede başkalarına verilen görevleri okuduğunda gitti, uçtu diye bağırarak o görevin nasıl olur da kendisine verilmediğine şaşırır. Eniştenin aşırı kıskançlığı sadece görevler için değildir. Başkasının olan bütün güzel şeyleri kıskanır.

Yine deli eniştemiz gayet kıskançtı. Öyle ki bu huyunu meydana koymaktan bile çekinmezdi. Bazı eski mektep ve mahalle arkadaşlarından ve babamdan duyardım. Eski ahbablarını ve tanıdıklarını hayatlarının bütün teferruatında o kadar kıskanmış ki onların adete eski mevkilerinden bir adım ilerlemesine razı olamaz ve kendisinin onların güya artmaması lazım gelen servetlerinin ve malumatlarının gönüllü bir muhafızı sayarmış (ÇE, 146-147).

Eniştenin, başına gelen veya yapamadığı her şeyi başkasına bağlama temayülü vardır, aldığı ata bir türlü binememesinin sebebini sürekli ata ya da seyise bağlar.

Lakin her nedense, bu sessiz adam gürültücü eniştemizin fena halde sinirine dokunuyor ve hiçbir zaman Elyel'den değil de her zaman seyisten şikâyetle hayvanın huyunu bozduğunu, onu baştan çıkardığını, deli ettiğini iddia ediyordu. Gerçi at, eniştemizin değil de, hep sessiz seyisinin tarafında görünüyordu. Fakat o bu teraneyi tutturmuş, herif atı kızdırıyor, çileden çıkarıyor diye ikide bir ona binmekten vazgeçerek bütün kabahati seyisinde buluyordu (ÇE, 77).

Enişte gittiği Arabistan şehirlerinden azlolunup dönmesini de her seferinde başka sebeplere bağlayarak kendisini asla suçlu bulmaz hatta son Basra görevinden de kovulduktan sonra çevresindekilere Araplar beni zehirlemeye çalıştı der.

1.1.2. Şizoid Kişilik Bozukluğu:

İnsanlardan kaçma, kendiyle yaşama şeklinde belirtileri olan bu kişilik bozukluğu; arkadaş edinmeme, içine çekilme, insan ilişkilerinden uzak durma olarak kendini gösterir. Sosyal ilişkilerden uzak durmaktan mütevellit sosyal becerileri de gelişmez. Genel olarak duygularda aşırıya kaçma hali vardır. Toplumla barışık olunmadığından çevreyle fazla etkileşime girmeme, asosyal bir tavır takınma görülür. Düşüncede dağınıktırlar, sabit bir fikirle yaşamazlar. İnsanlara karşı çizdikleri sınırdan yaşadıklarından insanlarla olan ilişkilerini her zaman belli bir seviyede tutarlar. Genel olarak olduğu durumdan memnun olma durumu görülür, şikâyet etmeyi pek sevmezler. Fikirlerinde açık bireylerdir, karmaşadan uzak dururlar. Hayata karşı keskin bir arzuları yoktur, var olanla yaşamayı tercih ederler. Toplumla baş edememe korkusundan toplumla fazla iç içe olmak istemezler çünkü bir güven sorunları

vardır. Toplumdan kaçışın sebep olduğu kendiyile yaşama, kendine yetme istediği görülür, kendi çizdiklerin sınırın dışına çıkma korkusu yüzünden toplumdan uzak dururlar.

Fahim Bey ve Biz romanında Fahim Bey, kendini dış dünyaya tamamen kapatan bir kişi değildir fakat dışarıyla ve insanlarla uyumunda sorun vardır ve bazı noktalarda bu çok bariz bir şekilde kendini fark ettirir; arkadaşlarının sürekli onu yadırgaması, onunla ilgili sohbetlerinde arkalarından yapılan gülüşmeler, Fahim Bey'in sağlayamadığı uyumu bize gösterir. Kendine yeten bir tavrı vardır. Bununla birlikte Fahim Bey'in en göze çarpan özelliklerinden biri de şikâyet etmeyen tavrıdır, hiçbir başarısızlığından yeise düşmeyip son ana kadar kendine inancını yitirmemesi, bir nevi gerçeklere gözünü kapatması, Fahim Bey'in farklı görülmesinin sebepleri olur. Fahim Bey çevresiyle fazla etkileşime girmez. Çevresiyle arasına bir çizgi çekmiştir. Çalıştığı iş yerinde adeta görünmez olmaya çalışır, bir nevi insanlardan saklanarak yaşar.

O bu idarenin içinde, hiçbir yere, velev ki ay sonlarında veznenin önünde bile gözükmemiş ve hatta çokları onun burada bulunduğunu da bilmezlermiş. O, iyi, ciddi, sebatlı, bakışlarıyla buraya kimseye güvenmeksizin herkesten evvel gelir, burada kimseye görünmeden çalışır ve yine hiç kimseye gözükmeksizin, herkesten sonra, bir gölge gibi, çıkar, gidermiş. Belli ki Fahim Bey kendisini içlerinde ömrünü çürüttüğü bu idarehanelerin tabii fertlerin biri addetmiyordu (FBVB, 69).

Fahim Bey'in bu kaçışı gerçeklerle bağıni koparmış olmasının ve kendi yarattığı dünyada yaşama isteği ile de ilgili olur.

1.1.3. Şizotipal Kişilik Bozukluğu:

Sıra dışı düşünme, başkalarından farklı giyinme ve görünme dış dünyaya yabancılaşmış gerçeğe kendini kapatan, kendi yarattığı dünyanın gerçeklerinde kendini bulan kişilerdir. Hislere aşırı güvenme kendince düşünüşlere ve inançlara sahip olma görülür. Batıl inançlar gibi değişik inançlara sahip olma, bu tarz kişilerde görülen garip davranışlardandır. Şizofreniye temel sağlayabilir. Gerçeklerden kopma, kendince gerçekler üretme, görünüş olarak farklı görünme, gerçekleri farklı değerlendirme, yalıtılmışlık bu kişilik bozukluğuna sahip bireylerde görülen özelliklerdendir. Topluma ya da kendine yabancılaşma üst seviyede görülebilir, birey gerçeklerden kopabilir, kendini tamamen başka biri gibi düşünme, bu durumun tezahürü olur. Küçük düşme korkusundan dolayı duygularını saklama isteği de görülür. Gerçeklerden kopma durumu *yadsıma* mekanizmasına sebebiyet verir. Kendine göre gerçeklik ve dünya oluşturma çabası, toplumla temassızlığa sebep olur. Bu durumların da sebebiyet verdiği başarısızlık ve hayata karşı hevesizlik söz konusu olur.

Çamlıca'daki Eniştemiz romanında enişte, türlü batıl inanışlara sahiptir: Büyüye, şeytana, perilere, iyi saatte olsunlara inanır ona göre bunlar gözle görünmez ama seslerden, yatıklarına varlıkları anlaşılır.

Gece saatlerinde bazı boş evlerden gürültüler duyulur. Ortada kimseler yokken kuyudan şarıl şarıl sular çekilir. Camlar taşlanır. Pencereelerde ışıklar yanar. Bu aydınlık odaların camlarının önünde dolaşan hayaletlerin geçtiği görülür. İşte bütün bu şeyler onların mevcudiyetini bildirir (ÇE, 56-57).

Fala, falcılara, uğura, uğursuzluğa, berekete, bereketsizliğe inanır. “ Nazara inanırdı. ‘Nazar değdi’ tabiri onun en çok tekrar ettiği bir söz ve ihtimalinden en çok korktuğu bir hadiseydi.” (ÇE, 58). İnkisara ve bedduaya inanır, duaların gerçekleşmesi için adağa inanır.

Fahim Bey ve Biz romanında Fahim Bey topluma yabancılaşmış bir kişidir kendi dünyasında kurduğu hayallere inanır. Topluma ve kendine yabancılaşmıştır. Kendi kendince var etmiş olduğu dünyada yaşar. Hayata dair birçok projesi vardır ama hiçbirin hayata geçiremez zira fikirleri gerçekçi değildir. Kendi dünyasında bilgili olmaya çalışan, sürekli okuyan, araştıran proje üreten biridir fakat bu fikirler hayattan kopuktur. Roman boyunca yadırganan arkasından gülünen Fahim Bey'in toplumla olan temassızlığını fark edilir. Hayatı boyunca bir şey başaramamış olan Fahim Bey kendisine de yabancısıdır, gerçeklerden çok uzaktır.

Ona bermutat ‘Nasılınız?’ diye sorduktan sonra, ‘ İşinizden ne haber?’ diyecek olsam kendime rağmen dudaklarımda bir istihza tebessümü beliriyor. Yahut etrafımda, gözlerle görünmez birtakım mahlûkatın gülüşüklerin duyar gibi oluyorum. Fakat o, bunu bile anlamadan, hissetmeden, ne gariptir ki bu işine hala inanıyor ve aynı ahenkle onu anlatıyor, anlatmakla bitiremiyor, sizi de inanmaya cebretmek isteyen bunamış bir inat ve ısrar ile söylüyor, hala söylüyor! Ben çoktan beridir, onun hayattaki günahının kendi gönlünde yaşayan hülyaları ellerinin tutabileceği hakikatlerden ziyade sevmesi olduğuna inanmıştım (FBVB,156).

Fahim Bey hülyalarında yarattığı hayatı gerçeklere tercih eden biridir, bu yüzden de kendini hiçbir zaman başarısız görmez, sona gelmiş gibi hissetmez. Bütün başarısızlıklarından ziyarı yok yenisini deneriz gibi bir bakış açısıyla karşılar.

Hülyalarından aldıkları kamlı ünsiyet ve iktifa edenler, hakikatin tehditlerinde hiçbirini ciddiye almamaları ve asıl dertleriyle meşgul olmamaları yüzünden, bir gün kendilerini büyük bir yoksulluğa düşmüş bulabilirler. Fahim Bey, halden ziyade istikbalde yaşayan bir adamdı. Bunun için değil mi ki, dışarıdan bakanlara her şeyden mahrum ve bahtsız görünürken o, tok

hatta gına içinde, hakikatin değil de hayalin ülkesinde kendine göre mesut olabiliyordu (FBVB, 155).

Fahim Bey, hiçbir gerçeği kabul edemediği gibi yaşlandığında da yaşlandığını kabul edemez bu sebeptendir ki hastalıklarının yaşlılığa değil rutubete bağlar.

1.1.4. Antisosyal Kişilik Bozukluğu:

Kendi çıkarlarını herkesin üzerinde tutan, hiç kimseye karşı bir sorumluluk duygusu geliştirmeyen, arzu ettiği şeylere karşı sabırsızlık gösteren *sosyopat* olarak da bilinen bir kişilik bozukluğudur. Dış dünyaya kendini kapatma ve dış dünyaya karşı gösterilen saldırganlık olarak kendini gösterir. Küçük yaşlardan itibaren kendini gösterebilir. Dürtüsel davranma, karşı cinsle rastgele ilişkiler, saldırgan davranma, başkalarına karşı güvensiz olma görülür. Bu kişilik bozukluğuna sahip bireylerde idin daha baskın olması karakter sorunu yaratır, bu karakter sorunundan mütevellit hoşnut oldukları bir durum olduğunda son derece sevimli ve cana yakın davranan bu kişiler, hoşnut olmadıkları bir durum söz konusu olduğunda hemen hırçınlaşırlar. İnsanların onlara karşı iyi duygular beslemediklerini düşünürler. Başkalarına acı vermekten mutlu olurlar. Diğer insanlara güvenmeyen bu bireyler sadece kendilerine güvenir ve yeri geldiğinde insanlara ihanet etmekten kaçınmazlar. Her durumda kendilerini haklı bulurlar. Kötücül duygulara sahip bu bireyler her şeyin kendilerinin hakkı olduğuna inanırlar.

Hacı Vamık Bey'in dürtüsel davranışları, çevresindeki kadınlarla rastgele ilişkileri dikkat çeker. Başka insanlara karşı duyarsız, gerektiğinde onları kullanan, diğer insanlarda daha güçlü olmaya önem veren başkalarının hassasiyetlerine önem vermeyen biridir. Çamlıcada'ki köşkünün ederini öğrenmek için köşkü satacakmış gibi Enkserciyan Efendi'den müşteri bulmasını istemiş, ona defalarca müşteri bulan Enkserciyan Efendi'ye en sonunda köşkü satmak istemediğini söylemiş, ona bir ücret ödememiş ve nihayetinde "Benden ne istiyorsun? Evimi bana zorla mı sattıracaksın? Sen benim keyfimin kâhyası mısın? Benim işime ne hakla karışıyorsun? İster satarım ister satmam, sana ne oluyor? Hiç insana evini zorla sat denir mi?" (ÇE, 69) diyerek Enkserciyan Efendi'yi kullandığı halde onu haksız çıkarmayı başarır.

1.1.5. Sınırdaki Kişilik Bozukluğu (Borderline):

Aşırılıklarla dikkat çeken bir kişilik bozukluğudur. Dengesiz bir duygu durumu söz konusudur. Kısa aralıklarla aynı kişiye ya da olaya karşı aşırı sevmeye veya aşırı nefret etme şeklinde kendini gösterir, bununla birlikte kişinin davranışlarında istikrarsızlık göze çarpar. Bu hastalığa sahip insanlarda dürtülerini denetleyememe sorunu vardır. Bu sebeple iş ya da evlilik hayatında sorunlar yaşama, sık iş değiştirme yaşanan sorunlardan olur. Bu tutarsız

duygu durumunu beraberinde getirdiği intihar hissi, terk edilme korkusu, aşırı para harcama gibi durumlar bu aşırılıklara eşlik eder. Her an bir kriz yaşayabilirler dürtüsel ve tepkiseldirler, saldırgan davranma özelliği gösterirler, aşırı ve yersiz öfkeler bireyde kimlik karmaşası sebep olur. Öfkeleri bazen kendine döner, kendine dönen nefret, intihar isteğine dönebilir. Kendilerine dair de kesin bir duygu durumuna sahip olmadıkları için kimlik sorunları vardır. Bu hastalığa sahip bireylerin çevresindeki insanlar hakkında net bir kanaatleri yoktur. Bu kişiler, bazen son derece anlayışlı ve sevecen bir kimliğe bürünürken ani bir geçişle son derece nefret ve saldırganlık davranışları gösterebilirler. Net bir hedef çizmek yerine gününe göre yaşama durumu dikkat çeker. Çevresinin kabulüne mazhar olmamaktan tedirginlik duyarlar. Yalnızlıktan koktukları için sık sık ayrılma kaygısı yaşarlar. Kendilerini kabulde ya da çevresindeki insanlara kendini kabul ettirmede sorun yaşadıklarında depresyona girerler.

Çamlıca'daki Eniştemiz romanında Hacı Vamık Efendi'nin aşırılıkları, bununla birlikte hiçbir fikrine sadık kalmayı dikkat çekicidir. Bu hastalığa sahip insanlarda ruh hali dengesizliği ve fikirlerde aniden karşı tarafa geçiş görülür. Yakın olmadıklara insanlara bazen çok yakınmış gibi davranma, çok seviyormuş gibi görünme sonra küçük hadiseler yüzünden aynı kişiden nefretle bahsetme görülür, Hacı Vamık Bey'de de böyle durumların görülmesi romanda dikkat çeker.

Tanıdıklarından velev ki çoktan beri görmeyerek unuttuklarına bile rast gelir gelmez, onlarla hemen eski aşinalığını hızla tazeler, geçmiş hallerini merak ile şimdiki duygularına iştirak eder gibi görünürdü. Derhal, hayal veya kukla oynatır gibi, bir muhabbet perdesi, bir latife ve tesanüt çerçevesi kurar, öyle ki hariçten görenler konuştuğu adamla kendisini kırk yıllık ahbap zannederler fakat o yanından gider gitmez eniştemiz derhal gidenle arasında kurmuş olduğu hayal perdesini ve kukla oyunu sahnesin bozar, kaldırır, onu çekiştirir, yahut, belki de , daha fenası, tekrar unutuverirdi (ÇE, 30-31).

Hacı Vamık Efendi'nin çocuklarla gittiği Beyoğlu eğlencelerinde, eğlenirken verdiği aşırı tepkiler, yaşına göre aşırı sevinci, çocuklar için bile şaşırtıcı olur. Romandaki anlatıcının Hacı Vamık Efendi'yi çocukken bu kadar sevmesinin sebeplerinden biri de eniştenin bir çocuğun verdiği tepkilere sahip olmasıdır.

1.1.6. Histriyonik Kişilik Bozukluğu:

Duyusallığın aşırı şekilde kendini gösterdiği bu kişilik bozukluğunda; ilgi odağı olma, dikkat çekme arzusu, baştan çıkarıcı davranma şeklindeki tezahürleri mevcuttur. Aşırı derecede dışadönük olma arzuları da bununla ilgilidir. Kimi zaman bu duygusal baskınlıktan mütevellit bedenselleştirme de görülebilir. Derin bir dünya algıları yoktur genellikle sığ insanlardır,

insanlarla ilişkileri çok iyidir, kendine karşı beğeni ve övgü de görülen özelliklerindedir. Sosyal çevresine ayak uydurmakta zorluk çekmezler, çevresinde fazla insan bulundurulur ama bunlar sığ ilişkiler olarak kalır, samimi arkadaş çevresini az tutarlar. Yüzeysel kişiler olduğu için başkalarına karşı suizan içinde olmazlar. Kendilerini başkalarını beğendirme, onların gözünde iyi bir yere sahip olma duygusu baskındır. İç dünyalarıyla dışarıdan verdikleri izlenim farklıdır. İç dünyalarındaki boşluklarını çevreleriyle doldurmaya çalışırlar, dışarıdan bekledikleri ilgiyi görmezlerse kaygılı bir duygu durumuna sahip olurlar. Çevrelerinden kabul görmeyi önemserler. Çarpıcı giyinişi ve öz bakımı önemserler. Başkalarıyla duygudaşlık kurma yetenekleri yoktur.

Ali Nizami Bey aşırı şekilde dışa dönük bir karakterdir öyle ki kitapta Ali Nizami Bey'in evinden bahseden anlatıcı, onun oturduğu ev değil ayakta durduğu ev der çünkü Ali Nizami Bey'i hiçbir zaman evinde otururken görmemiştir. Ali Nizami bey'in sosyal ilişkileri çok gelişmiştir. Kadınların arasında ve çevresinde popüler olan bu kişi hem giyimi hem yaşamı dikkat çeker. Giyiminde çok süslü olması ve göz alıcı olmak istemesi dikkat çekme çabası olarak görülür. Bu karakterin türlü merakı bununla ilişkilendirilebilir. Türlü giyim kuşamı, her yere gidebilecek türlü bastonları, ayakkabıları, türlü hanımlarla gönül ilişkileri evinde gerçekleştirdiği müzikli eğlenceleri, kumar partileri gibi sosyal aktiviteleri dikkat çeker.

1.1.7. Narsistik Kişilik Bozukluğu:

Kişinin kendine duyduğu aşırı güven ve sevgi dikkat çeker. " Muhteşemlik, narsistik hastalara tanı koymada kullanılan en önemli ve en yaygın tanı ölçütüdür. 'Muhteşemlik' başkalarının yetenek ve başarılarını küçümserken, kendi yetenek ve başarılarına aşırı değer vere şeklinde kendini gösterir."(Butcher, vd. 2013: 651-652). Buna karşılık bir kırılma da söz konusudur. Bundan dolayı diğer insanların duygularını önemsememe hatta kişilerden faydalanma da görülen etkilerdendir. Dikkat çekme arzusu, herkeste kendine karşı beğeni oluşturma isteği de görülür. Narsistik kişilik bozukluğuna sahip kimselere kendini diğer insanlardan üstün gördükleri için diğer insanlardan her zaman kendilerine ayrıcalık beklerler, onlara göre kiskanılmaya değer insanlardır. İnsanların onları kıskanmaması pek mümkün değildir. Kendilerini çok özel ve üstün bulmalarının sebebi var olan aşağılık duygusunu ödünlemektir. Alıcı ve benmerkezci yapıları vardır bu sebeple hissettikleri, düşündükleri her şeyi gerçek sanırlar. Olumsuz olan tavırlarını tersi yönde gösterebilme becerisine sahiptirler. Genel olarak hayata karşı iyimser ve umut doludurlar.

Çamlıca'daki Eniştemiz romanında Hacı Vamık Bey'in kendine olan hayranlığı dikkat çeker. Her konuda bilgiçlik taslar, aslı astarı olmayan bilgileri etrafındakilerle gerçekliğine son derece

inanarak paylaşır. Bu durum, kendisinde hata yapma ihtimali görmemesiyle ilgilidir. Kendi yaptığı her şeyi, etrafı için büyük bir lütuf olarak görürken başkalarının onun için yaptıklarını son derece alelade bulur. Söylediği her şeyde takdir edilmesi gereken bir tarafının olduğunu düşündüğünden söylediği şeyler takdir edilmediğinde acaba söylediklerim anlaşılma mı diye düşünür. Yaptığı en olağan şeyleri bile olağandışı bulur.

İşte deli eniştemiz de, bütün bu insanlar gibi, kendinin her yaptığını beğenir, her sözünü takdir ederdi. Mesela, 'İnsanların tecrübesi daha her sahada terakki etmemiş ve kemale ermemiştir. İnsanlık daha birçok inkılaplar geçirecektir!' manasına olmak üzere, 'Daha zaman-ı cahiliyetteyiz!' derdi ve birdenbire sanki mühim bir keşifte bulunmuş, herkesin gözlerini kamaştırmaya layık bir hakikat söylemiş gibi, ağzı kulaklarına varan bir tebessümle karşısındakinden bu sözün ehemmiyetini layıkıyla takdir etmesini bekleyerek, 'Zaman-ı cahiliyedeyiz! Zaman-ı cahiliyedeyiz!' diye tekrar ederdi (ÇE, 149).

Ali Nizami Bey de bazen yerine getiremeyeceği halde sadece o anda övünmek ve kendini iyi hissetmek için tutamayacağı sözler verir. Tutamayacağı yüksek sözler vermesi bir narsistlik tezahürü olarak görülür.

'Şeyhim! Aman sizi hala küçük bir ev sahibi bile yapamadık mı? Bize yazıklar olsun! Artık biz bu vazifemizle ne zaman meşgul olacağız?' dediğini işitince birdenbire akli başına gelerek Ali Nizami Bey'in sadece böyle hava bir söz söylemeyi adet edinmiş bulunduğunu, yoksa cidden kendi şahsına matuf bir işten haberdar bile olmadığını acı acı anlayıvermiş (ANBAVŞ, 49).

1.1.8. Obsesif-Kompulsif Kişilik Bozukluğu:

Takıntılı kişilik bozukluğudur. " Obsesif-kompulsif (obsessive-compulsive) bozukluklar düşünme ve davranma saplantılarını ifade ederler." (Cüceloğlu,1990: 443) Bu tarz kişilerde görülen mükemmeliyetçilik duygusu göze çarpar. Kişinin sürekli aynı davranışlara ve düşüncelere takılı kalması bununla ilgilidir. Düzen ve titizlik konusunda son derece hassastırlar. Kişinin istediği halde bu takıntılardan vazgeçememesi söz konusu olur. Yaptıkları işe aşırı dikkat etmekten dolayı başka şeylere odaklanamama, zamanını genel olarak iyi kullanamama da görülür. Hemen karar vermekte zorluk çekerler. Yeni durumlara korkularından dolayı açık değildirler, her zaman bildiklerinden devam etmek isterler ve bu sebeple kendilerini kısıtlatırlar. Israr ve kurallara bağlılık görülen özelliklerdendir. Tavırlarında ve düşüncelerinde esnek değildirler. Çevreleriyle düzeyli bir ilişki içinde kalırlar. Otoriteye karşı saygı duyarlar, bu saygıdan dolayı kendilerini otoriteye sevdirmeye çalışırlar ama kendinden altındaki kimselere aynı sevgiyi ve saygıyı göstermezler. Sorumluluk duyguları

baskın oldukları için kendilerini eleştirirken acımasızdırlar. Her zaman en iyisini yapmaya çalışırlar. Ayrıntılara çok takıldıkları için çevreleriyle çok yakın ilişkiler kurmazlar.

Fahim Bey ve Biz romanında Fahim Bey’de kendini otoriteye sevdirmeye tavrı görülmez fakat mükemmeliyetçi tavrı dikkat çeker, işlerinde son derece dikkatli davranır.

Arkadaşım onu, ciddiyeti, en küçük teferruata kadar inen dikkati için methediyor ve bilhassa tercümelerine itimat olunabileceğini söyleyerek, ‘ Cümleleri o kadar olduğu gibi tercüme eder ki hatta kısa veya uzun, boylarını bile değiştirmez hatta bir virgül bile kaçırmaz!’ diyordu (FBVB, 68).

Hacı Vamık Bey’in de takıntıları dikkat çeker. Bu çerçevede dışarıdan anlaşılmayan tavırları vardır.

“Mesela bir liranın üstü olarak uşağın getirdiği yetmiş beş kuruşu kaldırmaz, velev ki okunmuş, bir gün evvelki sabah gazetesini attırmaz, velev altındaki halı bundan bozulacak olsa bile, bir meyve sepetini köşeden kaydırmaz, hülasa hiçbir şeye el dokundurtmaz ve her şey uzun müddet oldukları yerlerde bırakırdı. Kimse bunun hikmetine akıl erdiremiyordu. Deli eniştemiz acaba bir niyet mi tutuyor, herkesin göreceği işten daha iyisini mi yapmayı tasarlıyor, bir uğur mu deniyor, bir uğursuzluktan mı çekiniyordu? Buraları belli olmamakla beraber eğer herhangi bir el bu öteye beriye serpilmiş eşyaya bir dokunsa derhal asabi, ince, deli sesi çınlamaya başlar, etrafı kasıp kavurur ve kıyametler koparırdı.” (ÇE, 146).

Bununla birlikte Hacı Vamık Bey’in başka takıntıları da vardır. Velev ki çözülmesi gereken birkaç sıkıntı varsa aynı gün içinde birden fazla sıkıntıyla uğraşamayıp onları sıraya koyar aynı zamanda her sıkıntının halletmek için özel bir zamanın olduğunu düşünür.

Sonuç

Abdülhak Şinasi Hisar’ın romanlarındaki başkarakterlerin toplumla olan uyumsuzlukları dikkat çekici olması hasebiyle kişilik bozuklukları bakımından incelenmeye değer olduğu kanaatine varılarak kişilerin davranışlarındaki tuhaflıkların, kişilik bozuklukları ile olan ilgisine değinildi. Bu kişilerin neden deli olarak görüldüklerine kanaat getirilmeye çalışıldı. *Çamlıca’daki Eniştemiz* romanında *Hacı Vamık Efendi’nin* narsistlik, paranoid ve borderline hastalıklarının baskın olduğunu görülürken *Ali Nizami Bey’in Alafrangalığı ve Şeyhliği* romanında Ali Bey’in histriyonik ve narsistliğin, *Fahim Bey ve Biz* romanında ise Fahim Bey’in sizoid ve şizotipal hastalıklarının daha baskın olduğu görüldü.

KAYNAKÇA

- Adler, Adler (2012). *Bireysel Psikoloji*. Çev. Cansu Çelebi, Balıkesir: Sözkese Matbacılık.
- Butcher, J. N. Susan M. Hooley J. M.(2013). *Anormal Psikoloji*. Çev. Okhan Gündüz, İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Charrier, Jean Paul (2018). *Bilinçdışı ve İnsan*. Çev. Hüsen Portakal, İzmir: Can Yayınevi.
- Cüceloğlu, Doğan (1990). *İnsan ve Davranışı*. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Çetinkaya, Ferhat (2015). *Halikarnas Balıkcısı'nın Hikâyelerine Psikanalitik Yaklaşım*
- Emre, İsmet (2006). *Edebiyat ve Psikoloji*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Freud, Sigmunt (2019). *Psikanalize Giriş*. Çev.A. Can İdemen, İzmir: Can Yayınevi
- Gençtan, Engin(1998). *Psikanaliz ve Sonrası*. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Hisar, Abdülhak Şinasi (2023). *Fahim Bey ve Biz*. İstanbul: Everest yayınları.
- Hisar, Abdülhak Şinasi (2022). *Ali Nizami Bey'in Alafrangalığı ve Şeyhliği*. İstanbul: Everest Yayınları.
- Hisar, Abdülhak Şinasi.(2022). *Çamlıcada'ki Eniştemiz*. İstanbul: Everest Yayınları.
- Karabulut, Mustafa.(2011). *Cahit Sıtkı Taracı'nın Şiirlerine Psikanalitik Bir Yaklaşım*.
- Karabulut, Mustafa (2013). *Edip Cansever Şiiri Psikanalitik Bir İnceleme*. Ankara: Öncü Kitap Yayınları.
- Kaplan, Mehmet(1998). *Şiir Tahlilleri I*. İstanbul: Dergâh Yayınları
- Kolcu, Ali İ. (2008). *Edebiyat Kuramları*. Erzurum: Salkımsöğüt Yayınevi.
- Köroğlu, Ertuğrul, Bayraktar, Sinan (2010). *Kişilik Bozuklukları*, Ankara: HYB Yayınları.
- Sarı, Ahmet (2008). *Psikanaliz ve Edebiyat*. Erzurum: Salkımsöğüt Yayınları.
- Şen, Can (2012). *Edebiyat İncelemelerinde Psikanaliz Kullanımı*. Ankara: Divan Kitap Yayınları.
- Wellek, R. Warren, A.(2016). *Edebiyat Teorisi*. Çev.Ö. Faruk Huyugüzel, İstanbul: Dergah Yayınları.

**İLİM,
SANAT VE EDEBİYAT DERGİSİ
(İSED)**

Araştırma Makalesi: Geliş Tarihi: 13.03.2024 Kabul Tarihi: 20.05.2024 Yayın Tarihi: 31.06.2024

Atıf: Köksal, Nurgül (2024). "Sevgili Arsız Ölüm Ve Gör Beni Romanlarının Feminist Açıdan Mukayeseli İncelenmesi." İlim, Sanat ve Edebiyat Dergisi, 4 (7), s. 16-39.

Sevgili Arsız Ölüm Ve Gör Beni Romanlarının Feminist Açıdan Mukayeseli İncelenmesi*

Nurgül KÖKSAL*

Özet

Sevgili Arsız Ölüm, Gör Beni adlı eserlerde feminist izlere rastlanmaktadır. Bu eserlerde kadınların hayatı çok yönlü olarak ele alınmış ve feminist eleştirel bakış ile incelenmiştir. Kadınların annelik yaşamı, iş hayatı, evlilikleri, geleneksel çizgiden modern yaşama kadının yaşadığı değişimler, kadınları sınırlandırır toplumsal normlar, ataerkil sistemin kadınları şekillendirmesi gibi konular üzerinde durulmuştur. İkinci dalga feminizmin savunmuş olduğu kız kardeşlik kavramının kültürel, ekonomik ve farklı hayat şartlarından dolayı gerçekleştirilmesinin zor olması Gör Beni adlı eserden hareketle incelenmiştir. Sevgili Arsız Ölüm adlı eserde yer alan Atiye'nin fedakâr anneliği, Gör Beni romanında annelik içgüdüğü üzerinde durulmuştur. Gör Beni romanında yer alan Ülkü karakterinden hareketle kadınların düşünce, duygu, davranış ve giyimlerinin toplumsal cinsiyet rolleri tarafından şekillendirilmesi ele alınmıştır. Erkil sistemin kadınlara uyguladığı baskı, kamusal alanda ve iş yaşamında kadınların geri plana itilmesi, fakat Ülkü'nün dönemin şartlarına karşı çıkması, feminist bir duruşa sahip olan kızın yaşamı üzerinden anlatılmıştır. Kadınlara yüklenen duygusallık ve naiflik kavramlarının toplumsal normların ve erkil söylemin ifade tarzı olması ve bu söylemin kadını şekillendirmesi feminist açıdan incelenmiştir. Toplumsal cinsiyet rollerinin, ataerkil sistemin kadınları şekillendirmesi feminist bir bakışla ele alınmıştır. Kadın ve erkek arasındaki sınıf farkı ve kız kardeşlik kavramı değerlendirilmiştir. Tanzimat Dönemi'nden itibaren kadınların sınırlandırıldığı Melek ve Şeytan tiplerinden hareketle tiplerin değerlendirilmesi yapılmış ve kadınların belli normlar dahilinde anlatılmasının erkil söylemle ilgisi değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Roman, Kadın, Feminizm, Fedakârlık, Ataerkil

Abstract

In the works "Dear Shameless Death" and "See Me," feminist traces are encountered. These works examine women's lives from multiple perspectives and are analyzed through a feminist critical lens. The focus is on various topics such as women's experiences of motherhood, work life, marriages, the transitions women undergo from traditional to modern living, societal norms that constrain women, and how the patriarchal system shapes them. The concept of sisterhood, advocated by second-wave feminism, is explored in "See Me" in terms of its difficulty in being realized due to cultural, economic, and different living conditions. In the novel "Dear Shameless Death," the sacrificial motherhood of the character Atiye is emphasized, whereas, in "See Me," the maternal instinct is highlighted. The novel "See Me" addresses how the thoughts, emotions, behaviors, and dress of women, exemplified by the character Ülkü, are shaped by gender roles. The pressures exerted on women by the patriarchal

* Bu çalışma 2024 yılında kabul edilen "1980 Sonrası Yazılan Romanlarda Feminist Söylemin Mukayeseli İncelenmesi" adlı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

* Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Öğrencisi.

system, their relegation to the background in public and work life, and the defiance of the character Ülkü against the conditions of her time are narrated through the life of a girl with a feminist stance. The notions of emotionality and naivety attributed to women are scrutinized as expressions of societal norms and patriarchal discourse, shaping women from a feminist perspective. The shaping of women by gender roles and the patriarchal system is examined through a feminist lens. The class difference between men and women and the concept of sisterhood are evaluated. Starting from the Tanzimat Period, the characterization of women as angels and devils is analyzed, and the connection between these characterizations and patriarchal discourse is assessed.

Keywords: Novel, Women, Feminism, Patriarchy, Sacrifice

Giriş

Feminizm, kadınların hak ve özgürlüklerini savunmak amacıyla ortaya konulmuş olan bir düşünce akımıdır. Feminizm, köken olarak da kadın kelimesinden türemiştir: "Feminizm Latince kadınlar anlamına gelen femina kelimesinden türemiş olup eşitlik meselesi ve kadın hakları hareketi ile alakadar olmuştur. Feminizm kadının erkekle ırksal, toplumsal, ekonomik ve tinsel eşitliğini elde etmek için çaba sarf ettiği bir isyan anlamına gelmektedir" (Şahin, 2006: 6). Kadınların toplumsal normlar tarafından şekillendirilmeleri, toplumsal cinsiyet rollerini kadınların davranışlarının oluşmasında etkili olur. Kadınların sınırlandırılması, belli kalıplara dahil edilmesi ve kendi kapasitesin, gerçekleştirmesine engel olunması, kadınların arasında birlikte oluşacak bir akımın oluşmasında etkili olmuştur. Toplumsal, siyasi, sosyal ve askeri alanlarda eril sistemin etkili olması, kadınların kamusal alandan özel alana yönelmelerine neden olmuştur. Kadınlar tarihte görünür olabilmek ve kamusal alanda yer alabilmek için kendi mücadelelerini başlatmışlardır: "Eril egemenlik bilginin oluşumundan ürememize, toplumsal, siyasal düzenimizden kendimizi algılamamıza kadar her şeyi, yaşamın tüm alanlarını kuşatmış ve kadınları ikincil kılmıştır" (Arat, 2022: 9). Feminizm, kadınların cinsiyetlerinden dolayı sömürülmelerini ve ikinci plana itilmelerine karşı başlatılmış olan bir mücadeledir. Kadının emeğinin ve bedeninin patriarkal ve kapitalizm tarafından sömürülmesi, bu iki sistemin birbirini karşılıklı olarak beslemesine neden olmuştur. Toplumsal cinsiyet rolleri; kadınları sınırlandırarak patriarkal sisteme hizmet etmiştir. Kapitalizm ise kadının görünmeyen emeğine el koyarak sömürmektedir: "Patriarkal hep bildiğimiz gibi kapitalizmin çok öncesinde varlığını sürdüren bir sistem. Kapitalizm, onun toprağında gelişiyor" (Acar Savran, 2018: 18). Toplumsal cinsiyet yapısı ve eril sistem kadını edilgen konuma getirmiştir. Kadınlar, kendilerine dayatılan toplumsal rolleri ve eril sistemin yapısını, kendilerini sınırlandıran hakları feminizm hareketleri sayesinde değiştirmeye çalışmışlardır.

Romanlar, kurgusal eserler olsalar da toplumun bir aynası niteliğinde oldukları için kadınların yaşamına yer vermişler ve yaşadıkları zorlukları ele almışlardır. Kadınların özel ve kamusal

alanda karşılaştıkları güçlükler, ataerkil sistemin kadınları baskılaması ve toplumsal cinsiyet rollerinin kadınları şekillendirmesi gibi sorunlar romanlara yansımıştır.

1. Fedakâr Annelik

Tanzimat Dönemi'nde başlayan Batılılaşma hareketleriyle birlikte kadınların eğitim almalarının yolu açılmış olur. Kadınların birçok alanda eğitim almaya başlamaları daha çok kadının kamusal alanda yer almasını sağlamıştır. Liberal feminizmin savunmuş olduğu kadınların eğitilmesi ve aydınlanması yolunda adımlar atılmıştır. Sanatçıları tarafından kadının eğitim alması da desteklenmiştir. Namık Kemal, Mehmet Akif Ersoy, Şemsettin Sami gibi sanatçılar tarafından kadınların eğitilmesi desteklenmiştir. Mehmet Akif Ersoy, Kadınların eğitilmesi, bir neslin yetişmesinde etkili olduğunu savunan yazarlar, kadınlara bu konuda düşünceleriyle destek olmuşlardır. Halide Edip Adıvar, Fatma Aliye Hanım gibi öncü kadın yazarlar yetişmiştir. Kadınların eğitimini destekleyen yazılar ve güçlü kadınların ortaya çıkmasını sağlamak için yazılarıyla destek olmuşlardır. Bu dönemde çıkarılan gazete ve dergiler, daha çok kadının kendisini geliştirmesi için destek olunmuştur. Kadınların kamusal alanda daha çok yer almaya başlamıştır. "Ebe mektebi, kız sanayi mektebi, kız öğretmen okulu gibi mesleki eğitim veren okullar ilk defa bu dönemde açılmıştır. Kadınların toplu olarak eğitilmesi ilk defa Tanzimat Dönemi'nde düşünülmüştür..." (Cihan, 2017: 51). Kadınların kamusal alanlarda görülmeye başlanmasıyla birlikte yeni haklar elde edilmesinin yolu da açılmıştır. Kendisini yetiştirmiş ve eğitilmiş kadınlar bilinçlenmenin de önünü açmıştır. Kadınlar; çarşıda pazarda, eğlence yerlerinde görülmeye başlanmıştır. Kılık kıyafet, eğitim hayatında ve düşünce yapısında değişimler yaşanmıştır. Fransızca'yı öğrenmek ve piyano çalmak gibi yeni ve modern yaşam tarzları etkili olmaya başlamıştır. Yeni modern yaşama göre yetişmiş olan erkeklerin yanında eğitilmiş kadınların yer alması istenmiştir. "Türk kadınları sadece Batılı hemcinslerini örnek almazlar, aynı zamanda Batılı düşünen paşalar, babalar, damatlarda, kızlarının, eşlerinin Avrupalı tarzda yetişmesini ister" (Karabulut, 2013, 51). Eğitilmiş kadınlar, toplumsal yapıda değişimlerin yaşanmasını sağlamıştır, kadın haklarının savunulmasında ve feminizm hareketlerinin etkili olmasında öncü rol üstlenmişlerdir. Bütün bu gelişimlere rağmen ataerkil sistem etkisini sürdürmeye devam etmiştir. Ahmet Mithat Efendi, kadınların eğitim alması ve kendilerini geliştirmeleri için destek olmuştur. Toplumsal normların etkili olduğu bir sistemde, kadınların eğitim almış olması bile toplumsal rollerini değiştirmez. Fatma Ali Hanım, evlendikten sonra yazarlık hayatından uzaklaşmak zorunda kalır. Ataerkil sistemin yerleşmiş düzeni, kadınları ikinci planda konumlandırırken erkekleri

ise birinci plana getirmiştir. Feminizm, kadınlara toplum tarafından yüklenen olumsuz değerlendirmeleri eleştirerek, kadına daha fazla yüklenen sorumluluklar üzerinde durmuştur. Annelik kadına yüklenen bir görev olarak toplumsal normlar tarafından belirlenmiştir. Çocuğun bütün sorumlulukları anneye aittir, çocuk istemeyen kadın eleştirilir: “Anne olarak yaratılmadığınızı ve bu işten pek de tatmin olmadığınızı itiraf ettiğiniz anda sorumsuz canavarın tekine dönüşürsünüz” (Badinter, 2023: 23). Annelik kadın için zorunlu bir görev olarak algılanmıştır, kadının kaderi olarak değerlendirilmiştir. Kadının kendisinden ve hayatından fedakârlık yapması beklenilir. Çocuğun tüm sorumluluğu annede olduğu gibi ev işleri de kadına aittir.

Annelik, romanlarda işlenen temel konulardan birisidir, annenin yaklaşımı, çocuğun yetiştirilmesi ve toplumsal normların aktarılması üzerinde etkilidir. *Sevgili Arsız Ölüm* adlı eserde annenin fedakârlığı fantastik bir şekilde anlatılmaktadır. Atiye çocukları için mücadele içerisine girer ve onları korumak için Azrail'i bile yenmek zorunda kalır. Kadın tüm enerjisini ve gücünü çocukları için kullandığı için kahraman olarak kabul edilir: “Onların geçimini ve isteklerini sağlama kaygısı, çocuklarına duyduğu sevgiye ve analık görevlerini yerine getirişine kutsal ve kahramanca bir hava verir” (Wollstonecraft, 2022: 77). Kadının kahramanca yaptığı mücadeleler, onun toplumsal yapıda daha önemli bir kişi haline gelmesini sağlayacaktır. Kadına yüklenen annelik görevi, çocuğun hayatında baş karakterdir.

Çocukların mutluluğu için mücadele eden Atiye bu yolda eşi tarafından yalnız bırakılır. Köyde çocuklarını tek başına büyütmek zorunda kalan Atiye, onlarla baş etmekte zorlanır. Çocuklar büyüdükçe sorunları da artar ve eşinden yardım istemek zorunda kalır. Çocuklarının eğitiminden ve bakımından kendisi sorumludur. Roman boyunca Atiye'nin ev dışındaki yaşamına çok nadir şahit oluruz, arkadaşlarına gittiğinde bile ev işi yapmak için gider. Kızlarının hayırlı bir kısmet bulup evlenmesi için uğraşır, Nuğber' in evliliğinden sonra rahat edeceğini düşünür. Çocuklarının mutluluğu her şeyden önemlidir: “Kendine ilişkin kaygılar yerine kendini unutmaya bırakır ve her şeyi istiyorum şiarı ona her şeyi sunmalıyım düşüncesine dönüşür” (Batinder, 2023: 20). Dirmit' inde kendisini kurtarması için mücadele eder, ama bu konuda başarılı olamaz. Kendisini ailesi ve çocukları için feda eden kadının kendine ait bir yaşam alanı yoktur. Woolf, bir kadının kendisine ait yaşam alanının olması gerektiğini savunsa da bu durum Atiye'nin hayatı için geçerli değildir. Tüm hayatını çocuklarına adanmış bir kadındır, çevresinin sınırlı olması, ev içi yaşamın dışında bir imkâna sahip olmaması gibi nedenlerden dolayı kendisine ait bir yaşam alanı yoktur. Yaşadığı

zorluklara rağmen gidememesinde Woolf' un dile getirdiği kendisine ait bir parasının olmaması da en önemli etkenlerden birisi olmuştur.

Dirmit, ataerkil sistemde yetiştiği için çevresindeki insanlar tarafından baskılanır. Annesi Atiye onu bütün tehlikelerden tek başına korumak için mücadeleye başlar. Köydeki insanlar tarafından rahatsız edilen Dirmit, bir süre sonra annesi tarafından eve kapatılır bu onun hayatını olumsuz yönde etkileyecektir. Annesinin eve kapatmasında, Dirmit'in çevresi tarafından baskılanması etkili olacaktır. Ataerkil normların baskın olduğu ve yaşamını şekillendirdiği bir kadın olarak sürekli kendisini etrafındaki insanların mutlu olması için feda etmiştir. Atiye'nin Dirmit'i baskılamasında da çocuklarını tehlikelere karşı korumak ve onların mutlu olması için uğraşmak etkili olmuştur. Hayatını çocuklarına adanmış bir kadın olan Atiye, kendine ait bir hayatı ve zamanı olmadığı için başka bir hayat düşünmez.

Gör Beni romanında ise annenin çocukları hayatı üzerinde çok fazla etkisi yoktur. Eşini kaybettikten sonra kendi iç dünyasına kapanır ve kimseyle konuşmakta istemez. Çocukları için yaşamaktan da vazgeçmez. Ülkü'nün kendi iç dünyasına kapanmasını ve duygularını bastırmasını istemeyen annesi onun kendisine gelmesinde yol gösterici olur. Kadınların eğitim almış olması ve kendisini geliştirmesi, çocukları içinde yararlı olacağına inanılır: "Kadın terbiyeli ve alime olursa, çocuğuna terbiyeyi sütüyle birlikte verir; o çocuk validesinin terbiyesi içinde büyür. Zihin ve kalbi de validesinin terbiyesi ile beslenir" (Argunşah, 2016: 75). Çocuğun eğitimi ve büyütülmesi tamamen kadına bırakılmıştır ve annenin güçlü olması beklenir. Ülkü'nün annesi yaşadığı olumsuzlukları gizlemek ister ve bunları kimsenin bilmemesi için uğraşır. Eşinin ölümünden sonra tek başına yaşamak zorunda kalan kadınlar, kendilerini korumak zorunda kalacaklardır. Çocuklarının mutlu olması ve etkilenmemesi için yaşadıklarını gizlemek istese de Ülkü, annesinin yaşadığı taciz olayını öğrenir. Annesini korumak için ataerkil normun kurallarını yıkmak için uğraşır. Kadınların istedikleri gibi dışarı çıkamayacaklarını anlayan Ülkü, kadınlar için mücadele eder.

Fedakâr annelik aynı zamanda toplumsal normların dayatmasıdır. Kadının duygu ve düşünce dünyası bu sayede şekillenir. *Gör Beni* romanında Selim' in apartmanında hizmetlerini yapan kadının bir oğlu vardır ve çocuğuyla ilgilense de ona sevgi göstermez. Çünkü çocuğunun hayatını mahvettiğini düşünür, hayatının en güzel zamanlarını çocuğu için harcadığına inanır. Feminizm, annelik içgüdüsünün olup olamayacağını sorgulamıştır, annelik kadınlara toplumsal normların dayatması mıdır, yoksa gerçekten var mıdır, bu konular üzerinde durulmuştur. *Sevgili Arsız Ölüm* adlı eserde Atiye ve gelininin yaşadığı zorluklara gidememelerinde çocuklarına olan bağlılıkları da yer almaktadır. Kadınlara yüklenen

sorumluluklar, kadınların kendilerinden çok başkalarını düşünmelerini ve kendilerini ikinci plana itmelerine neden olmuştur. Feminizmin en çok eleştirdiği konulardan birisi de anneliktir, anneliğin sorumluluklarının sadece kadınlara yüklenilmesi eleştirilmiştir: “Feminizmin en tiz en adil şikâyetlerinden biri olarak, annelerin evde az çok kendi başına idare etmesi beklenir fakat bir annenin hiçbir surette kendi başına idare edemeyeceği tek şey, annelik yapmaktır” (Rose, 2022: 40). Kadınlara yüklenen sorumluluklar, evdeki sorumlulukların ve çocuk bakımının anneye ait olması eleştirilen konulardandır.

2. Kadının Görünmeyen Emeği ve İş Hayatı

Kadınların ev işlerinde harcadıkları ve yaptıkları emek, maddi bir değer ifade etmediği için görünmeyen emek olarak kabul edilmektedir. Kadınlar, ev işleri yaparken bu işlere ciddi bir zaman harcamakta, fakat maddi bir kazanç sağlayamamaktadırlar. Bir annenin ev işleri yapması ve çocuk bakması sevgi emeği olarak kabul edilmektedir. Bir işte çalışan kişinin belli bir süre işini yapması gerekirken, kadınların ev işlerinde harcadıkları zamanın ise belli bir süresi yoktur. Günün yirmi dört saati süren bu çalışmada kadının mesaisi yoktur. Çalışmayla geçen uzun bir sürede anne, sadece fiziksel olarak iş yapmakla kalmayıp aynı zamanda ruhen de çalışmaktadır. Aile bireylerine psikolojik destek sağlayan ve onların sorunlarını çözmekte yardımcı olan anneler, kendilerine ait bir zaman bulamaz ve kendilerine ait olan zamanı da çocukları için harcarlar. Kendilerine ait zamanı ve kendilerini dinleyecekleri bir yerin olmaması kadının da hayatını olumsuz yönde etkilemektedir. Evde yaşadıkları kaza ve yaralanma olayları resmi bir iş olarak görülmeyen ev işlerinden dolayı kadının sosyal bir güvencesi de yer almamaktadır. Uzun yıllar çalışmasına rağmen yaşlandığında kendisine ait bir maaşı olmaz. Kadının görünmeyen emeğini görünür hale getirebilmek için ev işlerinin de ücretlendirilmesi ve bir iş kolu haline getirilmesi gerekmektedir. Kadınların eğitim düzeyi yükseldikçe hizmetlerden yararlanma imkanlarında da artış yaşandığı gözlemlenmiştir. Ataerkil sistem, kadınların imkanlardan yararlanmalarında da artışların yaşanmasını sağlamıştır: “Kadınların eğitim düzeyleri arttıkça ev işlerini daha az yaptıkları ve profesyonel işlerini arttırdıkları, eşlerinin ise evde hiç iş yapmadığı doğrudur” (Badinter, 2023: 25). Kadınların hayatlarının şekillenmesi ve iş yaşamına girmeleri, özel hayatlarında da değişimlerin yaşanmasına ve işlerinde kendilerini geliştirmelerinde etkili olmuştur. Özellikle de ev işlerindeki eşitsizliklerin azalmasını ve kadınların kamusal alanda aktif olmaları sağlamıştır. Bunda yetiştirilme şekli, ailenin yapısı ve kadının aldığı eğitim etkili olmuştur. Kadınların evdeki işlerden de tamamen soyutlanmalarının önüne geçilememiştir, kadının emeği kamusal ve özel alanda etkinliğini çift yönlü olarak devam ettirmiştir. Hizmet satın alan

kadın, ev işlerini ve çocuk bakımını devam ettirirken erkek ise durumdan çok az etkilenmektedir.

Kadına yüklenen anlamlar ve görevler doğal olarak değerlendirilmiş ve kadının yerine getirmesi beklenmiştir: “Ev içi ve aile doğal alan ve bu alandaki iş bölümü, patriarkanın modern biçimi olan kapitalist patriarka çerçevesinde, toplumsal olmayan dolayısıyla da doğal bir alan olarak kurulur” (Savran ve Demiryontan, 1992: 11). Doğal alan kadının özel alanı olarak belirlenir. Anneliğin mesaisi yoktur ve yirmi dört saat çalışmak zorundadır. Özel alanda aktif olan ve çalışan kadınlardır, buna rağmen emekleri görülmez. Çünkü kadınların yaptıkları vazife olarak görülür. Kadın duygusal, fiziksel ve zihinsel olarak emek harcamaktadır. *Sevgili Arsız Ölüm* adlı eserde Atiye, ev işlerinden ve çocuklarının yetiştirilmesinden kendisi sorumludur. Ev işleriyle uğraşırken aynı zamanda çocuklarının bakımından da sorumludur. Bu yaptıkları karşılığında maddi bir kazancı yoktur, üstelik kendi imkânlarıyla evin geçimini sağlamaya çalışır. Gelini ve kızı Nuğber ile birlikte halı dokur ve eve geçimini sağlamak için uğraşır. Eşinin çalışmadığı için evin geçimini kendisi sağlamak zorunda kalır. Atiye için hayat zorlaşmasına rağmen çocukları için yaşadıklarına sabreder ve baş edemeyecek dereceye gelir: “Çocukları yenemiyorum, mallarla başa çıkamıyorum, Osman, kurban olayım söyle de eve gelsin, diye tembih üstüne tembih etti” (Tekin, 2021: 25). Ataerkil normlara göre yetişmiş bir kadın olduğu için yaşadıklarına karşı sabırlı yaklaşır, fakat çocuklarının sorumluluğunu sadece kendisi yüklediği için zorlanır. Kendisine karşı eşinin yaptığı haksızlıklara karşı sessiz kalır ve çocuklarını tek başına yetiştirmeye devam eder. Atiye evde tüm işleri yapması ve çocuklarının yetiştirilmesinden sorumlu olmasına rağmen yaptığı işler takdir edilmez ve yaptığı işlerin karşılığında maddi bir kazanç sağlamaz. Çocuklarıyla baş edememesine rağmen elinden geldiği kadar onları düzgün bir insan olarak yetiştirmeye çalışır. Bir süre sonrada yaşadığı sorunlardan dolayı hasta olur, buna rağmen ölmek için direnir. Yeniden üretim olarak kabul edilen ev içi alanda etkin rol oynayan kadın olur: “Görünmeyen emeği kadınlarla erkelerin ev ve aile içi ilişkilerinin dışına çıkarıp bu emeği toplumun bütünü içindeki konumu açısından baktığımızda, karşımıza yeniden üretim kavramı çıkar” (Savran ve Demiryontan, 1992: 15). Toplumun temel dinamiğini oluşturan ve neslin yetiştirilmesini sağlayan kadınlardır. Kadın yeniden üretim görevinde yer alırken aynı zamanda fiziksel ve duygusal olarak emek harcamaktadır; fakat bu emeğin maddi bir karşılığı yoktur. Kapitalist üretimin gizli alanını kadının görünmeyen emeği oluşturur. Ev içi yeniden üretim alanıdır, aynı zamanda soyun yeniden üretimini oluşturur. Toplumsal yapı ve patriarkal sistem, kadının karşılıksız emeği sayesinde var olmaktadır.

Kadınlar ev ekonomisine katkı sağlamak için kendi üretimlerini sağlarlar. Kısa sürede mantı kesmeyi, ekmek yapmayı öğrenen Atiye, daha sonra komşularına da ev işleri konusunda yardımcı olur. İğne yapmayı öğrenmesi, eşi tarafından tuhaf karşılanır. Kadınlar, ev içinde yaptıkları üretim sayesinde aile yaşantısına katkıda bulunur ve evin geçimini sağlamaya çalışırlar. Fabrikaların yaptığı konserveler ve yiyecekler, fırının yaptığı ekmeğin maddi bir getirisi olurken kadınların yaptıkları işlerde maddi bir getiri yoktur. Bu yaptıkları kadınların görünmeyen emeği olarak kalmıştır. Kendine ait bir yaşam alanı olmayan kadın, ailesi için emek verir: “Annelikte ise tüm kapılar açıktır ardına kadar. Gece gündüz, yaz kış. Kapı pencere açık püfür püfür. Dilediğin kapıdan girer çocukların içeri, dilediklerince gezinmek üzere. Ne mahremiyetin kalır ne bahanen Kendine ait oda diye bir saha yoktur” (Şafak, 2007: 65). Kadının kendisine ait bir yaşam alanının olmaması ve kendisini ailesi için adaması kadına kendisine ait bir alan bırakmamaktadır.

Kadın iş yaşamında yer alsada bazı sorunlar yaşamaktadır, bu sorunlardan birisi de kadının toplumda ikinci cins olarak görülmesidir. Kamusal alanda yer alan birçok meslekte kadınlar, aktif bir şekilde yer alamamaktadır. Bazı meslek dalları erkeklerle özdeşleştirilmekte ve kadınlar ikinci plana itilmektedir. Din, siyaset, askeriye gibi önemli alanlarda genelde erkekler etkin bir şekilde yer almaktadır, kadınların ise bu alanda yer almaları erkeklere göre daha sınırlıdır. Kadınların kamusal alanda yer alabilmesi ve bazı mesleklerde etkin rol oynayabilmesi için kadınsal özelliklerden uzaklaşmış olması gerekmektedir. *Gör Beni* romanında Ülkü, uzun bir süre iş bulamaz. Kadın olduğu için ve dönemin şartlarından dolayı kimse ona iş vermek istemez. Ülkü, yetenekli ve zeki bir kadın olduğu halde at çiftliğine iş başvurusuna gittiğinde kadın olduğu için kovulur. Bir süre sonra kendi gayretleri sayesinde at çiftliğinde alınır ve orada çalışmaya başlar. Burada çalışırken de kadınsı özelliklerden kendisini sıyıırır. Kamusal alanda var olabilmesi için naifliğini kapatan sert tarafının olması için uğraşır. Kendisini kamufle etmek için erkeklere karşı sert ve mesafeli bir şekilde davranır. Bunlara rağmen at çiftliğinin önde gelen kişilerinden olan Robert tarafından rahatsız edilmeye başlanır. Robert, ne kadar sert bir kadın olsa da Ülkü’ye nefsi duygularla yaklaşarak onu elde etmek için uğraşır. Ülkü, evin ve kardeşlerinin geçimi sağlayabilmek için işinden ayrılmaz ve Robert’ten uzak durabilmek için uğraşır. Kamusal alanda uğradığı tacize rağmen işinden olmamak için mesafeli durur. At çiftliğinde çalışan diğer erkeklere göre daha çok sıkıntı yaşar. Kendisini ne kadar saklasa da güzelliği ve gençliği nedeniyle erkeklerin dikkatini çeker. Düzgün olması ve davranışlarına dikkat etmesine rağmen kendisine yaklaşmaya çalışan erkeklerden dikkat çeker. Kadınların iş yaşamında karşılaştığı sorunlar ve onların yükselmesini engelleyen kısıtlamalar karşı liberal feminizm mücadele içerisinde olmuştur: “Toplumsal hiyerarşiyi

yılmaktan ziyade çeşitlendirmeyi, yetenekli kadınları zirveye taşımak için güçlendirmeyi hedefliyor” (Arruza, Bhattacharya ve Fraser, 2021: 21). Ülkü, kadın olduğu için yetenekli olmasına rağmen at çiftliğinde yükselmesine ve rahatça hareket etmesine izin verilmemiştir.

Ataerkil sistemde kadınların çalışması çoğu zaman uygun karşılanmaz ve kadınların evde kalması daha doğru bir davranış olarak kabul edilir. Kadının çalışma hayatına girmesinden ev içerisinde çocuklara bakması ve ev işleriyle uğraşması beklenmektedir. Sevgili Arsız Ölüm adlı eserde Nuğber, evin geçimini sağlayabilmek için terzinin yanında çalışmaya başlar. Aldığı parayı kendisi için harcayamaz ve ailesine vermek zorunda kalır. Virginia Woolf’un kadının kendisine ait bir parasının olması gerektiği düşüncesi bu durum için geçerli olmaz. Atiye de evin geçimini sağlayabilmek için halı dokur ve bu halılardan aldığı parayla evin ihtiyaçlarını karşılar. Oğulları iş bulamadığı için kazandığı parayı onlara vermek zorunda kalır. Erkil yapı, kadının görünmeyen emeğinden yararlandığı gibi kazandığı paraya da el koyar. Atiye’nin eşi İstanbul’ a göç etmeleriyle birlikte çalışmayı bırakır ve evde yeşil yüzlü kitaplar okumaya başlar, tüm hayatı da bunlardan ibarettir. Evin ve çocukların sorumluluğu Atiye’ye kalır. Kültürel feminizm, kadınların kamusal alanda daha fazla yer almasını ve evdeki dengesizliklerin giderilmesini savunmuştur: “Babaların ev hayatına katılımıyla özel alanın zenginleşeceği ve kamusal alanın annelerin varlığı ile yükseleceğini savunur” (Karaca, 2006: 435). Erkeklerin özel alana destek olmalarıyla birlikte bu dengesizlik giderilecektir.

Kadınların sadece özel alanla sınırlandırılmaları ve bu alanda sorumluluk yüklenmesi feminizm tarafından eleştirilmiştir. Özel alanda kadınların yaşadığı sorunlar, kamusal alana taşınarak sorunların giderilmesi için mücadele edilmiştir: “Özel alan politiktir, bu yeni hareketin sloganı haline gelmişti. Geleneksel ve eril olan politika kavramı genişletilmeli ve böylece görünüşteki özel ilişki biçimleri ön plana çıkarılıp analiz edilmeliydi” (Notz, 2018: 18). Özel alanda kadının sorumluluklarının artırılması, ev içindeki görünmeyen emekte kadının etkili olması sorgulanmıştır.

3. Kadının Yetiştirme Ortamı

Kadınların yetiştirme ortamı, kadınların toplumsal normları benimsemeleri üzerinde etkili olmaktadır. Kadınların küçük yaşlardan itibaren bastırılmaları, yapay bir ortamda yetiştirilmeleri sınırlandırılmalarına neden olmaktadır. Erkek çocuklarına göre kadınlar neyi yapamayacaklarını öğrenirler. Bu nedenle kadınlar daha baskılanarak büyütülürler ve kadınsal normları benimsemeleri beklenir. Kadın olma sürecinin temelleri çocukluktan itibaren atılmaya başlanır, toplumun beklentilerine uygun olarak kadının davranışları şekillendirilir. Küçük yaşlardan itibaren davranışı şekillenen kadın, fedakârlığı ve iyi bir eş

olmayı içselleştirerek bir süre sonra yaşadıklarını sorgulamadan kabul eder. Yapay bir fanusta büyüyen kız çocuğu gerçek hayatla karşılaştığında ise hatalar yapabilmektedir: “Kadınlar her yerde acıklı durumdadır; çünkü cehaletin kibarcası olan masumiyetlerini korumak için hakikat onlardan gizlenir ve zihinsel yetileri olgunlaşmadan yapay bir kişilik geliştirmeye zorlanır” (Wollstonecraft, 2022: 68). Yapay bir ortam kadının gerçek hayattan soyutlanmasına ve dünyadan uzaklaşmasına da neden olabilmektedir. Kadının zayıf olması ve kendisini zihinsel olarak değil duygusal olarak geliştirmesi beklenir. Kadınların ağırbaşlı ve uysal olması beklenirken erkeklere göre de doğal özgürlüklerinde sınırlamalar getirilerek bu durumu kabullenmeleri istenir.

Truman Show dizinde baş karakter, sınırlandırılmış bir ortamda yaşamaktadır ve etrafında sürekli kendisiyle ilgilenenler, mutlu olması için uğraşan insanlar vardır. Truman bir gün hayatının ne kadar sahte olduğunu anlar ve bulunduğu hayatın dışına çıkmak için sınırları geçer. Sınırlandırılmış bir hayata sahip olan kadın da bir süre sonra kendisine dayatılan hayatın dışına çıkmak ister. Kadına dayatılan rollerin ve normların dışına çıkması kadının ötekileştirilmesini de beraberinde getirir. Toplumsal cinsiyet rollerinden farklı olan kadınlar, ailesi ve çevresi tarafından baskıya maruz kalıp davranışlarını toplumsal normlara uygun düzenlemesi sağlanmaya çalışılmaktadır. Çin de kadınları küçük olması için sınırlandırılması ve bir kalıba dâhil edilmesi fiziksel gelişimlerini engellemiştir: “Bu geleneğin kadınların, kadınların çalışma becerilerini ortadan kaldırdığını ve onları çalışma yaşamından uzak tuttuğunu ve öncelikle onların sağlığına büyük zarar verdiğine işaret ediyordu” (Feng, 2013: 127). Bu fiziksel sınırlamanın benzerini kadınlar hayatlarında yaşamışlardır, gelişimleri engellenerek sadece toplumsal normların istediği kalıplara dâhil edilmeleri beklenmiştir.

Sevgili Arsız Ölüm adlı eserde Dirmit, toplumsal cinsiyet rollerine uygun bir şekilde yetiştirilmek için ailesi tarafından baskılanır. Bu baskılanma Dirmit’in hayatını etkiler, toplumsal cinsiyet rollerini benimsemektense bu rollerin dışına çıkmak için uğraşır. Ataerkil normları içselleştirmiş annesi tarafından davranışları sınırlandırılır. Dirmit, hayatı sorgulayan kendisine sunulan rolleri olduğu gibi kabul etmeyen bir kızdır. Ağabeylerinin istedikleri gibi rahat davranmalarını ve istedikleri yerlere rahat gidebilmeleri Dirmit, romanda mizahi bir şekilde sorgular. Evde kendisini anlayabilecek ve kendisine destek olacak hiç kimse olmadığı için doğadaki nesnelere ve tulumbayla konuşmaya başlar. Dirmit, köyde yaşarken sokaklarda istediği gibi gezmesi ve diğer insanlardan farklı olması bir süre sonra yadırganmasına neden olur. Annesi kızının istediği gibi dışarı çıkmasını engellemek için onu eve bağlar. Toplumsal normlara uygun bir şekilde davranmaması kadının baskılanmasına neden olmuştur. Hayata

farklı bir gözle bakan ve kendi sınırlandırılmış yaşamından dışarı çıkmaya çalışan Dirmit, bir süre sonra şiir yazmaya başlar. Fakat şiir yazması evde büyük bir sorun haline gelir, ağabeyinin şiir yazması evdekiler tarafından büyük bir coşkuyla karşılanırken Dirmit'in şiir yazması sorun haline gelir. Kızının şiir yazmasını uygun karşılamayan annesi tarafından defteri bulunarak yırtılır. Bir erkeğe şiir yazdığı gerekçesiyle evdekilerin baskısına maruz kalır. Kızın şiir yazması kendi alanının dışına çıkması ve erkeklere ait olan bir alana geçmesi olarak kabul edilir. Virginia Woolf' un eserinde Shakespeare' in kız kardeşi olsa aynı yeteneklerle doğmuş olmasına rağmen onun gibi ünlü ve başarılı bir yazar olamayacağını savunur, çünkü kadından beklenen kendisine uygun toplumsal rollere sahip olmasıdır: "Bir kadının eserlerini Shakespeare' in döneminde yazmış olması imkansızdı" (Woolf, 2020, 62). Shakespeare' nin kız kardeşinin yetenekli olmasına rağmen evlenmesi, çocuklarına bakması beklenir. Bu nedenle de aynı yeteneklere sahip olsa ağabeyi kadar sanat alanında başarılı olamaz. Dirmit de Shakespeare' nin kız kardeşi gibi yeteneklerini öldürmek zorunda kalır ve şiir kitabı yok edilir. Toplumsal cinsiyet normları, nasıl kadın olunur üzerinde durarak kadının şekillenmesini sağlar. Dirmit, toplumsal cinsiyet rollerini benimsemediği ve kendi alanının dışına çıktığı için ötekileştirilir. Aynı durum Siyah Süt adlı eserde yer alan Fuzulî' nin kız kardeşi içinde geçerlidir. Fuzulî' nin kız kardeşi de ağabeyi kadar yetenekli olmasına rağmen aile tarafından baskılanır. Kendisinden beklenen toplumsal cinsiyet rollerine uygun olarak evlendirilir ve fedakâr bir anne olması beklenir. Erkeklere sunulan imkânlar, birçok kadın için geçerli olmaz ve toplumsal cinsiyet rollerine uygun şekilde hayatlarına devam etmelerine neden olunur.

Dirmit, şiir defterinin yakılmasından sonra kendisini dünyaya kapatır ve yedi gün boyunca yatağından çıkmaz. Kutsal kitaplarda, dünyanın yedi günde yaratıldığı bilgisi yer almaktadır. Dirmit de yedi gün sonra kendisini yenilemiş olarak dünyaya döner. Dirmit'in dünyaya geri dönmesi yazı hayatına kilitli defteriyle devam etmesi ve artık kendi iç dünyasına dönmesine neden olur. İlk dönem kadın yazarlar, kendi adlarını kullanmak yerine takma isimler kullanarak yazı hayatında yer alırlar. Dirmit de ailesinin yazmasına engel olmaması kendi şiirlerini kilitli defterine saklar. Kadının eser üretebilmesi ve kendisini ortaya koyması kendisine yasaklanmış bir alana girmek gibidir, bu nedenle de kendilerini gizlemek zorunda kalırlar. Yaratmak Tanrı tarafından erkeğe verilmiş bir özellik olarak kabul edilir. Peyami Safa, Bir Tereddüdün Romanı adlı eserinde yaratma özelliğinin erkeklere ait olduğunu bu nedenle de kadınların bunu yerine getiremeyeceğini vurgular:

"Kadının ebediyeti zekâsında değil, rahmindedir. Yeni kadın, yaratıcılığın merkezini şaşırmıştır. Senin ümitsizliğin buradan geliyor. Pirandello mütercimi olarak değil, bir çocuk

anası olarak ebedileşebilirsin.

Ya erkek?

Onların içinde de yaratmak için ruh sancısı çekenler müstesna, baba olmayanlar ana olmayanlardan farksızdır” (Moran, 2016: 137).

Annesinin kendisini baskılamasının en önemli nedenlerinden birisi de Dirmit’ in kadın olmasıdır. Dirmit, kız arkadaşıyla istediği gibi dışarı çıkıp gezer ve erkeklere laf atar. Bu durum çevresi tarafından hoş karşılanmaz, erkekler istediği gibi davranabilirken bir kadının rahat davranması tuhaf karşılanacak bir durum olarak değerlendirilir. Annesi kızının istediği gibi dışarı çıkmasına ve erkeklerle konuşmasını doğru bulmaz ve ağabeylerine söyleyerek Dirmit’ in şiddet görmesine neden olur: “Kız sen sevmeyi nereden biliyorsun deyip evire çevire dövdü, Oğlanlara haber gönderdiğini Seyit Abine demezsem deyip kızı banyoya götürdü. Üstünden kapıyı kilitledi” (Tekin, 2021: 93). Erkeklerle konuşması ve sevmesi, evde şiddet görmesine neden olur.

Şiir defteri yırtıldıktan sonra bunalıma giren Dirmit, evden kaçır ve sokaklardan bastırdıklarını yüksek sesle söyler. Romanda Dirmit’ in insan dışındaki nesnelere dertleştiğine tanık oluruz. Yaşadıklarını sorgulayabileceği çevresinde kimsenin olmamasında toplumsal cinsiyet rollerinin doğallaşmış olması etkili olmuştur. Bu rolleri benimseyememiş olan Dirmit’ tir, bu nedenle de toplumda uyumsuz bir kişi olarak görülür. Bir kadının bastırılmasının sessiz çılgılığı olur. Uzun süre sokaklarda dolaşır eve geç gelen Dirmit’ in bekâretini kontrol etmek isteyen annesinin davranışları karşısında daha da sinirlenir. Kadının küçük yaşlardan itibaren baskılanmasında en önemli nedenlerden birisi de bekâret olmuştur. Bekâret, kadınla özdeşim haline geldiği için korunulması ve temiz kalması gereken bir nesne haline getirilir.

Dirmit’ in ağabeyleri istedikleri kadınlarla rahat bir şekilde konuşurken, kız kardeşleri için bu durum geçerli değildir. Dirmit’ in ablası Nuğber de evdeki baskılanan kişilerden birisidir. Sevdiği oğlana baktığı için annesi ve ağabeyleri tarafından baskılanır, evde şiddet gören kadın yaşadıklarına dayanamaz ve intihar eder: “Seyit, bacım bacım diyerek Nuğber’ in üstüne yumuldu. Ağlaya ağlaya Nuğber’ i kucağına alıp aşağı indirdi. Doktora götürdü” (Tekin, 2021: 90). Erkek kardeşi evli olmasına rağmen sevgilisini tanıştırmak için eve getirir. Bu durum Nuğber’ in bir oğlanı sevip ona bakması kadar anormal bir durum olarak karşılanmaz. Kız çocuğu baskılanarak büyütülür, namusunu koruması ve hayırlı bir kısmet ile evlenmesi beklenir. Nuğber, küçük yaşlardan itibaren kadın olma yolunda ilerler. İyi bir anne ve fedakâr bir eş nasıl olunur, bunu öğrenir.

Nuğber, baskılara boyun eğerek evden dışarı çıkmaz ve bir süre sonra ailesinin istediği bir adamla evlenir. Bir süre sonra annesinin istediği gibi davranır ve nişanlısına hizmet etmek ve kendisini beğendirmek için onun istediği gibi davranır. Annesi kızının isteklerindense eşinin isteklerini ön planda tutmasını ve kendisi yerine eşinin mutluluğunu düşünmesini bekler. Gerçek hayattan sıyrılan kadının saf ve masum kalıp kendisini koruması beklenir. Kadının duygusal davranıp hatalar yapmasında dış dünyadan soyutlanmış olması etkili olmuştur. Nuğber' in dış dünyadan soyutlanması ve korunmaya çalışılması hatalar yapmasına neden olmuştur. Nişanlısına aşırı derecede bağlanmasında ve onu dünyanın merkezi görmesinde bu etkili olmuştur.

Gör Beni adlı eserde ise Ülkü, küçük yaşlarda babasını ve ağabeyini kaybettiği için baskılanarak büyütülmez. Evde erkil bir yapının olmaması, erkeksi özellikler kazanmasına ve evin sorumluluğunu üstlenmesine neden olur. Ülkü'nün baskılanarak büyütülmemesindeki bir diğer etken ise ataerkil yapıyı içselleştirmemiş bir annesinin olmasıdır. Zamanının büyük bir bölümünü ev dışında geçirir, evin geçimini sağlayabilmek için mücadele verir. Bazen de şartlar ve yaşanan olaylar, kadına atfedilen özelliklerde esnemelerin yaşanmasına neden olur. Kız kardeşi de diğer kadınlardan farklıdır, evde iş öğrenmesi ve kadınsal rolleri benimsemesi yerine araştırması ve kendisini bilim yönünden geliştirmesi beklenir. Aile de toplumsal cinsiyet rollerini öğrenmek için baskılanarak büyütülmeseler de çevreleri tarafından baskıya maruz kalırlar. Dönemin şartlarından dolayı bir kadının saçını açması ve istediği gibi rahat bir şekilde dışarda gezmesi doğru karşılanmaz. Ülkü' nün davranışları çevresindeki insanlar tarafından tuhaf karşılanır. Bir kızın saçı açık ve erkek kıyafetleriyle dışarda gezmesi üstelikte erkeklere ait alan kabul edilen iş yerinde çalışmaya başlaması kabul edilmez bir davranış olarak görülür. Ülkü ve kız kardeşi kendilerine dayatılan rollerin dışında kadınlardır. Çevreleri tarafından baskılanıp ötekileştirilirler.

4. Aldatılma

Kadınlar eşleri kendilerini aldattıklarında çoğunlukla bu duruma karşı sessiz kalmakta ve evliliğini devam ettirmektedir. Kendisine ait parası ve gidecek yerinin olmaması kadınların yaşadıklarına sessiz kalmalarındaki en önemli etkindir. İyi bir eş ve fedakâr bir anne olmaları istenilen kadınların yaşadıkları olaylar karşısında sabırlı olmaları beklenir. Toplumsal cinsiyet rolleri kadınları sınırlandırmıştır. Kadınların ekonomik özgürlüklerinin olmaması, toplumun boşanmış bir kadına bakışının farklı olması gibi nedenlerden dolayı kadınlar yaşadıklarına karşı tepkisiz kalırlar. Virginia Woolf, kadınların kendilerine ait bir paraları olması gerektiği üzerinde durur: "Sırf aynı adı taşıyoruz diye teyzemin bana bıraktığı belli miktarda kağıt

parçasına karşılık olarak toplum bana tavuk ve kahve, kalacak yer sağlıyordu” (Woolf: 2020: 51). Kadının para kazanması ve kendisine ait bir odasının olması onu daha özgür olmasını ve kendi iradesiyle hareket etmesini sağlayacaktır. Kadınların çaresiz kalmasında kendilerine ait maddi bir durumunun da olmaması etkili olmuştur. Bu nedenle kadınlar, yaşadıkları olumsuzluklar karşısında sessiz kalmıştır.

Sevgili Arsız Ölüm adlı eserde Atiye eşinin kendisini defalarca aldatmasına rağmen bu olayı çocuklarına yansıtmaz. Atiye, geleneksel cinsiyet rollerini ve toplumsal normları benimsemiş bir kadın olması onun hayatı sorgulamamasında etkili olmuştur. Dirmit ve Nuğber’ in evliliğini ve mutlu bir yuva kurmaları için mücadele eden Atiye’ nin kendi hayatından ve evliliğinden önce çocuklarının geleceği önemlidir. Ataerkil normların etkili olduğu ailelerde kadınlar sınırlandırılırken erkeklerin ise aldatmaları, toplum tarafından yadırgansa da kadının bunu affetmesi ve yuvasını dağıtmamak için metanetle karşılaşması beklenir. Yuvası dışı kuş yapar, sözünden hareketle kadının yuvasını dağıtmaması ve yuvasına sahip çıkması beklenir: Her türlü sıkıntıya ve zorluklara karşı Atiye elalem ne der düşüncesiyle eşinden ayrılmaz: “Onu birlikte şöyle bir gezmeye, çay içmeye çağırdı. Zerefşan Hanım kenarları oyalı, rengi uçmuş mendilini gözlerine bastırarak ağlayarak Atiye’ ye geldi” (Alatlı, 2021: 147), Eşine kendisini adattığını söylemesi üzerine çocuklarının yanında kendisini küçük düşürdüğü gerekçesiyle hakarete uğrar, çünkü bu durum söylemesi eşinin kendisini aldatmasından daha ayıp karşılanır.

Atiye’nin gelini Zekiye eşinin kendisini sevmesi ve kendisine değer vermesi için uğraşır. Kadının kendisini beğendirmek ve eşini mutlu etme için uğraşması Nuğber için de geçerlidir. Her iki kadında ellerinden geleni yapıp yuvalarını kurmak için mücadele etseler de eşleri tarafından aldatılırlar. Zekiye, çocuğunu alıp ailesinin yanına gittiğinde eşi başkasıyla sevgili olur ve sevgilisini tanıştırmak için ailesinin yanına getirir. Üstelik sevdiği kadına evli olduğunu söylemez ve bu yaptığı davranışı normal görür. Nuğber, genç bir kadınken mahalleden bir oğlana baktığı ve onu sevdiği gerekçesiyle ağabeyleri tarafından şiddet görür. Toplumsal normlar, kadının dile düşmesini ve kendisine verilen sınırların dışına çıkmasını sorgularken erkek için esnetilmiş bir hükümdedir. Zekiye de eşinin kendisini aldatmasına rağmen bu olay karşısında sessiz kalır. Kadınların yaşadıklarına karşı sessiz kalmalarında boşanmış veya yalnız bir kadının toplum tarafından farklı değerlendirilmesi de etkili olmuştur: “Halit şehre gider gitmez köyün erkeği kapısında kırıklığa dolandı. Halit köye gelir gelmez orada burada kavgaya tutuştu” (Alatlı, 2021: 58). Toplumun kadına bakışı ve kadının kendisini korumak zorunda olması gibi nedenler de kadınların yaşadıklarını kabul etmelerine neden olmaktadır.

Kadının çaresizliğinde özel alanla sınırlandırılmış bir yaşam ve kadınlara yüklenen olumsuz ifadeler etkili olmuştur: “Kadınlar, cesaretlerini ve kendini yönetme yetenekleri bulunmadığından, kamusal yaşamın gerektirdiği erdemlere sahip değildir” (Arat, 2022: 34). Kadınların kamusal alandan uzak tutulması ve kendi potansiyelleri gerçekleştirilmelerine izin verilmemesi bir süre sonra öğrenilmiş çaresizlik yaşamalarına neden olacaktır.

5. İdealleştirilmiş Güçlü Kadın Tipi

Tanzimat Dönemi’nden beri süre gelen Melek ve Şeytan kadın tipleri romanlarda yer almıştır. Bu kadın tiplerinin ortaya çıkmasında idealleştirilmiş düşünce etkili olmuştur. Melek kadın tipi bir tür erkek ütopyasını temsil etmiştir. Berna Moran, Okur Olarak Kadına Yönelik Feminist Eleştiri Kuramı; erkeklerin gözünden kadını anlatır. Erkek ütopyası verilir, bir kadının nasıl olması gerektiği üzerinde durulmuştur. Erkek yazarlar idealleştirdikleri kadınları; saf, masum ve iyi olarak aktarmışlardır: “Sandra M. Gilbert ve Suzan Gubar bu konu üzerinde uzunca durur ve evdeki melek ile canavar adını verdikleri bu klişe uç tiplerin özelliklerini, kaynaklarını gösterirler. Evdeki melek tipi ataerkil toplumda erkeğin kafasında ideal olarak yaşattığı kadın tipidir ve erdemleri arasında namusluluk, alçakgönüllülük, uysallık, masumiyet başta gelenlerdir.” (Moran, 2016: 73) Bu kadınlar, erkek ideolojisini temsil eder, fedakâr anne ve iyi bir eş temsili romanlara da yansımıştır. Kadınlar, eşlerinin mutlu olması için kendi hayatlarından taviz verirler, onlar için sevdiği adamı hayatı kendi hayatından daha önemlidir. Namık Kemal İntibah, Samipaşazade Sezaî’nin Sergüzeşt adlı eserlerinde melek kadın tiplerine rastlarız. Bu kadınlar, sevdikleri adamlar için kendilerini feda ederler. Sadakat ile bir adamı seven kadın, sevdiği adam kendisini aldatsa da kendisine dönmesini bekler. Saf ve masum kalan ve büyük bir sadakat ile seven kadın hayatının sonunda mükafat olarak sevdiği adamla evlenir. Yazar Olarak Kadına Yönelik Feminist Eleştiri kuramında ise artık kadın yazarların gözünden roman kahramanları anlatılır. Kadın kahramanlar, bu kuram döneminde çok yönlü olarak değerlendirilirler. Melek ve Şeytan kadın tipleri yerine kadınların çok yönlü anlatılmaya başlanmıştır. Kadınların ortak bir tarihlerinin ve benzer yaşam tarzlarının olması bir edebiyat oluşturmalarında etkili olmuştur. Cornell, sabit olan her şeyi reddeder ve çeşitliliği savunur, kadınların simgesel alanda sabit kalamayacağını savunur: “Toplumsal cinsiyet hiyerarşisine dayalı mevcut sistem iyi kız ile kötü kız arasında ayrımla oluşan farklılıklar dışında bütün farklılıkları reddeden kadın fantezileri yaratmaktadır.” (Benhabib, Butler ve Fraser, 2021: 16) Cornell, kadınların hayatında çeşitlilik olduğu ve bu nedenle de bu çeşitlilik ile yerleşmiş toplumsal normlar arasında çelişkilerin yaşandığı üzerinde durur. Feminizmin büyük bir anlatı olarak kabul edilmesi ve büyük anlatıların

sonunun gelmesiyle birlikte postmodern feminizm etkili olmaya başlamış ve çeşitlilikler meydana gelmiştir. Lacan ise simgesel alanda erkeğin sabit olduğunu kadının ise sabit bir zeminde değerlendirilemeyeceğini savunmuştur. Lacan, kadınların sabit bir rolle sınırlandırılmayacaklarını dile getirmiştir.

Sevgili Arsız Ölüm adlı eserde Atiye; geleneksel normlarla yetişmiş bir kadındır. Toplumsal cinsiyet rollerinin kadına yüklediği anlam ve roller de erkil yapının istekleri doğrultusunda şekillenmektedir. Kadınlar, bu erkil zihniyetin şekillendirmiş olduğu roller doğrultusunda hareket ederse Melek tipi olarak değerlendirilir. Fedakâr ve her şeye boyun eğen kadın, yaşadığı olumsuzluklara rağmen sessiz kalır, kendisine verilen rolleri yerine getirmesi beklenir: “Bu ölçütlere ters düşmüş hem de kadın sayılmayacaktır” (Moran, 2022: 252). Atiye eşinin kendisini aldatmasına ve uzun süre gidip gelmemesine rağmen evini ve çocuklarını bırakıp gitmeyi düşünmez. Hayatını çocukların adar ve eşinin evine geri dönmesini bekler. Bu durum kızı Nuğber ve gelini Zekiye içinde geçerlidir. Romandaki diğer kadınlar da Atiye gibi eşlerinin eve geri dönmesini beklerler, kadın edilgendir: “Hiçbir zaman özne olarak çıkmamıştır, etine, evine kapanmıştır, bütün erek ve değerlerin yaratıcısı olan şu insan yüzlü tanrılara oranla edilgin bir varlık gibi hissetmektedir” (Beauvoir, 1993, 2). Nuğber; saf ve masum bir kızdır, annesinin de yönlendirmesi doğrultusunda nişanlısını memnun edebilmek için uğraşır. Melek tipi kadınlar, geleneksel normların oluşturduğu kişilerdir.

Melek tipi kadının karşıtı ise Şeytan tipi kadındır, bu kadınlar ise masum ve saf kadının tam tersi özelliğe sahiptir. Geleneksel cinsiyet rollerine uygun olmayan bu kadınlar, erkek zihniyetinin tam tersini temsil eder. Her şeyi sorgulayan ve toplumsal cinsiyet rollerini kabullenmeye kadınlardır. Kendilerine dayatılan toplumsal rollerin dışına çıkarlar. Saf, masum ve hiçbir şeyi sorgulamayan kendisini erkek için feda eden kadınlar yer alır. Gör Beni romanında ise Ülkü, hayatını sorgular, kendisini sınırlandıran hayatın dışına çıkar. Kadınların sınırlandırıldığı erkil bir yapıya uygun davranmak istemez. Toplumsal normlar, kadınları her yönüyle şekillendirmek istemiştir. Kadınların kıyafetlerinden, davranışlarına kadar her yönüyle bir sınırlandırma vardır. Ülkü, dönemine göre aykırı bir kadındır; erkek kıyafetleri giyerek dolaşır. Kadınların naif ve kibar olması söylemine uygun bir şekilde davranmaz, erkeksi özelliklere sahiptir. Kendisini koruyabilecek özelliğe sahiptir, erkil yapının normlarına karşı çıkar ve kendisini duygularından soyutlar: “İçeri girdi Ülkü. Yukarı baktığına bile pişmandı, böyle süslü duygular kendisine fazlaydı, savaştaydı, bunu asla unutmamalıydı. Hayat bir savaştı, değerini koruma, sevdiklerini koruma, karakterine sahip çıkma savaşı” (Kohen, 2020: 133). Ailesini korumak ve ailesinin geçimini sağlamak için kadınlara atfedilen

naif özelliğindense sert bir kişiliğe sahip olur. Annesini rahatsız eden adamı bularak silahla tehdit eder.

Melek tipinde aşkı için kendisini feda eden kadınlar yer almaktadır. *Gör Beni* romanındaki Ülkü, sevdiği adamı hayatının merkezine yerleştirmez. Onun için hayalleri ön plandadır, hayallerini gerçekleştirmek için uğraşır. Selim' in başka bir kadını gidip onu sevmesini ve tekrar kendisine dönmesini beklemeyiz. Yaşadıklarını sorgular ve hayatına güçlü bir şekilde devam eder. Büyük bir sadakat ile sevdiği adamı bekleyip kendisine dönmesi için uğraşmaz. Bitkiler üzerine kendisini geliştirir ve çiftliğinde üretim yapmaya başlar. Ülkü de *Aşk ve Gurur* romanındaki Elizabeth gibi gururlu ve cesur bir kızdır. Elizabeth, döneminin ilerisindedir ve kitap okuyarak kendisini geliştirir, bir erkeğin onu beğenmesini ve hayatını kurtarmasını beklemeyiz, çünkü kendisini gerçekleştirmenin peşindedir: Özetle kadının gelişmesi, dışsal kısıtlamalardan sürekli kurtularak ve içsel engelleri aşarak, bütünsel ve çok yönlü gelişme kaydettikleri –öz gerçekleştirme ve öz aşma- süreci olmalıdır” (Feng, 2013: 25). Kendi hayatına yön verir, bir erkeği kurtuluş olarak görmeyen Elizabeth, kendisini balolarda beğendirmek için uğraşmaz, güçlü duruşuyla dikkat çeker ama erkek için ön planda değildir: “Güzel bir kadın, genellikle her türden erkeğin gözünde bir arzu nesnesidir; oysa zihinsel güzelliği ile daha yüce duyguları harekete geçiren eli yüzü düzgün bir kadın, mutluluğun iştahlarının doyurulmasında bulan erkekler tarafından görmezden gelinir ya da kayıtsızlıkla karşılanır” (Wollstonecraft, 2022: 72). Kızlara ait kabul edilen naiflikle ön plana çıkmaz, istediği zaman uzun yolculuklara çıkar. Ülkü' de katıldığı baloda güzelliği ile dikkat çekse de düşünceleriyle ön planda olmak ister. Dönemine göre çok ilerde olan düşüncelere sahiptir, avukat olmak ister. Atı kaybolduğunda, tüfeğini eline alarak atını çalanlarla çatışma içerisine girer. Toplumsal cinsiyet rollerinin erkeğe yüklediği cesaret ve güçlü olmak gibi özellikler Ülkü de vücut bulur.

Gör Beni romanında yer alan Melek karakteri ise olumsuz bir şekilde anlatılmıştır. Naifliğinin ve güzelliğinin altında erkekleri etkilemeye çalışan birisidir. Evli olduğu halde başka adamlarla birlikte olur ve kimseye sadık kalmaz, Selim ile eskiden beri sevgilidir: “Melek... hayatının aşkı...yalanı...ihaneti...beyazlar içinde ipekli kıyafetlerle parlarken ne kadar da masumiyet timsali gibiydi” (Kohen, 2020: 137). Uysal, fedakâr, düzgün biri olarak görülse de fiziksel özelliklerini kullanır. Güzel ve pahalı kıyafetlerle etrafındaki insanları kendisine hayran bırakır. Melek tipinin olumsuzlamasıdır, belki de yazarın bir metafor olarak kullandığı bu isimdir. Kadının fiziki özellikleri ile ön plana çıkması da aynı zamanda kapitalizmin getirdiği bir sömürüdür. Kadınları, belli standartlar içerisine dahil eden kapitalist sistem, kadını nesnel bir sömürü haline getirmektedir. Melek, kendisini beğendirebilmek için fiziki

olarak kendisini beğendirmeye çalışır ve pahalı kıyafetler giyinir. Kendisini tüketim nesnesi haline getirir, etrafındaki erkekler onun fiziki özelliği için yakınlaşırlar, fakat kimse gerçek onu sevdiği ve ona değer verdiği için yaklaşmaz. İki kadın arasında farklılıklar ortaya çıkar:

“Bol pantolonu ve eskilikleri boya ile kamufle edilmeye çalışılmış o büyük botları. Kadınlar pantolon giymemeliydi belki ama Ülkü hepsinden farklıydı., bambaşkaydı. Bu kıyafetler içerisinde olmayı seçmek cesaret isterdi ve o cesaret abidesi gibiydi” (Kohen, 2020: 247).

“Güzellik değildi Melek’i çekici yapan şey, aslında çok güzel bir kadın değildi ama asildi. Ne kadar da asil bile edası vardı. Asalet... diye düşündü Selim. Melek’e bakan herkesi aklına ilk kelime bu olmalıydı, bu asaleti karşısındakine hissettirebilmek için öylesine pahalı, dikkatli, giyiniyor” (Kohen, 2020: 284).

Ülkü ise kendi güzelliğini erkek kıyafetleri arkasında saklar, toplumsal normları getirdiği güzellik standartlarına uygun bir şekilde davranmaz: “Kadınların herhangi bir erdem edinmeleri bekleniyorsa da bunlar ancak sabır, uysallık, yumuşak başlılık ve esneklik olabilir; bu tür erdemler, zihnin keskin işleyişiyle uyuşabilecek erdemler değildir” (Wollstonecraft, 2022, 90). Onun için önemli olan düşünceleriyle ön plana çıkmak ve kendi ayakları üzerinde durabilmektir. Melek ve Şeytan tipin de meydana gelen değişimler, kadınların hayatını şekillendirir. Gör Beni romanında Melek karakterinin Şeytan tipine dönüşmesi ve iç dünyasında meydana gelen değişimler yer alır: “Roman akışı içinde duygu- matik çatışmasından doğan bu endişe/kuşku/iç sıkıntısı yerini yerine korkuya ve daha ilerisinde kıskançlığa bırakır” (Gündüz, 1997: 898). Değişen dünya düzeni ve şartlar, kadınlarını sınırlandıran düşüncelerin dışına çıkmasını sağlamıştır. Kalıp kadın tiplerin değişimde insanların çok yönlü olması fakat Melek tipinin bir ideoloji olarak kadın bilinçaltına yerleştirilmeye çalışılması etkili olmuş ve kadınlar romantik bir zihinle anlatılmıştır.

Cumhuriyetin ilanından sonra yeni oluşan ülkenin temellerinin atılmasıyla birlikte yeni kadın profili oluşmaya başlamıştır. Kadınlarında erkeklerle eşit haklara sahip olduğu bir düzen oluşmaya başlamıştır ve kadınlar kamusal alanda daha çok yer almaya başlar: “Erkek kadın eşitliği, yeni doğan Türk milletinin, millet olma sürecinde aynı ideal ve sorumlulukları benimseyen erkek ve kadın evlatlarının eşitliği olarak ortaya atılmıştı” (Durakbaşa, 2021: 25).

Ülkü; güzelliğinden zekâsı, uysallığından ziyade cesareti ile ön plana çıkar. Hayatını bir erkeğe bağlamaz ve aşkı için geleceğinden hayallerinden vazgeçmez. Ülkü, Şeytan tipinin olumlama olarak karşımıza çıkar. Nefsine ve duygularına hâkim olabilecek kadar güçlü bir kadındır. Selim’ in biyolojik olarak kendisine hâkim olamaması ve fizyolojik isteklerine boyun eğmesine ve hatalar yapmasına neden olur. Ülkü ise kendi nefsi isteklerine hâkim olarak

duygularını içinde fırtınalar kopsa da duygusal isteklerine engel olabilecek birisine dönüşür. Ülkü için ülkesinin kurtuluşu ön plandadır, sevdiği adamla kavuşmayı düşünmez. Ülkesi işgalden kurtulup Kurtuluş Savaşı kazanıldıktan sonra sevdiği adamla kavuşur. Bu yönüyle Halide Edip' i romanlarındaki baş karakter olan kadın kahramanlara benzer ve onlar gibi kendisini kadınsı yönleriyle ön plana çıkarmaz. Ülkü dönemine göre farklı bir kadın olsa da çevresindeki insanlar tarafından sınırlandırılır. Ülkü, bedensel olarak güzelliğini saklar ve insanların kendisine bir kadın olarak bakmalarını istemez. Düşünceleriyle ve güçlü karakteri ile ön plana çıkmak ister. Dönemin şartları ve toplumsal normlar kadınların istedikleri gibi dışarı çıkmalarını doğru bulmaz, bu nedenle de kadınlar kendisini baskılamak zorunda kalır. Ülkü' nün etrafında çalışan bir kadına tanık olmayız, kadınlar yaşanan gelişimlerden kadınların haberi yoktur. Evlerinde sınırlandırılmış bir hayat yaşayan ataerkil sistemi benimsemiş olan kadınlar, özel alan ile sınırlandırılmıştır. Bu nedenlerden dolayı Ülkü, çevresi tarafından yadırganır ve tuhaf karşılanır, Ülkü baskılara rağmen güçlü bir kişiliğe dönüşür: "Bunlara rağmen kadın olmak başlı başına ihtilaldi. Her gün bir zihni fethedip varlığını olduğu gibi kabul ettirmekle geçen gündelik ama sonsuza kadar süren bir ihtilal. Her gün yeni başlayan ama hiç bitmeyen bir direniş. İnsan yerine konulmanın savaşı ..." (Kohen, 2020: 116). Ataerkil sistemden ve kendisine dayatılan hayattan farklı bir kadın olduğu için ötekileştirilir ve Şeytan tipi kadın olarak kabul edilir. Selim, annesi ve diğer kadınlar; Ülkü' nün davranışlarını ve düşüncelerini kolay bir şekilde kabullenmez. Döneminin ve çağının çok ilerisinde olan kendi hayatının sorumluluğunu bir erkeğe bırakmayarak duygusal olarak değil mantığı ile hareket eden bir kadındır. Marx'ın üzerinde durduğu sınıfsal çatışma asıl üzerinde durulan konulardandır: "Sınıfların çatışmaları, asli faktör olarak gösterilmiştir" (Ulutan, 1980: 331). Kadınlar ve erkekler arasında oluşan sınıf kadar kız kardeşliğin oluşmasına engel olan kadınlar arasındaki sınıflar da çatışmalara neden olmuştur.

Dönem, değişen hayat şartları kadınların duygu ve düşünce dünyalarında değişimlerin yaşanmasını sağlamıştır. Feminizm, eksiksiz oluşan kadın profilinin dışına çıkılmasını istemiş ve erkil sistemin söylemlerini eleştirmiştir: "Feminizm, genellikle, hayranlık duyulan, yerleşik eksiksiz kadınlık idealinin sorgulanması ve modern düşüncelerin olduğu bireysel bağımsızlık, özgürlük ve kendini keşfetme ruhu için toplumda kabul gören kadın statüsünün güvencelerini bir yana bırakma anlamına gelir" (Durakbaşı, 2021: 53). Belli kalıplar dahilinde anlatılan kadınlar, çok farklı yönleriyle anlatılmaya başlanmıştır. Bazen de roman kahramanları idealleştirilerek ataerkil sistemi eleştirmiş ve yaşanan şartların dışına çıkmıştır. Bu karakterler sayesinde etraflarında yaşanan olayları ve düşünceleri daha gerçekçi bir şekilde görmemizi sağlamıştır.

6. Kız Kardeşlik ve Sınıf Farkı

İkinci dalga feminizmin savunmuş olduğu görüşlerden birisi de kız kardeşlik kavramıdır. Kadınların ortak ezilmişlikleri ve geçmişlerinin olmasından yola çıkılarak savunulan bu düşünce kadınların birbirine destek olmaları gerektiğini savunmuştur. Üçüncü dalga feminizm ise kız kardeşlik kavramının gerçekleşemeyeceği üzerinde durmuştur. Kadınların farklı kültürden, toplumdaki ve hayattan gelmeleri onlar arasındaki bağın oluşmasında engel teşkil edeceğini dile getirmiştir. Marksist feminizmin savunmuş olduğu sınıf farkı, Marx'ın görüşlerinden etkilenmiştir. Feminizm, onun düşüncelerini kadın ve erkek arasındaki sınıf farkına dönüştürmüştür. Kadınlar arasındaki sınıf farkı da kız kardeşliğin olmasındaki en büyük engel olmuştur: "Kadınlar birbirleriyle savaşarak rekabet ettiği sürece, 'kız kardeşlik' güçlü olamazdı. Tüm kadınların erkek tahakkümü tarafından bir şekilde mağdur edildiği anlayışından başka bir şey üzerine temellendirilmeyen ütopyik kız kardeşlik tasavvurları, sınıf ve ırk tartışmalarıyla kırılmaya uğradı" (Hooks, 2022: 13). Kadınlar arasındaki farklılıkların ve çatışmaların artması kız kardeşliğe engel olmuştur.

Gör Beni adlı romanda kadınların Kurtuluş Savaşı zamanında yaşadıklarını ve dönemin siyasi, sosyal yapısı çok yönlü olarak anlatılmıştır. Ülkü ve ailesi, savaşta her şeylerini kaybederler bu durum onların maddi ve manevi olarak sıkıntılı bir hayat yaşamalarına neden olur. Selim' in ailesi ise saray soyundan gelmiş biraz daha rahat bir hayat yaşamış ve savaş döneminde mal varlıklarını kaybetse de hala varlıklı bir aile olarak yaşamlarına devam etmektedirler. Selim' in annesinin ve çevresindeki insanların yaşadıkları hayat Ülkü ve ailesinin hayatı ile aynı değildir, bu nedenle Ülkü'yü kabul etmek istemezler: "Sen görmedin tabii kızları... Zevahirlerinden belli, asalet nedir bilmez kimseler bunlar. Bir tanesi er üniformasıyla geziyor hala, erkek olmak istiyor belki, eski püskü şeyler giyiyor, bir de görsen sanki savaşta" (Kohen, 2020: 115). Selim' in annesi Ülkü' nün ailesini evine birkaç defa davet eder fakat amacı kadınlara destek olmak ve onların dertlerini dinlemek değildir. Kendi zenginliklerini ve üst sınıftan bir insan olduklarını kanıtlamak amacı taşır. Kadınlar, savaş döneminde eşlerini kaybetmek ya da sevdikleri insanlardan uzak kalmak zorunda kalsalar da bu onların birbirlerini desteklemelerini sağlayamamıştır. Ülkü' nün düşünceleri çevresindeki kadınlar tarafından eleştirilir, kadının okuması yerine evinde oturması beklenir: "Cinsiyetçi bir bakışın varlığı dikkati çekmekte, erkek çocuğunun okuması ve eğitim alması kız çocuğundan daha fazla önemsenmektedir. Kız çocuğuna evlenince eşinin bakacağı düşüncesi ile 'ekmeği eve erkeğin getirmesi gerektiği' düşüncesi ile birebir örtüşmektedir" (İçli, 2020: 151). Kız çocuğunun okumasına gerek yoktur, annelik görevini yerine getirmesi ve erkeğinde evinin

geçimini sağlaması beklenir. Düşünce farklılıkları, ataerkil normları benimseyen kadınlar ve bu normları yıkmaya çalışan kadınlar arasında düşünce farklılıkları oluşur.

Kadınlar arasındaki sınıf farkının oluşmasındaki bir etken de varlıklı bir adam ile evlenmeleridir. Evlilik toplumun gözünde kadın için bir sınıf atlamayı ifade ederken aynı zamanda eşinin imkânlarının ve statüsünün de kendisine geçmesine de neden olur. Selim' in annesi eşi sayesinde varlıklı bir hayat yaşar. Aynı durum Melek karakteri için de geçerlidir, lüks içinde yaşamasını sağlayan eşi tarafından statü elde etmiştir. Ülkü' nün babası varlıklı bir insan değildir, bu nedenle de annesi orta halli bir hayat yaşar. Bu durum kadınlar arasında sınıf farkının oluşmasına neden olur. Selim' in annesi ve Melek, rahat bir hayat yaşadıkları için yoksul kadınların hayatlarının sadece güzel giyinmek ve kendilerini balolar da göstermek dışında bir hayat mücadelesi verdiklerini anlayamazlar.

Ülkü etrafındaki kadınların düşüncelerini ve hayatlarını sorgular. İdealist ve güçlü bir karakter olarak ön plana çıkan Ülkü, bir erkeğin maddi durumu ve statüsü için onu kabul etmez. Kendi ayakları üzerinde duran ve kendi parasını kazanmak için çalışan karakter için önemli olan bir kadının kendisini gerçekleştirmesidir. Aslında feminist bir bakışla etrafındakileri eleştiren yazarın bir iç sesi olarak karşımıza çıkar: “Kadın olarak okuma ve yazmanın en etkin ve en başat biçimde kendimizi eğitmemiz, susturulup bastırıldığımız alanları saptamamıza yarar” (Boyne, 2011, 55). Ülkü, cumhuriyetin öncü kadınları gibi okumak ve kendisini geliştirmek ister. Çevresindeki kadınların düşüncesinden farklıdır. Ülkü' nün çoğu zaman romanda iç sesine ve kendisiyle olan mücadelesine tanık oluruz. Dönemin şartları gereği kadınların kamusal alanda çok az yer almaları ve eğitilmiş kadınların az olması gibi nedenler kadınların iş bulmasını ve aydınlanmasını geciktirmiştir. Bu nokta da Ülkü ve kız kardeşleri öncü rol oynayarak kadınların aydınlanmalarını sağlayacaklardır. İlmiye de çağının ilerisinde bir kız olduğu için çevresi tarafından baskıya maruz kalır: “Susacaktı İlmiye, cevap vermeden söğüdün altından uzaklaşıp bu karşılaşmadan kaçacaktı, daha önce bu topraklarda doğmuş birçok kadın gibi kaçarak korunacaktı ama Orhan zorladı: ‘Müslüman değil misin sen? Ha! Neye hazırsın? Daha fazla açılıp saçılmaya mı pantolon giymeye mi?’” (Kohen, 2020: 54). Düşünceleri, kıyafetleri ve davranışlarıyla diğer insanlardan farklıdırlar; bu durum dönemin kadınlar sınıfına dahil olmalarının önündeki en büyük engel olur.

Marx'ın işçi sınıfını ortaya koyduğu sistemde siyasi, ekonomik ve kültürel etkenler sistemi şekillendirmiştir. Toplumsal normlar ve ataerkil sistem, kadın ve erklerin davranışlarını şekillendirerek iki farklı sınıfın ortaya çıkmasına neden olmuştur: “Binlerce yıldır, saldırıya maruz kalmış bir cinsin üyesi olmak, savaşa rağmen hayatta kalıp buna maruz kalmak fazla

geldi ve geri çekilmedi İlmiye. Dön git diye fısıldıyordu kalbi ve dur kendini kuru, ancak kendini koruduğun kadar var olabilirsin, diye kükrüyordu zihni” (Kohen, 2020: 54). Kadınlar uzun bir süre alt sınıftan görülen işçiler gibi geri plana itilmiştir. *Gör Beni* romanında Ülkü’ nün davranışları, kıyafetleri Selim tarafından tuhaf karşılanır. Kadını naif ve kırılğan bir birey olarak gören Selim için Ülkü’ nün istediği gibi dolaşması ve at çiftliğinde çalışmaya başlaması döneminin çok ilerisinde bir davranıştır. Ülkü, kadınlara dayatılan sınıfın ve sistemin dışına çıkmayı başarır. Toplumsal cinsiyet rolleri kadının hayatı üzerinde etkili olur: “Toplumsal cinsiyet toplumun kadına verdiği görev ve sorumluluklar, toplumda kadının nasıl görüldüğü, algılandığı ve beklentileri ile ilgili bir kavramdır” (Tuşkan, 2012: 445). Toplumun beklentileri dışında hareket eden kadın eleştirilere maruz kalır ve ötekileştirilerek, toplumsal cinsiyet sınıfının dışına itilir.

Sonuç

Feminizm, kadınları sınırlandıran düzenden daha gerçekçi ve eşit bir dünya düzenine ulaşmaları için mücadele etmiştir. Kadınların uğradığı haksızlıklar, yaşadıkları sorunlara daha gerçekçi bir biçimde ele alınmıştır. Kadınların, erkeklerle eşit haklar elde edebilmeleri ve kendilerine dayatılan toplumsal cinsiyet rollerini eleştirebilmeleri için bilinçlenmelerini ve kamusal alanda aktif bir şekilde yer alabilmelerinin önu feminizm tarafından açılmıştır.

Sevgili Arsız Ölüm adlı eserde kadınların cinsiyet rollerini benimsemeleri ve ataerkil normları olduğu gibi kabul etmeleri eleştirilmiştir. Romandaki anne karakteri üzerinden fedakâr annelik rolü ve kadınların yaşadığı zorluklar ele alınmıştır. Kadının özel alandaki rolü, ev işleri ve çocuk bakımının anneye yüklenilmesi, kadınların yaşadığı sorunlar feminist bir gözle değerlendirilmiştir. Kadınların yaşadıkları zorluklara ve aldatılmalarına rağmen ekonomik özgürlüklerinin olmamasından dolayı sessiz kalmaları eserden hareketle değerlendirilmiştir. Toplumun kadına bakışı ve kadından beklentileri, Dirmit’ in bu rollere uymak istememesi ve şiir yazması üzerine yaşadığı zorluklar anlatılmıştır. İlk dönem kadın yazarların eserlerini yazarken karşılaştıkları sorunlar ve eserlerinde adlarını bile kullanamamaları Dirmit karakteriyle bağlantı kurularak ele alınmıştır. Virginia Woolf’ un *Kendine Ait Bir Oda* adlı eserinde Shakespeare’ in kız kardeşi olsa aynı yeteneklere sahip olmasına rağmen yazar olamayacağı ele alınmıştır. Dirmit de şiir yazmak istemesine ve toplumsal cinsiyet rollerinin dışına çıkmasına rağmen başarılı olamaması iki eser arasında bağlantı kurularak mukayeseli şekilde ele alınmıştır. *Gör Beni* adlı eserinden hareketle kadınlara dayatılan Şeytan ve Melek tipi cinsiyet rollerinin eleştirisi yapılmış, bu rollerde meydana gelen değişimler üzerinde durulmuştur. Romanda yer alan ve toplumsal normlara aykırı bir kişilik olarak değerlendirilen

Ülkü karakteri üzerinden kadınlara dayatılan rollerin ve iş yaşamında yaşadıkları sorunların değerlendirilmesi yapılmıştır. Kadınların ev yaşamındaki görünmeyen emekleri, sınıfsal farklılıklardan dolayı kız kardeşlik kavramının gerçekleşmemesi eserler üzerinden değerlendirilmiştir.

Feminist kuramın edebi eserlere uygulanması, kadınların yaşamda karşılaştıkları sorunlar ele alınarak eserlere farklı feminist açılardan yaklaşılarak değerlendirilmeleri yapılmıştır. Tanzimat Dönemi'nden Cumhuriyet Dönemi'ne kadarki çizgide kadınların yaşamında ve düşünce dünyasında meydana gelen değişimler anlatılmıştır.

KAYNAKÇA

Arat, N. (2022) *Feminizmin ABC' si*, Ankara: Say Yayınları.

Acar- Savran, G. ve Demiryontan, N. (2022) *Kadının Görünmeyen Emeği*, İstanbul: Yordam Kitap Yayınları.

Argunşah, H. (2016). *Kadın ve Edebiyat: Kendini Yazmak*, İstanbul: Kesit Yayınları.

Arruza, C., Bhattacharya, T., & Fraser, N. (2021) *%99 için feminizm: Bir manifesto*, İstanbul: Sel Yayınları Kadın Kitaplığı.

Badinter, E. (2023) *Kadınlık Mı Annelik Mi*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Beauvoir, S. (1993) *İkinci Cins*, İstanbul: Payel Yayınları.

Benhabib, S., Butler, J., Cornell, D., & Fraser, N. (2021). *Çatışan Feminizm*, İstanbul: Metis Yayınları.

Boyne, R. (2011) *Foucault ve Derrida'da Feminizm ve Ayrım*, İstanbul: Sel Yayınları.

Cihan, E. (2018) *Modernleşme ve Kadın*, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi

Durakbaşa, A. (2021) *Halide Edip Türk Modernleşmesi ve Feminizm*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Feng, Y. (2013) *Kadının Özgür ve Bütünsel Gelişimi, Feminizm ve Marksist Hümanizmin Diyalektiği*, İstanbul: Canut Yayınları.

Gündüz, O. (1997) *Meşrutiyet Döneminde Yapı ve Tema*, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Hooks, B. (2022) *Feminizm Herkes İçindir*, İstanbul: Bgst Yayınları.

Karabulut, M. (2013) *Tanzimat Dönemi Türk Romanında Kadın Üzerine Tematik Bir İnceleme*, Erdem Dergisi

- Karaca, N. (2016) *Edebiyatımızın Kadın Kalemleri*, Ankara: Vadi Yayınları.
- Kohen, A. (2020) *Gör Beni*, İstanbul: Everest Yayınları.
- Moran, B. (2002) *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Notz, G. (2018). *Feminizm*, Ankara: Phoenix Yayınları.
- Rose, J. (2022) *Anneler*, İstanbul: Alfa Yayınları.
- Savran, G. A. (2018). *Feminizm Yazıları: Kuramdan Politikaya*, Ankara: Dipnot Yayınları.
- Şafak, E. (2007) *Siyah Süt*, İstanbul: Doğan Kitap Yayınları.
- Şahin, E. (2009). *Leyla Erbil'in Eserlerine Feminist Bir Yaklaşım* (Doktora tezi, Atatürk Üniversitesi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi
- Tekin, L. (2021) *Sevgili Arsız Ölüm*, İstanbul: Can Yayınları.
- Ulutan, B. (1980) *Marxizm ve Leninizm*, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Woolf V. (2020) *Kendine Ait Bir Oda*, İstanbul: Olimpos Yayınları.
- Wollstonecraft, M. (2022) *Kadın Haklarının Gerçekleştirilmesi*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.

**İLİM,
SANAT VE EDEBİYAT DERGİSİ
(İSED)**

Araştırma Makalesi: Geliş Tarihi: 15.03.2024 Kabul Tarihi: 18.15.2024 Yayın Tarihi: 31.06.2024

*Atıf: Köksal, Nurhayat (2024). Gökdelen Romanının Distopya Bağlamında İncelenmesi.
İlim, Sanat ve Edebiyat Dergisi, 4 (7), s. 40-73.*

Gökdelen Romanının Distopya Bağlamında İncelenmesi*

Nurhayat KÖKSAL*

Özet

İnsanoğlu var olduğu günden bu yana daha iyi bir toplum özlemi çekmiştir. Yaşadığı toplumda kendini rahatsız eden unsurlardan kurtulmak istemiştir. Yapısı gereği insanoğlu hep daha iyiye ve daha güzele özlem duymaktadır. İdeal toplumsal hayali ise ütopyaların oluşmasını sağlamıştır. Fakat yaşanan savaşlar, doğal afetler, küresel ısınma tehdidi, azalan su kaynakları ile birlikte yaşanacak olan susuzluk tehlikesi, canlı türlerinde görülen azalma, önü alınmaz bir hızla gelişen teknoloji ütopyik kurguların yerini distopik kurgulara bırakmasına neden olmuştur. Ütopyalarda görülen aydınlık gelecek zamanla yerini karanlık ve korku dolu bir geleceğe bırakmıştır. Tahsin Yücel'in Gökdelen adlı romanı Türk edebiyatında yer alan önemli distopik kurgulardan biri olarak anılmaktadır. Romanda çoğu distopik unsur bulunmaktadır. Eserde 2073 İstanbul'u anlatılmaktadır. Tüm kurumların özelleştirildiği kurguda şehir gökdelenler ile doludur. Betonlaşma ile birlikte doğa tahrip olmuş ve insanlar için yaşanmaz bir hal almıştır. Kurguda, eşitlik, adalet, hukuk, özgürlük gibi kavramlar yer almamaktadır. Denetim mekanizması özellikle medya yoluyla halkı manipüle etmekte ve istediği kişileri hedef olarak gösterebilmektedir. Yazar, insanları bekleyen karanlık gelecek konusunda uyarmakta yaşanan doğa tahribatı ile insanoğlunun sonunun geleceğini belirtmektedir. Makalede, ütopya ve distopya kavramlarına değinilmiş, edebi bir tür olarak distopyadan bahsedilmiştir. Kuramsal bilgilerin ardından Gökdelen romanı distopya bağlamında ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir. Bu inceleme ise Kitle İletişim Araçları, Teknoloji, Kadın ve Aile Hayatı, Kontrol Mekanizmaları, Adalet ve Hukuk, Yılkı Adamları, Betonlaşma gibi alt başlıklardan oluşmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ütopya, Distopya, Tahsin Yücel, Gökdelen

Abstract

Human beings have longed for a better society since the day they existed. She wanted to get rid of the elements that disturbed her in the society she lived in. By nature, human beings always long for better and more beautiful things. The ideal social dream enabled the formation of utopias. However, wars, natural disasters, the threat of global warming, the danger of dehydration due to decreasing water resources, the decrease in living species, and the rapidly developing technology have caused utopian fictions to be replaced by dystopian fictions. The bright future

* Bu çalışma 2024 yılında kabul edilen "Ütopyalardaki Umut Teması İle Distopyalardaki Korku Temasının Mukayeseli İncelenmesi" başlıklı tezden türetilmiştir.

* Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Öğrencisi.

seen in utopias has gradually given way to a dark and fearful future. Tahsin Yücel's novel *Gökdelen* is known as one of the important dystopian fictions in Turkish literature. There are many dystopian elements in the novel. The work describes Istanbul in 2073. In the fiction where all institutions are privatized, the city is full of skyscrapers. With concreting, nature has been destroyed and has become uninhabitable for people. Concepts such as equality, justice, law and freedom are not included in the fiction. The control mechanism manipulates the public, especially through the media, and can target anyone it wants. The author warns people about the dark future that awaits them and states that humanity will come to an end with the destruction of nature. In the article, the concepts of utopia and dystopia were mentioned and dystopia was mentioned as a literary genre. Following the theoretical information, the novel *Gökdelen* was examined in detail in the context of dystopia. This review consists of subheadings such as Mass Media, Technology, Women and Family Life, Control Mechanisms, Justice and Law, Men of the Year, Concreteization.

Key Words: Utopia, Dystopia, Tahsin Yücel, *Gökdelen*

Giriş

1. Ütopya Kavramı

İnsanoğlu var olduğu günden bu yana her zaman ideal bir toplum hayalini kurmuştur. Yaşadığı süreçteki toplumsal sorunları ve sistemi eleştiren, ideal bir toplum düzenini anlatan bu kurgulara ütopya adı verilmiştir. Ütopya türünün bilinen ilk örneği ise Platon'un (M.Ö. 427-347) Devlet adlı ütopyik kurgusudur. Ütopya türünün kavram olarak varlığını ise Thomas More (1478-1535) kazandırmıştır. More, bu kavramı ilk olarak 1516 yılında Latince olarak oluşturduğu eseri, "De optimo reipublicae statu, deque nova insula Utopia, Libellus vere aureus, necninus salutaris quam festivus" adlı eserinde kullanmıştır.

"Eski Yunanca'dan basit bir kelime oyunu ile türetilen bu kavram, yani U-topia, aslında "yok-ülke", "düş-ülke", "hayali-ülke" anlamına gelir. Topos Yunanca da yer veya mekân demektir; "u" öntakısı ise btiştiği kelimeye olumsuzluk manası verir. Bir ad olarak Utopos'tan ülke adı üretmek için de Yunanca ve alatince'deki "ia" sonekini alması gerekiyordu ki yazar zaten öyle yapmış; "Utopos", "Utopia" olmuş. Böylece ortaya "yok-ülke", "bilinmeyen ülke", "hayali ülke" çıkmış" (Usta, 2022: 22).

Ütopya kavramı sözlükte ise, "ideal bir toplum düzeni ya da yönetim biçimi ortaya koyan tasarım; hayali bir toplumsal sistem sunan yazın türü" (Cevizci, 2013: 1576) olarak ifade edilmektedir. Birçok eleştirmen ise bu kavramı tanımlamaktan kaçınmaktadır. Nedeni ise tanımlama yoluyla kavramın sınırlarının daraltılmasıdır. Bunlardan ütopyalar üzerine önemli çalışmalara imza atan Ruth Levitas, *The Concept of Utopia*'da "tanımların çeşitli olabileceğini", ütopyayı kimi eleştirmenlerin "edebi bir kurgu ya da politik bir görüş" olarak nitelendirebileceklerini ifade eder (Levitas, 1990: 11). Yine sosyolog olan Krishan Kumar da

Ütopyacılık adlı kitabında ütopyaı “karmaşık ve çok yönlü bir konu” olarak nitelemektedir (Kumar, 2005).

Yazar ütöpic kurgularda var olan sorunları dile getirmekle kalmaz aynı zamanda bu sorunlara çözüm önerileri de sunar. Ancak şunu da unutmamak gerekir ki her toplum tasarısı ütöpya olarak değerdendirilmemektedir. “Eğer ütöpya yalnızca iyi bir toplum tasarısı olsaydı bu durumda edebi kurguları, eleştirileri, fantastik edebiyatı, bilim kurguyu, politik teorileri, politik programları içerirdi” (Levitas, 1990: 11). Öncelikle ütöpic kurgularda iyi bir toplum düzeni olmalıdır. Fakat herkesin hayalinde yer alan ideal toplum tasarısı değışiklik göstermektedir. Yazılan bir kurguyu ütöpya olarak değerdendirebilmek için eserin mevcut düzende yer alan sorunları dile getirmesi, yorumlar yapması, yaptığı bu yorumlardan yola çıkarak ideal toplusal düzenin nasıl olması gerektiğini anlatması gerekmektedir.

Sadık Usta ütöpya teriminin Thomas More tarafından bulunan bir kavram olsa da ondan önce çoğu tarihçi ve dilbilimcinin bu kavramı kullandığını, çoğu metinde bu kavramın geçtiğini dile getirir. “Her ne kadar bu kavram, More tarafından türetilmiş olsa da özellikle eskiçağ tarihçileri ve dilbilimcileri, aslında bu terimin bir başka anlamda antikçağda da kullanıldığını ileri sürerler” (Usta, 2022: 22).

Mina Urgan’a göre, “Ütöpya, kilisenin tahakkümünden kurtulup akli hayatın merkezine koyan ve yaşamaktan coşkun bir haz duyan Rönesans adamının yalnız gelecekte ve öte dünyada değil şimdi ve bu dünyada mutlu olma arzusunun bir sonucudur” (Urgan 1984: 10). Bu tanımdan yola çıkarak ütöpic kurguların akli merkeze alan ideal bir toplum tasarısı olduğu söylenebilir. Thomas More da Ütöpya adlı metninin sonunda “Buna rağmen gönül rahatlığı ile itiraf etmeliyim ki, Utopia devletinde var olan birçok özelliği kendi toplumlarımızda da görebilmeyi umut etmekten çok dilerim” (More, 2009: 343) ifadesini kullanarak bu kurgunun imkânsızlığını dile getirir. Yaşanan savaşlar, doğal afetler, küresel ısınma tehdidi, azalan su kaynakları ile birlikte yaşanacak olan susuzluk tehlikesi, canlı türlerinde görülen azalma, önü alınmaz bir hızla gelişen teknoloji ütöpic kurguların yerini distöpic kurgulara bırakmasına neden olmuştur. “20. yüzyılda geleceği ele alan birçok kitap gene yazıldığı halde, bunlar yeryüzü cennetlerini değil, yeryüzü cehennemlerini anlatmaya başladılar. Karanlık bir kötümserliği yansıtan bu kitaplara artık ütöpya denilemeyeceği için, eleştirilenler bu anti-ütöpyalara yeni bir ad bulup “dystopia” dediler” (Urgan, 2016: 215).

2. Edebî Bir Tür Olarak Distöpya

Distöpya, kötü, eşitliğin ve adaletin olmadığı bir toplumu akla getirmektedir. Toplumdaki bireylerin düşüncelerini özgürce ifade edemediği, konulan kurallara boyun eğdiği bir

sistemdir. Kitle iletişim araçları ile bireyler devletin istediği şekilde yönlendirilebilmekte ve halk istenen şekilde şekillendirilebilmektedir. Olumlu ve aydınlık bir gelecek tasarısı sunan ütopyalara karşı distopyalar karanlık, boğucu, kasvetli ve gelecek sunmaktadır. Distopyalar ütopyalar gibi gelecekte yaşanan kurgulardır. Bunun nedeni ise geçmişin artık bitmiş ve değiştirilemez oluşudur. Distopya sesini yirminci yüzyılın başlarında bulmuştur. Eserlerde görülen karamsarlığın nedeni ise bu dönemde yaşananların insan üzerindeki yansımalarıdır. Bu süreçte iki büyük dünya savaşı yaşanmış, çoğu imparatorluk yerle bir olmuş, Sanayi Devriminin beraberinde getirdikleri ile sömürgecilik önü alınmaz bir hale gelmiştir. Bu süreçte kurulan fabrikalar kısa zamanda çok fazla ürün almak için çabalarken çalışanları ucuz ekmek kölesi haline getirmiştir. Uzun mesai saatleri konarak kar elde edilmeye çalışılmıştır. Emeğinin karşılığının daha ucuz olması için fabrikalarda çocuklar çalıştırılmış ve bir kesim bu bedenler üzerinden zengin olmuştur. Ütopik kurgular aydınlık bir gelecekte bahsederken distopik kurgularda gelecek karanlık, boğucu ve korku doludur. Bingöl, Eleştiri Terimleri Sözlüğü'nde kavramı şu şekilde açıklamaktadır:

“Kimi zaman karşı ütopya, anti ütopya olarak da adlandırılan distopya temelde gelecek hakkında karamsar bir tablo çizen; insanlığın sonu, robot istilası, kıyamet senaryosu, büyük felaketler, susuzluk, uzaylı istilası, cyborgların yükselişi, kanunların çöküşü gibi konuları işleyen; bir çözüm önermekten ziyade insanlığın muhtemel karşılaşacağı felaketleri gözler önüne seren kurmaca metinlerdir” (Bingöl, 2019: 223).

Distopya kelimesini daha iyi anlayabilmek için etimolojisine bakacak olursak:

“Ütopya sözcüğü (utopia) etimolojik olarak Eski Yunancaya dayanır. Sözcük olumsuzluk bildiren “ou” ve yer anlamına gelen “topos” sözcüğünün bir araya gelmesiyle oluşmuştur. Utopia sözcüğünün aslı olan “outopos” literatürde “eutopos” şeklinde kullanılır. “Outopos”un önündeki “ou” ekinin Eski Yunanca da “iyi” anlamına gelen “eu” ön ekiyle de ilişkisi vardır. Sözcüğe bu açıdan bakıldığında “Outopos”un olmayan hayali yer anlamına geldiği anlaşılmaktadır” (Omay, 2009: 2).

Distopya kavramı ilk olarak John Stuart Mill tarafından mecliste yapılan bir konuşma sırasında kullanılmıştır. Parlamento'da yer alan üyelere seslenirken kullandığı ifade şu şekildedir: “Onlara ütopyacı demek fazla bir iltifat olacaktır; onlara daha çok distopyacı ya da kako-topyacı demek gerekir. Genelde ütopyacı denilen şey gerçekleşmesi için fazla iyi olan şeydir; ama onların hoşlanırlar gördükleri şey gerçekleşmesi için fazla kötüdür” (Ülger, 2018: 12).

Kumar, ütopya ve distopya kavramları ile ilgili şu ifadelerde bulunmaktadır: “Anlamalarını ve önemlerini karşılıklı farklarından alan zıt kavramlardır. Ancak ilişki simetrik ya da eşit değildir.

Karşı ütopya, ütopya tarafından araştırılmıştır ve bir asalak gibi ondan beslenir. Hayatını sürdürmek için ütopyanın sürekliliğine yaslanır. Ütopya orijinal, karşı ütopya ise kopyadır. Yalnızca sanki daima siyah renktedir. Karşı ütopyanın olumsuz yanıtı verdiği olumlu içeriği sağlayan ütopyadır. Karşı-ütopya malzemesini ütopyadan alır ve onu ütopyanın olumlamasını reddeden bir tavırla yeniden kurar. Ütopyanın aynadaki görüntüsüdür ama çatlamış bir aynada görülen tahrif edilmiş bir görüntüdür bu” (Kumar, 2006: 172).

“Ütopya ve distopyalar şimdinin tarihidir” (Gordin, Tilley, Prakash, 2015: 7). Ütopya bizleri daha aydınlık ve güzel bir geleceğe taşıyıp içinde bulunduğumuz sürece bakmamızı sağlarken distopya ise boğucu, karanlık, baskı ve zorbalığın olduğu bir geleceğe götürür. Her iki olgu da insanın içinde bulunduğu süreci daha iyi analiz etmesini, hatalarını düzeltmezse onu bekleyen karanlık gelecek konusunda uyarıda bulunmaktadır. Sağlam’a göre, “Distopya günümüzde çaresizliği hissettiren, kötüye maruz bırakan, sıkıştıran, hayatı bunaltan, nevroz haline sokan bütün eylem, obje, olgu ve duyular için kullanılmaktadır” (Sağlam, 2022: 61).

Ütopik kurgular genellikle gelecekte geçmektedir. “Ütopya sözcüğünü duyan birisi, çoğunlukla, coğrafi yönden düzenlenip haritadan çıkarılmış bir mekânı düşünür. Ancak kavram biraz daha deşildiğinde görülecek şey, burada yalnızca mekânsal bir yerleşme ve uzaklığın değil, ayrıca zamanında imgelendiğidir” (Gordin, Tilley, Prakash, 2015: 10).

Khrishan Kumar, distopik kurguların ortaya çıkmasında yaşanan iki büyük dünya savaşının ekili olduğunu belirtmektedir. Yaşanan savaşlar ve geride bıraktığı enkaz bireylerin içinde yer alan umut ışığını söndürmüş ve gelecek konusunda umutsuzluğa itmiştir. Daha iyi bir gelecek hayallerinin yerini yirminci yüzyılda korku ve kâbuslar almıştır. Bu yüzyılda kapitalizm ile birlikte daha fazlasına sahip olma, daha iyisini alma arzuları ortaya çıkmıştır. Daha fazlasına sahip olma arzusu beraberinde bazı değerlerin yok olmasına neden olmuştur. Distopik kurgularla birlikte ütopyalarda yer alan umut karanlığa bürünmüştür.

“I. Dünya Savaşı’ndan sonra her yerde ütopyalar geri çekildi. 1920’ler, 1930’lar ve 1940’lar ‘olumsuz anlamda ütopya’ karşı ütopya ya da distopyanın klasik dönemi idi. Bunlar ‘şeytanın on yılları’, kitlesel işsizlik, kitlesel eziyet, gaddarca diktatörlükler ve dünya savaşı yıllarıydı,” sözleri ile distopyaların dünya savaşları sonucunda ortaya çıkan bir tür olduğunu ifade etmektedir (Kumar, 2006).

İlk distopik kurgunun ne olduğu konusunda tıpkı ütopyalarda olduğu gibi bir belirsizlik bulunmaktadır. Bunun nedeni ise Kurtyılmaz şu şekilde açıklar: “İlk örneğinin hangisi olduğu konusu -tıpkı ütopyalarda olduğu gibi- tartışmalıdır. Bunun sebebi hiciv geleneği içinde karşı

ütopyacı karakterin çoğu zaman ütopyalarda da görünmesi ve bu nedenle yirminci yüzyıla kadar bu iki türün formel olarak ilerlemesidir” (Kurtyılmaz, 2020: 52).

Hem ütopya hem de distopyada devlet vardır. Distopik kurgularda aile önemli bir kurum olarak görülmez. Kadın türün devamını sağlamaktan sorumlu bir meta olarak görülmektedir. Ailelerin özel hayatları dahi devlet tarafından kontrol altında tutulmaktadır. Erkekler genelde üstün bir sınıfı oluşturmaktadır. Distopik kurgular okurun sorgulama, eleştirme imkânı tanır. Okurun içinde bulunduğu süreci görmesi, yorumlaması ve eleştirmesi istenir.

Distopik kurgulara tek tiplilik görülür. Herkesin aynı olması istenir. Böylece birey olma bilinci yok edilmek istenmektedir. Farklılıklar, aykırı durumlar genellikle cezalandırılmaktadır. Birey olmaya izin vermeyen bu kurgularda devlet her şeyden önemli, her şeyden üstündür. Denetim mekanizması yönettiği halk için gerekli olan her şeyi hazırlar ve halk yerine en doğrusunu düşünür. Bu nedenle toplumsal hayatta bireylerin beynini kullanmasına gerek yoktur. Bireylerin devleti ya da düzeni sorgulamaları, soru sormaları asla istenmez. Toplumda ya da yöneticilerde görülen yanlışların eleştirilmesine asla izin verilmez. Kitle iletişim araçları yardımıyla bireylerin bilinçlenmesi ve farkındalık kazanması engellenir. Toplumun izleyeceği programlara da devlet karar verir. Toplumda genelde ben değil biz, bireysellik değil toplumsallık kavramlarının yer alması istenir. Çünkü toplumdaki ayrılan bir birey düşünüp sorgular ve karşı çıkma durumu sergileyebilir.

Distopik kurgularda halkı uyuşturan unsurlara yer verilir. Böylece bireylerin düşünmeleri ve yanlış olan durumları fark etmeleri engellenir. Toplumu uyuşturmaya için kullanılan unsur kimi zaman teknolojidir kimi zaman uyuşturucu, kimi zamansa televizyondur. Distopik kurgular sayesinde okur, var olan yaşamına daha geniş bir pencereden bakma imkânı bulmaktadır. Böylece kendi toplumsal hayatındaki aynı ve farklı olan yanları kıyaslama olanağı bulacaktır.

Distopik kurgularda görülen baskı ve korku ortamına rağmen toplumsal düzene aykırı olan tipler, yönetime karşı olanlar çıkmaktadır. Fakat toplumsal düzene ya da devlete karşı olan bu aykırılıkların sonu ceza ile sonuçlanır. Verilen ceza ile toplumun bu karakterden etkilenmesine engel olunur. Bu kurgularda kitaplar, sanat ile uğraşmak, bireyin düşünüp sorgulamasına neden olabilecek bütün davranışlar denetim mekanizması tarafından yasaklanmıştır. Bunun yanı sıra teknoloji bireyi kendi rızası ile köleleştirmek için kullanılmaktadır. Bireylerin teknolojiyi kullanarak uyuşması amaçlanmaktadır. Halkı uyuşturmaya için kullanılan unsur kimi zaman Cesur Yeni Dünya romanında kullanılan soma, kimi zamansa 1984 romanındaki korkudur.

Distopyalarda geçmişe dair her şey yok edilmek istenir. Bireylerin geçmişi hatırlamaması için tarih kitapları yeniden oluşturulur. Amaç bireyin kıyaslama yapmasına engel olmaktır. Geçmişini bilen kişi şimdi ile geçmişini sürekli kıyaslayacak, var olan sorunları daha iyi fark edecektir.

3. Gökdelen Romanının Distopya Bağlamında İncelenmesi

Tahsin Yücel roman, öykü, çeviri, masal, deneme, eleştiri, inceleme, derleme gibi pek çok farklı alanda eserler vermiş önemli bir isimdir. Ayrıca dilbilim, göstergebilim gibi alanlarda başarılı çalışmalara imza atan Tahsin Yücel, eleştiri ve deneme türlerinin yanı sıra öykü ve romanları ile de edebiyatımızda önemli bir yer edinmeyi başarmıştır. Eserleri çeşitli ödüllere layık görülmüştür.

“Söylemlerin İçinden 1999 Sedat Simavi Edebiyat Ödülü, Peygamberlerin Son Beş Günü Orhan Kemal Roman Ödülü, Yalan 2003 Yunus Nadi Roman Ödülü ve 2003 Ömer Asım Aksoy Roman Ödülü. Öykü kitaplarından Sait Faik Hikâye Armağanı’nı kazanan Honey Yaşamalı 1955 yılında, Düşlerin Ölümü 1958’de Türk Dil Kurumu Öykü Ödülü, Komşular Dünya Kitap 1999 Yılın Kitabı Ödülü. Çeviri alanında ise Azra Erhat Çeviri Yazını’na Üstün Hizmet Ödülü” verilir (Yücel, 2008: 6).

Gökdelen romanı Can Tezcan adlı karakterin rüyasındaki sorgulama sahnesi ile başlamaktadır. Kim olduğunu bilmediği bu kişiler sürekli çoğalmakta ve kaç kişi olduklarını sayamamaktadır. Sorguda sürekli aynı soru sorulmaktadır. “Bugün hangi yılın hangi ayın hangi günündeyiz” (Yücel, 2008: 7). Roman karakteri gördüğü işkencelere rağmen gerçek tarihi hatırlayamaz. Hatırladığı tarihler ise, İstanbul’un Fethi, Kosova Meydan Savaşı, Dostoyevski’nin ölüm tarihi ve Kafka’nın doğum tarihidir. Kurgudaki bu sorgulama sahnesi George Orwell’in 1984 romanında düşünce polisleri tarafından yakalanıp 101 numaralı odada sorgulanan Winston Smith karakterini anımsatmaktadır. 1984 romanında insanların sadece hayatları değil düşünceleri de denetim altına alınmak istenir. Winston Smith düzene uygun davranması, partiye aykırı düşünmemesi için çeşitli işkencelerden geçirilir ve son olarak 1001 numaralı odaya alınır. Orada en korktuğu şey olan fareler ile korkutularak söylenenleri kabul etmesi sağlanır. Can Tezcan gördüğü kâbustan uyanır uyanmaz yanında gazete okuyan Gül Tezcan’a tarihi sorar. Gül Tezcan şaşkınlıkla cevap verir: “17 Şubat 2073” (Yücel, 2008: 11). Roman Gül Tezcan’ın verdiği cevap olan 17 Şubat 2073 tarihi ile başlar.

Can Tezcan, eğitimine İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi’nde başlamış Sorbonne’da noktalamıştır. Öğrencilik yıllarında Marx öğretilerini benimsemiş solcu bir karakterdir. Sürekli geçmişte katıldığı eylemlerden, polisle çatışmalarından bahseder. Artık mesleğine başlamış

zengin ve ünlü bir avukattır. Geldiği konumda tüm geçmişinden vazgeçerek güçlü olanlar ile işbirliği yapan bir aydındır. Romanda geçmişi ile derin bir kopma yaşamaktadır. Can Tezcan'ın en iyi müşterilerinden olan Temel Diker, yaptığı gökdelenler ile tanınmış bir iş insanıdır. 2060 yılında iki haftalık bir New York yolculuğundan sonra gördüklerinden çok etkilenir ve İstanbul'u ikinci bir New York yapmaya karar verir. İstanbul'a gelir gelmez bitme aşamasında olan yirmiye yakın apartmanını yıktırarak yerlerine gökdelen yapılması için tasarımlara başlar. Tanıdığı herkese etkisinden kurtulamadığı New York'u ve gökdelenleri anlattığı için Niyorklu Temel olarak anılır. İstanbul'u ikinci bir New York yapma aşkı ile önüne gelen arsayı alır. 2068 yılında yaptığı gökdelenleri de beğenmeyerek hepsinin aynı boyda ve aynı biçimde olması gerektiğine karar verir. İstanbul'u gökdelenlerden oluşan bir şehir haline getirmeye çalışır. Bu uğurda tarihi binaların yıkılmasına bile neden olur.

Temel Diker'in en az gökdelenler kadar önem verdiği bir diğer hayali ise annesi Nokta Hanım'ın Sarayburnu'na bir heykelini yapmaktır. Yapacağı bu heykel New York'ta bulunan Özgürlük Anıtı'ndan üç kat daha büyük olacaktır. New York'ta bulunan Özgürlük Anıtı'nın heykeltıraşı Bartholdi yaptığı anıta annesinin yüzünü vermiştir. Temel Diker'de yapacağı heykele kendi annesinin yüzünü vermeyi planlamaktadır. Annesine ait bu anıtı en iyi görebileceği yer ise Cihangir'de bulunan bir arsadır. Bu arsayı satın alıp kendisinin de oturabileceği bir gökdelen yapmayı planlar. Fakat hayalleri uzun zaman yargı engeline takılır ve beklemesine neden olur. Annesinin heykelini yapamamasına Topkapı Sarayı'nın yıkılmaması engel oluştururken arsa sahibi öğretmen emeklisinin gelen tüm tekliflere rağmen arsasını satmak istememesi de Cihangir'de yapacağı gökdelenin başlamasına engel olmaktadır. Temel Diker bu nedenle sık sık avukatı Can Tezcan'ı ziyaret etmekte ve bu sorunun bir an evvel çözülmesini istemektedir. Satın almak istediği arsada oturan emekli öğretmen kendisine sunulan tekliflere rağmen arsasını satmak istememektedir. Tarihi binalarda dahil pek çok yeri satın alan Diker, böyle küçük bir arsa yüzünden hayallerinin ertelenmesine dayanmamaktadır. Can Tezcan, Temel Diker ile yine bu konuyu konuştukları sırada çözüm olarak yargının özelleştirilmesi fikrini ortaya atar.

“Hem de, biliyorsun, başımızdaki herifler buca yıldır bu ulusun nesi varsa, hepsini özelleştirdiler. Maden, orman, ırmak, liman, fabrika, hastane, üniversite, ilkokul, her şeyi, her şeyi, her şeyi sattılar haraç mezat, bir anaları kaldı satılmadık, sattılsa da ben bilmiyorum, kimsenin günahını almak istemem” (Yücel, 2008: 37).

Romanın kurgusunu Temel Diker'in hayallerini gerçekleştirmek için emekli öğretmenin arsasını alma mücadelesi ve bu hayalin gerçekleşmesinin yargının özelleştirilmesine bağlı

olduğunu söyleyen Can Tezcan'ın fikri oluşturmaktadır. Roman sonunda hedeflerine ulaştıkları ve yargının özelleştirilmesini sağladıkları görülür. Ardından Temel Diker'in en büyük hayallerinden olan öğretmen emeklisinin arsası kamulaştırılır ve içerisinde bulunan ev yıktırılır. Buna karşı çıkan Hikmet Bey ise güvenlik güçleri tarafından öldürülür.

Gökdelenler ile birlikte hiyerarşik bir yapı ortaya çıkmakta ve bu binalarda oturan kişiler kendilerini diğerlerinden üstün görmektedir. Doğaya daha uyumlu olan yatay mimari yerini dikey mimariye bırakmıştır. Temel Diker'in yeniden şekillendirdiği İstanbul sadece gökdelenlerden oluşmuştur. İnsanların gökdelenlerde yaşama isteğinin nedeni ise her türlü böcek, virüs, mikrop gibi temelsiz bir korkudan kaynaklandığı görülmektedir. Ekofobi olarak adlandırılan bu korkunun kesin bir nedeni yoktur. "Modernleşen dünyada özellikle şehirlerde yaşayan insanların doğaya yabancılaşmıştır. Ekofobi, "doğal yaşamda kötüye gidiş, çevre felâketi korkusu ve çevreyle ilgili sorunlara dair duyarsızlaşma anlamında kullanılmaktadır" (Kocalar, 2021). Can Tezcan'da bu korkuyu yaşayan karakterler arasındadır. Can Tezcan, gökdelenler sayesinde insanların temiz bir ortamda yaşadığını düşünmektedir. Çünkü onlara göre toprağa yakın olmak bir korku nedenidir. Topraktan ne kadar yüksekte olurlarsa kendilerini o kadar güvende hissetmektedirler.

"Ama mikrop virüs de bırakmıyor. Kendisi de sık sık söyler, bilirsin. Eski yapılar hemen ortadan kaldırılır da kent yalnızca gökdelenlerden oluşursa, çevrede seralar için geniş alanlar açılır, kitle daha sağlıklı bir yaşama kavuşur, der. Ona göre, her şeyin ölümcül mikroplar taşıdığı bu ortamda yer yüzeyinden ne kadar uzaklaşırsak, yani ne kadar yukarı çıkarsak, o kadar güvende oluruz. Bence doğru bir çözüm bu dedi, Can Tezcan" (Yücel, 2008: 174).

Sadece İstanbul halkı değil başka şehirlerden kişiler de Temel Diker'in gökdelenlerinden bir daire satın alabilmek evlerini bahçelerini satmaya başlarlar. Çünkü bu binalar sürekli temizlenmekte ve ilaçlanmaktadır. Buralarda herhangi bir böcek, mikrop ya da virüs bulunmadığı için bireyler kendilerini yukarılarda daha güvende hissetmektedir. İnsanlar kuşların, böceklerin doğaya zarar verdiğini düşünmektedir. "yer yüzeyinde pislikten, mikroptan, virüsten geçilmez oldu, bunlar çoğaldıkça nice kuşların, böceklerin, nice bitkilerin soyu hızla tükeniyor, insan sayısı da hızla azalmakta. Öyleyse, çözüm yeryüzü düzeyinden elden geldiğince uzaklaşıp gökdelenlerin temiz ortamında yaşamak gerek" (Yücel, 2008: 36).

Ülkede bulunan her kurum özelleştirilmiş, canlıların yaşayabileceği her alanda gökdelenler yükselmiştir. Yükselen gökdelenler beraberinde moloz dağlarının oluşmasına neden olmuştur. Böyle bir ortamda canlıların yaşamını devam ettirebilmesi mümkün olmamaktadır. İnsanoglunun tahribatları sonucu doğa sadece insanlar için değil diğer canlılar için de

yaşanmaz bir yer haline almıştır. Can Tezcan'ın Niyorklu olarak adlandırılan Temel Diker için söylediği "Bizim Niyorklu'nun defterinde ne geçmiş, ne gelecek, bir sonsuz şimdiki zamandır onunki, insana ölümsüzlük, en azından bir değişmezlik duygusu verecek bir şimdiki zaman, bir duruş" (Yücel, 2008: 173) ifadesi de yaşanan süreci özetler niteliktedir. Tüketim çılgınlığı ile birlikte bireyler sadece anı yaşamaya odaklanmış ve geleceğini düşünmeye gerek duymamaktadır. Gelecek konusunda herhangi bir endişe duymayan insanlar etraflarında yükselen gökdelenlerden ya da moloz dağlarının varlığından rahatsız olmamaktadır.

Romanda diğer distopik kurgularda olduğu gibi geleceğe dair kehanetlerde bulunmaktadır. Doğa tahribinin önlem alınmaması durumunda tafisi imkânsız sorunlara neden olacağı belirtilmektedir. Bu nedenle romanın çoğu yerinde gelecekte canlıların ve bitkilerin yok olacağına dair öngörüler yer almaktadır. Yazarın kehanetleri şehrin yapısındaki değişimden başlamaktadır. Temel Diker'in ikinci New York yapmak istediği İstanbul'da yükselen gökdelenler aynı boyda ve aynı biçimdedir. Bu binaların sadece renkleri ve biçimleri değişmektedir. Temel Diker tüm varlığını adadığı gökdelen aşkı yüzünden şehirde bulunan tarihi binaların bile yerle bir edilmesine neden olur. İstanbul'u uzam olarak yeniden şekillendirmek isteyen Diker, kendisinden önce bina yapan kişilerin şehrin yapısını bozmasından dolayı şehre bir bütünlük vermeyi amaçladığını dile getirir. Doğanın tahrip edilmesinden kendisinden önceki kişileri sorumlu tutar.

"... artsüremlilikleri, yani tarihsel gelişimleri içinde görebildiğimiz kentler bulunduğunu ama İstanbul'un bu özelliğini çoktan yitirdiğini, birkaç tarihsel kalıntı bir yana, son yüzyıl içinde açgözlü insanlarca altı üstüne getirilerek bir bayağılık, çirkinlik ve karmaşa çöplüğüne dönüştürüldüğünü. Bu nedenle en doğru ve en kestirme çözümün onu eşsüremlilik içinde, yani bugünde, kendi içinde tutarlı bir kent olarak yeniden kurmak, yani bir baştan bir başa aynı nitelikte, aynı biçimde ve aynı boyutta yapılar, yollar ve sokaklarla, çağımızın yolları, sokakları ve yapılarıyla donatmak olduğunu anlattı" (Yücel, 2008: 124).

Romanda yer alan bir başka nitelik ise çok fazla yerde ütopya türüne ismini veren Thomas More'dan bahsedilmesidir. Romanda Temel Diker'in yaptığı gökdelenlerin Thomas More'un eserinde yer alan binalara benzediği belirtilmektedir. More'un Ütopya adlı eserinde özel mülkiyet ve sınıflar arasında herhangi bir hiyerarşik durum yoktur. Herhangi bir hiyerarşik yapının oluşmaması için evler kura yoluyla on yılda bir değiştirilmektedir. Böylece bireylerin evleri üzerinde aidiyet kurmaları da engellenmektedir. Eserde evler aynı boyda ve aynı biçimde yapılmıştır. Tek tiplilik sadece evler ile sınırlı kalmamıştır. Toplumda erkek veya kadın tüm konumdaki bireylerin aynı biçimde giymesi sağlanmaktadır. Romanın Ütopya adlı

esere benzediği ifadesi sadece bir ironidir. Veysel Çakır Resimli Gündem'deki köşesinde Niyorklu Temel'in ülkeye olmasa da şehre eşitliği getirdiğini içeren bir yazı yazarak Temel Diker'i ironik bir dil ile eleştirmektedir.

"Veysel Çakır Resimli Gündem'deki köşesinde Niyorklu'nun gökdelenlerinin ülkeye olmasa da kente eşitliği getirdiğini ve eski düzenin tüm kalıntılarını, mahalleyi, komşuluğu ortadan kaldırmaya, bu arada, böyle bir ortamda, yoksullara yer olamayacağına göre, yoksulluğa son verildiğini söyledikten sonra, İstanbul'un beş yüz elli metrelik gökdelenleriyle Tanrı'ya en yakın kenti olduğunu kesinliyordu" (Yücel, 2008: 211).

Hannah Arent'in Kötülüğün Sıradanlığı tezinde olduğu gibi toplum, İstanbul'da her geçen gün sayıları artan gökdelenlerin varlığına toplum uyum sağlamış, bir gökdelen dairesine sahip olabilmek için varından yoğundan vazgeçmektedir. Amaçları doğaya zarar vermek ya da geleceğin daha da kötü bir hal almasına neden olmak değildir. Yaşamaya başladıkları gökdelen katları ile birlikte hayata ve insanlara olan bakışları da değişmektedir. Tüm varlıklarını satarak aldıkları gökdelen dairesini bir yıl sonra beğenmemeye başlamaktadırlar.

"Bu kişiler, sayıları her ay, hatta her hafta biraz daha artan, kamu kuruluşlarının elinde bulunan kimi yapılar dışında, kendilerine benzemeyen her yapıyı ezip geçerek hızla kendi sokaklarına doğru ilerleyen dev yapıların yanında kendi konutlarını her geçen gün biraz daha küçük, biraz daha zavallı, biraz daha çirkin görmeye başladılar. Kimi insanlar bilemedin bir yıl öncesine kadar içinde mutlu oldukları, yeterince rahat, yeterince geniş buldukları, yerine, biçimine, eşyalarına ilişkin en ufak bir eleştiriye katlanamadıkları, hatta başka hiçbir konutla değişmeyeceklerini söyledikleri sevgili evlerinden "kümes" ya da "kulübe" söz etmeye başlamışlar. Onları yok pahasına yüklenicilere bırakarak herhangi bir Diker gökdeleninde herhangi bir daireye yerleşmekten başka bir şey düşünmez olmuşlardı" (Yücel, 2008: 209).

Tek tip bir şehir oluşturmak için tüm gücünü kullanan Temel Diker, doğaya dair tek bir ağaç dahi kalmasını istemez. Yaptığı gökdelenlerin etrafında tek bir ağaç ya da çiçek dahi görülmez. Her yükselen gökdelen ardında bir moloz dağı bırakmakta, doğayı telafisi olmaz bir şekilde yok etmektedir. Gül Tezcan, "(...) keleklerin kökünün kuruduğu bir dünyaya" çocuk getirmek istemez (Yücel, 2008: 25). Temel Diker, Hikmet Bey'in evini ziyarete gidinde evde kedi görür ve "ama ben Türkiye'mizde kedilerin kökünün çoktan kuruduğunu sanıyordum" der (Yücel, 2008: 186). Ülkenin tüm karasuları Amerikalı bir iş adamı tarafından satın alınmış ve balıkların dahi içeriği değiştirilmiştir. "Hangi balığı alırsan al, hepsinin tadı aynı, hepsi tatsız, cıvık, mide bulandırıcı" (Yücel, 2008: 95). Şehir gökdelenler yoluyla tanınmaz bir hal alırken çıkan moloz dağları da şehre zarar vermektedir. Moloz dağları yüzünden ülkede

toprak yok olmuş durumdadır. “en kötüsü toprak kuruyor, üzerindeki canlıları beslemesi her geçen yıl biraz daha zorlaşıyor. Neden dersenez, bugünün insanı her şeyden çok çöp üretiyor. Son yıllarda bir de moloz dağları eklendi bunlara” (Yücel, 2008: 171). İnsanoğlunun kendini diğer tüm canlılardan üstün görme durumu, doyumsuzluğu, anı yaşama isteği doğadaki dengenin bozulmasına neden olmuştur. Kurgu da gelişen teknoloji ile birlikte her şey hemen eski olarak nitelendirilmekte ve eski olan her şey kötü ve çirkin olarak adlandırılmaktadır.

“Oturduğu gökdelenin asansörüne giderken, tutumunu doğrulayacak bir gerekçe daha buldu: yüz otuz katı yarım dakikada çıkıveriyordun. Alabildiğine çirkinleştirilip kirletilmiş kentin o karışık yollarından, o birbirinden çirkin yapılarından kurtarılarak bir baştan bir başa gökdelenlerle donatılması kesinlikle, kesinlikle doğru, kesinlikle gerekli bir şeydi. Kenti ve insanları özgürleştirecek bir tasarıydı” (Yücel, 2008: 61)

Farklı olan her şeyi karmaşık ve çirkin olarak adlandırmak pozitivist düşüncenin temelini oluşturmaktadır. Düzensizliğin çirkin olarak adlandırılması pozitivist düşüncenin kurgudaki bir yansımasıdır. 1920’li yıllarda görülen fordist üretim tarzı örnek alınan şehirde yer alan tüm binalar aynı farikadan çıkmış gibi bir izlenim oluşturmaktadır. Böylece var olan tüm farklılıklar ortadan kaldırılmaktadır. Tek tiplilik sadece binaların yüksekliği ve biçimi ile bitmemektedir. Her yerde aynı yükseklik, aynı genişlik, aynı yapılar ve aynı kaldırımlar ile karşılaşan insanlar yürüdükleri yollarda bile ilerleyip ilerlemediklerini dahi anlamamaktadırlar.

Roman karakterlerinde geleceğe dair bir karamsarlık ve umutsuzluk görülmektedir. Can Tezcan’ın ise bir şeylerin değişebileceğine olan güveni tamdır. Romanın sonuna kadar içinde büyüttüğü o umut hissedilmektedir. İnsanların yapılan haksızlıklara bir gün mutlaka başkaldıracaklarına olan umudu tamdır ve bunu da şu ifadelerle dile getirir:

“Hayır, dostum, yanılıyorsun, dedi güvenli bir sesle. Hayır, bence insan doğasına güvenmek gerekir, insanların başkaldırı yetisine güvenmek gerekir. Biliyorum, çoğu zaman, hem de hemen her yerde, haksızlık egemendir, doğal gibi, doğruluk gibi, haklılık gibi görüldüğü de çok olur. Bu böyledir, böyle gelmiş, böyle gider: yapılacak bir şey yok! der insanlar. Sonra bir yerlerden bir dip dalgası gelir, önünde ne varsa yerle bir etmeye başlar. Adaletin ucu görünür, İnsanlar ‘Bu böyle süremez!’ derler ve bu böyle sürmez artık. İnsanların başkaldırı yetisinden umudu kesmemek gerekir” (Yücel, 2008: 255).

Romanda gökdelenler tehlikeli olarak adlandırılan tüm unsurlardan uzaktır. Roman karakterleri tüm olumsuzluklardan uzaklaşarak kendilerini bu duvarlar ardına hapsetmişlerdir. Bu sınıfın dışında kalan yalın adamları ise doğaya yapılan tahribatın bedelini ödemek zorunda bırakılan ve sistem dışına itilen, şehrin sokaklarına dahi sokulmayan

insanlardan oluşan bir topluluktur. Fakat ylık adamları ile gökdelenlerde yaşayan bu sınıf arasında oluşturulan duvarlar yıkılmaz da değildir. Roman sonunda Temel Diker'in heykelinin açılışının yapıldığı gün ylık adamları şehre doğru yürümeye başlar. Şehre yaklaşan insan seli her geçen dakika artmaktadır. Distopik kurgular kesin bir son ile bitmemektedir bu nedenle roman sonu için farklı yorumlar yapılabilmektedir. Roman sonunda kente doğru insan seli şeklinde ilerleyen ylık adamları gökdelenlerde yaşayan ve kendilerini seçilmiş insan olarak gören sınıfın sonunu getireceği anlamına gelirken yeni bir düzenin kurulabileceğini de düşündürmektedir. Verilmek istenen ana mesaj ise yeryüzünde yaşayan tüm canlıların yaşamak için birbirine ihtiyacı olduğudur. Doğanın yok olması durumunda insanın da sonu gelecektir çünkü doğaya yapılan tahribatın telafisi mümkün değildir. Roman sonunda Floransa'ya gitmek için uçağa binen Can Tezcan, Gül Tezcan ve Sabri Serin, kente doğru ilerlemekte olan insan selini görür ve gitmekten vazgeçer. "Evet, sanki dünya yeniden kendisi oluyor, diye söylendi, bir an düşündü, sonra, bir kez daha ve kararlı bir biçimde, yeşil düğmeye bastı. Kaptanım, biz Floransa'ya gitmekten vazgeçtik, evimize dönelim, dedi" (Yücel, 2008: 287).

3.1. Kitle İletişim Araçları

Distopik kurgularda medya her zaman güçlü olan sınıfa hizmet etmektedir. Distopyalarda kitle iletişim araçları denetim mekanizmasının elindedir ve içeriği onun belirlediği tarzda şekillenmektedir. Bunun en başarılı örneğini Fahrenheit 451 ve 1984 romanlarında da görmekteyiz. Fahrenheit 451 ve 1984 romanlarında televizyon bireyler için vazgeçilmez bir unsurdur. Zamanlarının büyük bölümünü kendileri için hazırlanan programları izleyerek harcarlar. Televizyonun kendileri için uygun bulduğu bilgiler ile yetinirler ve sorgulamaya gerek duymazlar. Gökdelen romanında kitle iletişim araçlarının toplumu manipüle etmede başarılı olduğu görülmektedir. Özellikle yargının özelleştirilmesi konusunda Can Tezcan kitle iletişim araçlarının gücünden yararlanmıştır. Küre gazetesinde çalışan Cüneyt Ender'le yargının özelleştirilmesine yönelik düşüncesini paylaşır ve onun yardımını ister. Cüneyt Ender'den gazetede yer alan köşesinde bu konuyu dile getiren bir yazı yazmasını ister. Cüneyt Ender, Temel Diker gökdelenlerinden bir daire karşılığında bu yazıyı yazar. Dokuz gün sonra 'Uyarıyorum' başlığı ile yayımlanan yazı ülkede bir bomba etkisi yaratır. Can Tezcan'ın deyimiyle:

"Yazı Emile Zola'nın on dokuzuncu yüzyılın sonlarında Fransız kamuoyunu altüst eden Suçluyorum'u kadar etkili ve tutarlı değildi belki de ama (...) Uyarıyorum'un Türk kamuoyu

üzerindeki etkisinin Suçluyorum'un kendi döneminde Fransız kamuoyu üzerindeki etkisinden geri kalmadığı kesindi" (Yücel, 2008: 67-68).

Rıza Koç, Can Tezcan'ı ziyaret ettiği bir gün yıldı adamlarından bahseder. O güne kadar ne Gül ne de Can bu kişilere dair hiçbir şey duymamıştır. Gül Tezcan sürekli televizyon izlemelerine rağmen neden bunu duymadıklarına bir anlam veremez ve bu anlatılanların yalan olduğunu düşünür. "Televizyonlar bu konulara hiç dokunmuyorlar, efendim; gazetelerde dokunmuyorlar, az önce de söylemişim: dokunmalarına izin verilmiyor. Ama böyle bir sorun bulunduğu kesin, hem de günümüzün en büyük sorunu; bir biçimde çözülmesi gerekiyor" (Yücel, 2008: 172). Can Tezcan yıldı adamlarını Başbakan Mevlüt Doğan ile görüştüğü gün dile getirir ve duyduklarının doğru olup olmadığını en doğru kaynaktan öğrenmek ister. Mevlüt Doğan ise bu bilginin gerçek olduğunu ve ekonomiyi etkileyeceği korkusu ile herhangi bir kitle iletişim aracının paylaşmadığını söyler. Sadece kendilerinin değil diğer ülkelerde de bu sorunun kesinlikle dile getirmediğini doğrular.

"O dediklerini duymakla da kalmadım, gözlerimle gördüm: dağda, taşta çakal sürüleri gibi dolaşıp duruyorlar. Oldukça eski bir olay bu, benim dönemimde başlamadı. Sayıları ne kadar sayın başkanım? İki buçuk, üç milyon, bilemedin dört. İnsanın tüylerini ürpertiyor. Yok canım, o kadar da değil Afrika'dakilerin sayıları daha fazla. Hatta orada sık sık kentlere indikleri ve ne bulurlarsa yağmaladıkları söyleniyor. Ama Türkiye'de kimse bundan söz etmiyor, sayın başkanım. Hiçbir gazete bunu yazmıyor, hiçbir televizyon göstermiyor. Evet, böyle bir anlaşma var, hem ulusal, hem de uluslar arası düzlemde, sessiz bir anlaşma: durumun açığa vurulması tehlikeli çünkü ekonomiyi altüst edebilir" (Yücel, 2008: 115).

Medyanın gücünü çok iyi bilen Can Tezcan, arkadaşının yazısı ile tüm dikkatleri üzerine çekmeye başarır. Artık tüm kitle iletişim araçlarında özellikle televizyonda sabah akşam bu konu konuşulmaktadır. "bugün olduğu gibi o günde evde, sokakta, okulda, partide ve hükümette herhangi bir tasarı ya da etkinliğin geçerlilik kazabilmesi için önce birkaç televizyon izlencesine konu olması ve olumlu bulunması gerekmektedir" (Yücel, 2008: 71).

Can Tezcan yargının özelleştirilmesini başarır ve TTHO'nun başına getirilir. Yardımcısı Sabri Serin ile birlikte yeni anayasayı oluşturur ve kurumların başında kalacak hâkim ve savcılarını belirler. Fakat Başbakan Mevlüt Doğan kendisine gönülden bağlı olan bazı hâkim ve savcılarının yerlerinin değiştirilmemesini istemektedir. Can Tezcan, Başbakan Mevlüt Doğan ile yaşadığı bu anlaşmazlık durumunun akşamında kapısına gelen polisler ile sarsılır. Evine gelen Rıza Koç adlı arkadaşı ile oturmaktadır. Bir kaçağı evinde sakladığı ihbarı alınmıştır. Polisler arkadaşı Rıza Koç'u götürürler. Ertesi gün tüm gazetelerde aynı elden çıkmış gibi Can Tezcan'ın bir

kaçağı evinde sakladığı haberi yapılır. Yargının özelleştirilmesi sürecinde sürekli ekranlarda görülen ve bir dahi olarak fikri alınan Can Tezcan bir anda suçlu durumuna düşürülür.

“Hepsi aynı fotoğrafları, aynı iki fotoğrafı basmıştı: biri elleri kelepçeli olarak polislerin arasında B-164 sayılı gökdelenin kapısından çıkan Rıza Koç’u, öbürü dairenin kapısında polislerle tartışan Can Tezcan’ı gösteriyordu. Birtakım önemsiz farklılıklar bir yana bırakılacak olursa, yazılar da biçimleri, içerikleri, hatta sözcükleriyle birbirinin aynıydı neredeyse, aynı elden çıkmış gibi bir izlenim uyandırıyorlardı. Bir başlıklar farklı görünüyordu ama “Sanığına kucak açan yargı”, “Sanık yargı el ele”, “Suçluyu bağrına basan yargıç”, “Yargı ve suç kucak kucağa”, “Kaçağa yargı kıyağı” gibi karşıtların yakınlığı izleğine bağlanan örneklerin sezdirdiği üzere, bunların da gene aynı elden çıktıkları anlaşılmaktaydı” (Yücel, 2008: 245).

Can Tezcan’ın bir kaçağı evinde sakladığına yönelik çıkan haberlerden sonra TTHO’yu da toplum önünde şüpheli bir konuma düşürdüğü bahane edilerek kuruma bir başkan seçmek üzere kurulun toplanmasına karar verilir. Yapılacak bu seçim ile özelleşen yargı kurumunun başına kimin geçeceği belirlenecektir. Başbakanın emirlerine karşı çıktığı için bir anda konumundan edilen ve medya aracılığı ile bir suçlu olarak hedef gösterilen Can Tezcan kurul toplanacağı güne kadar yeni anayasayı oluşturmak için çalışır. Sonunda ise bu güç karşısında duramayarak istifa eder.

“Can Tezcan’ın güvenlik güçlerince aranmakta olan toplum düşmanı bir sanığı günlerce evinde saklamış olması, yalnızca genel başkan Can Tezcan’ın kendisini değil, Türkiye Temel Hukuk Ortaklığı AŞ’yi de kamuoyu önünde kuşkulu bir duruma düşürmüş bulunmaktadır. Bu nedenle en kısa sürede bir genel kurul toplantısı düzenleyip seçim de içinde olmak üzere her türlü yasal yol denenerek kurumun saygınlık ve güvenilirliğine yeniden kavuşturulmasını dileriz” (Yücel, 2008: 252).

Roman, günümüzden uzak bir zaman dilimini anlatsa da bu süreçte de özgürlüğün varlığından söz edilememektedir. Faklı seslere tahammül edilememektedir. Özellikle medya yoluyla gerçekler örtbas edilmektedir. Romanda Rıza Koç, bir şeyleri değiştirmek, insanları görünmeyen gerçekler konusunda uyarmak için kitap yazıp dağıtmaktadır. Özellikle yılki adamları konusunda bilinmeyen gerçekleri anlattığı kitabı toplatılır ve kendisi de aranan bir isim olur. Düzene karşı olan, oluşturulan sıradanlığın dışına çıkan her şey herkes kötü olarak adlandırılmakta ve susturulmaktadır.

3.2. Teknoloji

Distopik kurgularda teknolojide yaşanan gelişmeler ve bu gelişmenin insan üzerindeki etkileri eleştirilmektedir. Teknolojinin önüne geçilmez bir hızla geliştiği 2000'li yıllarda toplum ve toplumda yer alan çoğu unsur teknoloji yardımıyla kontrol edilmektedir. Robins'e göre gelişen teknolojinin toplum tarafından sorgulanmadan kabul ediliyor olması, gelişen teknolojinin toplum üzerindeki en tehlikeli yanıdır. Teknoloji "bir süre sonra tutuculuğa dönüşmeye başlarlar. Bu tutuculuk içinde teknoloji, toplumu kontrol ve denetim altında tutma basıncı uygular" (Robins, 1999: 32). Winner ise teknolojide yaşanan değişimleri herhangi bir sorgulama yapmadan olduğu gibi benimseme ve kabul etme durumunu 'teknolojik uyurgezerlik' olarak adlandırmaktadır. Ona göre toplumda yaşanan tüm değişimlerden teknoloji sorumludur. Gelişen her yeni teknoloji ile toplumsal hayatta ve insan davranışlarında değişimler görülmektedir. Teknoloji hayatımızın bir parçası olduğu için insanlar dünyada yaşanan tüm değişimleri sadece oturup izlemekle yetinmektedir (Winner, 2004: 107). Hayatımızın vazgeçilmez bir parçası olan teknolojilerin amacı nedir? Hayatımızı bu derece etkilemesi sadece tesadüf mü? Bu soruyu Ahıska "teknolojini meşrutiyetini kurma" olarak tanımlamaktadır. Ona göre, hayatımızın vazgeçilmezi olan bu teknolojiler beklentilerimizi karşılamak için üretilmektedir. Teknoloji hayatımızın her alanında yer almakta ve toplumsal hayatı her alanda yönlendirmektedir (Ahıska, 1991: 32-33). Louis Althusser ise teknolojinin devletin ideolojik aygıtı olduğunu ifade etmektedir (Althusser, 1991: 33). George Orwell, gelecekte diktatör yönetimlerin toplumları baskı ve korku yoluyla denetim altına alacağını belirtmektedir Aldous Huxley ise, gelecekte toplumları yöneten diktatör yönetimlerin halkı korku, şiddet ve zorbalık kullanarak değil aksine kendi rızaları ile hatta onları eğlendirerek kontrol altına alacaklarını söylemektedir. Aldous Huxley'in geleceğe yönelik öne sürdüğü kehanetin gerçekleştiği görülmektedir.

2073 yılından başlatılan distopik kurguda teknoloji ilerlemiş durumdadır. Teknolojik gelişme özellikle binaların yüksekliği ile belirtilmiştir. Can Tezcan ve eşinin yaşadığı evin yüksekliği, yukarıdan bakınca yeryüzündekilerin görüntüsü şu şekildedir:

"Gül Tezcan İstanbul'un o güne dek yapılmış en yüksek yüz elli üç gökdeleninden birinin son dan üç önceki katından, yani şöyle böyle beş yüz otuz beş metre yukarıdan bir şeyler seçebilirmiş gibi pencereye koştu. Küçük bir oyuncak adamın kendisi gibi kara bir oyuncak arabanın kapısını açtığını, hızla yaklaşan bir başka oyuncak adamın oyuncak arabanın arka koltuğuna yerleşmesini bekleyip kapıyı kapattıktan sonra, koşarak arkan dolanıp ön kapıdan oyuncak arabaya girdiğini, iki saniye sonra da oyuncak arabanın hızla uzaklaştığını gördü" (Yücel, 2008: 15).

Yine Can Tezcan'a ait olan Tezcan Avukatlık Bürosu da belirtilen binalar arasındadır. "Manhattan Building'ten yüz elli metre daha yüksek olan 25-C sayılı ve pembe renkli gökdelenin doksan sekizinci katındaki Tezcan Avukatlık Kurumu'nun kapısından girerken bayağı yatışmıştı" (Yücel, 2008: 25).

Gelişmişlik sadece binalar ile sınırlı değildir. Kurguda artık insanlar işe gökdelenlerinin çatılarına koydukları mekik adı verilen uçaklar yardımıyla gitmekte ve karayolunu daha az tercih etmektedir. "Kalktı pencereye gitti; yukarıda neredeyse her dakikada sinekler gibi vızıldayan şu mekik dedikleri küçücük uçaklar birbirini izliyor, aşağıda da arabalar sinekler gibi küçücük görünüyordu" (Yücel, 2008: 30). Hem gökdelende yaşam hem de mekikler sayesinde hayatları büyük oranda kolaylaşmış özellikle zaman açısından çok büyük yarar sağlamaktadır. İnsanlar gökdelenlerin en yüksek katından dahi saniyeler içerisinde inilebilmekte, gidecekleri farklı ülkelere bile kısa zamanda varabilmektedir. Kurguda yer alan mekik adı verilen uçaklar Cesur Yeni Dünya romanından aşına olduğumuz taxicoper'a benzemektedir. Gelişen teknoloji zaman açısından da yarar sağlamakta binalar ne kadar yüksek olursa olsun saniyeler içerisinde o binadan aşağı inilebilmektedir.

"Oturduğu gökdelenin asansörüne girerken, tutumunu doğrulayacak bir gerekçe daha buldu: yüz otuz katı yarım dakikada çıkıveriyordun, alabildiğince çirkinleştirilip kirletilmiş şehrin o karışık yollarından, o birbirinden çirkin yapılarından kurtarılarak bir baştan bir başa gökdelenlerle donatılması kesinlikle doğru, kesinlikle gerekli bir şeydi, kenti ve insanları özgürleştirecek bir tasarıydı" (Yücel, 2008: 61).

Gökdelenlerde yaşayan sınıf çoğu işini evden hiç çıkmadan bilgisayarlar aracılığı ile yapmakta, gidecekleri yerlere ise mekikleri ile gitmektedir. Genellikle gezmek için Avrupa ülkelerini tercih eden bu sınıf kendi halkına yabancılaşmıştır. Rıza Koç, Can ve eşinin yıllık adamlarını hiç duymadığını öğrenince şu şekilde tepki verir: "Her işinizi bilgisayar aracılığı ile görüp hiçbir yere çıkmazsanız, canınız çıkmak isteyince de soluğu Paris'te, Londra'da, Floransa'da alırsanız, hiçbir şey göremezsiniz. Ama memleket yıllık adamlarıyla dolu. Ayrıca işin gerçeğine bakarsanız, hepimiz yıllık adamlarıyız" (Yücel, 2008: 100).

Yine kurumlarda da artık kâğıt kalem gibi nesnelere kullanılmamakta ve işler teknolojik aletler yardımıyla sağlanmaktadır. Can Tezcan, yeni anayasayı oluşturacakları zaman kâğıt kalem getiren yardımcısına: "Sabri'ciğim, şu ilkokul alışkanlığını bir türlü bırakamadın, dedi. Alıcı konuşmamızı olduğu gibi aldığına, yazıcı da yazıya çevirdiğine göre, bunca kâğıt kaleme ne gerek var" (Yücel, 2008: 140).

Can Tezcan, Temel Diker'in ısrarı ile yapacağı heykelin inşaatını görmeye gider. Gittiği inşaat karşısında çok şaşırır çünkü heykelin etrafında ne malzeme vardır ne de çalışan tek bir işçi. "Asansörün duvarları camdı ama ne bir insan, ne bir araç, ne bir aygıt, hiçbir şey görünmüyordu ortalıkta, insanın tüyleri ürperten apak bir aydınlık, tüm gördüğü buydu. Buralar nereleri? İnsanlar nerede çalışıyor? Yoksa artık çalışmalar bitti mi? Yoksa her şey kendi kendine mi yürüyor? diye sordu" (Yücel, 2008: 216). Ortalıkta kimse yoktur. Camdan oluşan bu heykel inşaatı Can Tezcan'ı ürkütür. Gördüklerine, bu heykelin nasıl yapıldığına anlam vermeye çalışır. İçeride sadece bilgisayar başında çalışmakta olan kişiler bulunmaktadır. Can Tezcan bilgisayar başında yer alan kişilere: "Peki, sanatçı, sanatçı, yani heykeltıraş nerede?" (Yücel, 2008: 217). "Peki, ayaklığın dev taşları, heykelin madeni daha ne bileyim, tüm bu gereçler nereden bulunuyor ve ortalıkta işçi mişçi görünmezken, anıtın yapımı nasıl böyle hızlı ilerliyor?" (Yücel, 2008: 218). Bilgisayar başında çalışmakta olan bir kadın sorularına şu şekilde cevap verir:

"Aşağıda arkadaşlarımız, bilgisayarların başında, taşı, madeni ve camı oluşturacak öğeleri yönlendirip biçimlendiriyorlar, dedi. (...) Siz Temel Bey'in gökdelenlerinin nasıl yapıldığını da mı görmediniz? diye sordu. (...) Diker Konut AŞ bu alanda tüm dünyada bir numaradır. (...) Temel Diker çok kambur ve çok esmer kadının başını okşadı. Bir numara olan şu gördüğün küçük hanımdır, burada gökdelen yapımında uyguladığımızdan da ileri bir teknik uyguluyor, dedi" (Yücel, 2008: 218).

Can Tezcan, yıllardır oturduğu gökdelenin nasıl yapıldığını hayretler içerisinde izler. Temel Diker'in gökdelenlerini nasıl yaptığını ilk defa görmektedir. Gökdelenlerde yaşam daha güvenli olarak görülmektedir. Romanda teknoloji hayatının her alanında özgürlüğünü ilan etmiş durumdadır. Kurguda teknolojinin aşırı geliştiği bilgisi verilmekte fakat gelişen teknolojinin ne yönde olduğuna dair bilgi verilmemektedir.

3.3. Kadın ve Aile Hayatı

Kadın ve aile hayatı da distopyaların ele aldığı ve farkındalık kazandırmayı amaçladığı konular arasında yer almaktadır. Tarih boyunca özellikle ataerkil toplumlarda kadın ikinci sınıf olarak görülmüş ve şiddet, taciz, tecavüz gibi çoğu olumsuz durumla karşı karşıya kalmıştır. Kadın çoğu zaman türün devamı sağlamaktan sorumlu bir meta olarak görülmüş ve bedeni üzerindeki söz hakkı dahi elinden alınmıştır. Her çağda farklı bir sorun ile mücadele etmek zorunda kalan kadın, kapitalizm ile birlikte bir meta olarak görülmeye, bedeni ile var olduğu algısı oluşturulmaya çalışılmıştır. Romanda Can Tezcan'ın eşi Gül Tezcan kadın karakter olarak ön plana çıkarılmaktadır. Gül Tezcan, eşi gibi eğitilmiş biridir. Başarılı bir

avukat olmasına rağmen mesleğini yapmamakta, zamanını yaşadığı gökdelende geçirmektedir. Toplumsal hayattaki varlığından vazgeçmiş ve Ünlü Avukat Can Tezcan'ın eşi olarak anılmayı tercih etmiştir. Distopik kurgular toplumsal hayatta farkına varmadığımız çoğu sorunu göstermekte ve var olan hayatımıza daha geniş bir çerçeveden bakmamızı sağlamaktadır. Gül Tezcan'ın hayatı da bunlardan biridir.

Kadının konumunun yanı sıra romanda aile kavramına yer verilmektedir fakat bu kavramın sadece türün devamı için kurulduğu hatta yaşanan çağda evli ile bekâr arasında çok fark kalmadığı dile getirilmektedir. "üstelik kadın ve erkek, evli ve bekâr ayrımı da kalmadı artık, kalsa da kimsenin umurunda değil" (Yücel, 2008: 55). Romanda Can Tezcan bir kızının olmasını istemiş fakat eşi Gül Tezcan'ın her geçen gün daha da kötüye giden bir dünyaya çocuk dünyaya getirmenin akıllıca bir davranış olmayacağı düşüncesi ile kar karşıya kalmıştır. Çocuk özlemi hep içinde kalan Can Tezcan, avukatlık bürosunda çalışan sekreteri gördüğünde düşündükleri şu şekildedir:

"Can Tezcan'ın içine bir hüznün çöktü birden, çevresinde her şey kararır gibi oldu, tam dört yıldır en az bin kez düşündüğünü bir kez daha düşündü: o hep bir kızı olsun istemiş, Gül Tezcan'sa kelebeklerin kökünün kurduğu bir dünyada çocuk istemem, diye kesip atmıştı. O da boyun eğmişti ister istemez. Ama düş hep canlı kalmıştı içinde" (Yücel, 2008: 25).

Romanda geçen zamanda insan nüfusunun gittikçe azalmıştır. "Yüzyıl başındaki öngörülerin tersine, ülke nüfusu hızla azalmaya başladı" (Yücel, 2008: 166). Kurguda aile kavramı vardır fakat bu kurum sadece belli bir sınıfa özgü gibidir. Gökdelenlerde yaşama şansı olmayan sınıf var olma mücadelesi vermektedir. Gelişen teknoloji ile makinelerin nasıl çalıştığını bilmeyen kişiler iş bulamamakta ve toplum dışına itilmektedir. Yılkı adamları bu toplum dışına itilen kişilerin oluşturduğu bir topluluktur. Bu kişilerin ne barınabilecekleri bir evleri ne de düzgün bir aileleri bulunmaktadır. "Sıra insanlara geldi, bunların işe yaramayanları yani iş bulamayan ve bulamayacak olanları da doğaya bırakılıyor artık" (Yücel, 2008: 97). Yılkı adamları olarak adlandırılan bu kişilerin çoğu nikâh olmadan bir birliktelik yaşamakta, bu nedenle çocukların varlığı devlet tarafından bilinmemektedir. "Çokları eşleri ile nikâhsız yaşıyor, çocukları kütükte yazılı değil, yönetimin gözünde bu ülkenin yılanları ve kurbağaları neyse, yılkı adamları da o" (Yücel, 2008: 99). Ülkede yer alan tüm kurumlar özelleştirildiği için bu yoksul aile çocukları eğitim hakkından da yararlanamamaktadır. Biraz durumu olan yani iş bulup hayatta kalmayı başaran aileler çocuklarına okuma yazmayı kendileri öğretmektedir.

"Oysa çok iyi bilindiği gibi, bugün ülkemizde okuryazar oranı yirminci yüzyılın ortalarındakinden daha düşük, neredeyse yarısıdır. Neden dersiniz, bugün Türkiye'de

ilkokulda bir çocuk okutmak bile yurttaşların birçoğu için olanaksız bir şey, iyi bir işçinin kazancının iki buçuk katı kazanç gerektiriyor, çünkü tüm okullar özel, özel okulların patronları da tüm patronlar gibi en az çaba ile en çok parayı kazanmak istiyorlar. İşçi çocuğunun karnını iyi kötü doyurabiliyorsa da okula yollayamıyor onu. Duymuşsunuzdur kuşkusuz, kimi kendi aralarında örgütlenmişler, çocukları okul dışında eğitmeye çalışıyorlar, okuma yazma, toplama çıkarma öğretiyorlar onlara” (Yücel, 2008: 169).

Can Tezcan'ın avukatlık bürosunda kadın olarak tek çalışan İnci adlı bir kızdır. İnci her sorunun yanıtını bilen ve istenenleri duralamadan yerine getiren, mavi gözlü, güzel yüzlü biri olarak nitelendirilmektedir. Bu betimleme ile toplumun kadından beklentileri de dile getirilmektedir.

Can Tezcan yargının özelleştirilmesi fikrini paylaşmak için Küre gazetesinde yazar olan arkadaşı Cüneyt Ender'in yanına gider. Onunla geçmişte yaşadıklarından bahsetmeye başlar. Bir ara “...Amerika Birleşik Devleti konsolosunun, başında dalga omuzlarına inen kızıl bir peruk, üzerinde kolsuz bir pembe bluz, kısacık bir pembe etek ve ayaklarında hem yüksek hem incecik toplanan pabuçlarla polisler doğru koşmasını” üst üste üç kez anlatıp gülerler (Yücel, 2008: 48). İki karakter düşmanlarını kadına benzetmekte ve aşağılamaktadırlar. Bu düşünce kadına olan bakış açıları ile de bilgi vermektedir.

3.4. Kontrol Mekanizmaları

Distopyalarda toplum farklı kontrol mekanizmalarının etkisi altındadır. Aynı zamanda toplum bu kontrol mekanizmaları nedeniyle kimliğini yitirmiş bireylerden oluşmaktadır. Toplumdaki otorite her an her yerde bulunmakta ve varlığını hissettirmektedir. “Distopyalarda ütopyalardaki gibi düzeni sağlayan mekanizmalardan söz edilir fakat bu mekanizmalar ütopyalardaki gibi eşitliği ve adaleti sağlamaya hizmet etmezler, insanları bir tür köleye dönüştürürler” (Bingöl, 2019: 223). Can Tezcan, özellikle yargı alanında yaşanan adaletsizliklere bir son vermek için yargının özelleştirilmesi için mücadele eder. Başbakan Mevlüt Doğan ise kendisi ile anlaştıkları dakika bu fikre olumlu bakacaktır. İsteklerinden biri yargının özelleşmesi durumunda kendi hizmetinde olan yargıçların yerlerinin değiştirilmemesidir. Can Tezcan'dan özellikle bazı şehirlerin yargıçlarının kesinlikle değiştirilmemesini ister. “Özel bir çaba harcaman da gerekmez: önem verdiğimiz davaların hepsi bize candan bağlı yargıçların ellerinde, onları görevde bırakman yeter” (Yücel, 2008: 112). Bir diğer şartı ise kendisine Temel Diker gökdelenlerinden iki büyük daire ve bir milyon dolar verilmesidir. “Bir de (...) bir de şu senin dostunun Maçka'da ki yeni gökdelenlerinden birinde partim tarafından kullanılacak, ama tapuları eşimin kız kardeşinin üzerine çıkarılacak iki

büyük daire istiyorum. (...) Bir de, genel partim için, ama senetsiz sepetsiz, bir milyon dolar isterim” (Yücel, 2008: 113).

Can Tezcan ve Başbakan Mevlüt Doğan tüm konularda anlaşılır ve yargının özelleştirilmesine izin verilir. Fakat anlaşmadan sonra Can Tezcan kendisine bir örneği verilen anlaşma maddelerinin yazılı olduğu kâğıdın boş olduğunu ve kandırıldığını fark eder. Aralarında yapılan anlaşmaya dair herhangi bir belgesi olmayan Can Tezcan’a başbakanın yaptırımları devam eder. Kendisine bir liste gönderir ve belirttiği kişilerin görevlerine devam etmesini ister.

“Sana son bir önerim olacak. Bunu da geri çevirecek olursan, ikimizde dilediğimiz yapmakta özgür olacağız. (...) Önerim şu: belli yerlerinde görevlerinde bırakılmasını istediğim elli altmış yargıcın adlarını vereceğim sana, onları yerlerinde bırakacaksın. (...) Bu arada bir de küçük armağanımız olacak, anlaştığımız dakikada, senin Koç’un ipini de koyuvereceğiz, şimdi oldu mu?” (Yücel, 2008: 247-248).

Can Tezcan, Başbakan Mevlüt Doğan ne kadar zorbaca konuşursa konuşsun onun isteklerine boyun eğmez ve isteklerini yerine getiremeyeceğini belirtir. Başbakan ile yaşadığı bu anlaşmazlık durumunun akşamında kapısına gelen polisler ile sarsılır. Evine gelen Rıza Koç adlı arkadaşı ile oturmaktadır. Bir kaçağı evinde sakladığı ihbarı alınmıştır. Polisler arkadaşı Rıza Koç’u götürürler. Ertesi gün tüm gazetelerde aynı elden çıkmış gibi Can Tezcan’ın bir kaçağı evinde sakladığı haberi yapılır. Yargının özelleştirilmesi sürecinde sürekli ekranlarda görülen ve bir dahi olarak fikri alınan Can Tezcan bir anda suçlu durumuna düşürülür ve TTHO’da yer alan konumundan olur.

Ülkede yönetime karşı olan kişiler herhangi bir suçu olmasa da en ufak bir şey bahane edilerek yıllarca içeride tutulabilmekte ve tüm mallarına el konulmaktadır. Rıza Koç ve Varol Korkmaz da bu duruma örnektir. Rıza Koç, insanları aydınlatmak için mücadele vermekte ve kendi imkânları ile kitap bastırıp dağıtmaktadır. Varol Korkmaz ise mallarına el konulan aylardır hapisshanede yatmakta fakat neden yattığını dahi bilmemektedir.

“Nasıl olsa, el koymuşlar adamları her şeyine, ne olduğu, nereden kaynaklandığı bilinmeyen bir açık gerekçesiyle, banka, fabrika, ev, çiftlik, araba, her şeylerini almışlar ellerinden. Arabalarına kendileri biniyor, köşklerinde kendileri oturuyor, şaraplarını kendileri içiyor, bankalarından da dostlarına bol bol kredi veriyorlar. Bir de yasa çıkarsınlar, şu tarihten başlamak üzere, bu adamların nesi var, nesi yoksa, hepsi bizim olmuştur desinler” (Yücel, 2008:16).

Hikmet öğretmeninin yaşadıkları da denetim mekanizmasının ne derece zalim olabileceğini göstermektedir. Yaptığı gökdelenler ile tanınan Temel Diker, öğretmen emeklisi Hikmet Bey'in arsasını almak ister. Annesi Nokta Hanım'ın Sarayburnu'na bir heykelini yapmaktır. Annesine ait bu anıtı en iyi görebileceği yer ise Cihangir'de bulunan bu arsadır. Bu arsayı satın alıp kendisinin de oturabileceği bir gökdelen yapmayı planlar. Fakat hayalleri uzun zaman yargı engeline ve Hikmet Bey'in inadına takılır. Hikmet Bey, arsasını satması karşılığında kendisine sunulan teklifleri reddeder. Bu arsanın ve evin ailesinden kalan tek hatıra olduğunu ve ölene kadar satmayı düşünmediğini dile getirir. Gökdelen yapmayı kendine vazgeçilmez bir hedef haline getiren Temel Diker, bu uğurda birçok tarihi yapının yıkılmasını sağlayıp bu küçük arsayı alamamış olmasından dolayı mutsuzdur. Biran evvel bu sorunun giderilmesi için sık sık avukatı Can Tezcan'ı ziyaret eder. Can Tezcan bu işin yargı ile çözülmesinden yanadır ve erteler. Temel Diker, başbakana bu konuyu dile getirir ve Hikmet Bey'in evi kamulaştırılır ve çıkması için bir bildiri kâğıdı gönderilir. Fakat Hikmet Bey evini boşaltmaz. Evi boşaltması için verilen süre bitinde sivil ve resmi kıyafetli kişiler gelip eşyalarını dışarı atmaya başlarlar. Duruma katlanamayan Hikmet baba adamlara ateş eder ve birini yaralar. İki saat sonra silahlı adamlar gelir ve Hikmet Bey'i öldürürler. Cenazesi tanınmaz bir hal alır.

“Bir dakika sonra, Hikmet babanın Hikmet baba olduğu kimyasal incelemeler sonunda kanıtlanabilirdi. Ne var ki polisin, yargının, belediyenin ve Temel Diker'in kimyasal çözümlenmelerle yitirilecek zamanı yoktu: sorun çevredeki hala yıkılmamış dört beş apartmanı bekleyen üç eski kapıcının tanıklığıyla çözümlendi. Gerisini kâğıt üzerinde küçük memurlar, alan üzerinde de Diker AŞ'nin dev makineleri çözümlendi: 5 Eylül 2075 akşamı, ev de, bahçe de dümdüz bir alana dönmüştü ve öteki alanların tersine, buram buram toprak kokuyordu” (Yücel, 2008: 206).

Kurguda toplumun özgürlüğü belli sınırlar içerisinde kalmaktadır. Sürekli konulan yasaklar halk kendileri için belirlenen sınırlardan öteye geçememektedir. Ülke içerisinde farklı bir şehre gitmek ya da devletin yasak olarak belirlediği mekânlara girmek mümkün değildir. Konulan yasaklar ile bireyler kendi toplumunu dahi tanımamaktadır.

“Yasak üstüne yasak konuyor her şeye, yasak takımları bile kurmuşlar, her yere giremiyorsun. Uçak kullanma belgen yoksa yalnızca Tunceli'de, Bitlis'te, Sivas'ta değil Bursa'da, Balıkesir'de İzmir'de bile senin benim gibi insanların canları istedi mi kent dışına çıkmalarına izin vermiyorlar kolay kolay, kimi yerlere girmek kesinlikle yasak. Kentler arası karayollarının tarihe karışmış olması da bayağı kolaylaştırıyor yasakçı özgürlük tutkunlarının işini, uçaktan baktığın zaman da aşağılarda kaynaşan yılki adamlarını pek seçemiyorsun. Kısacası,

günümüzün bu yeni insanlarını kendi ortamlarında görmek hiç kolay değil, hem de, neresinden bakarsan bak, çok tehlikeli aralarına düştün mü kolay kolay geri gelemezsin” (Yücel, 2008: 99).

3.5. Adalet ve Hukuk

Distopik kurgularda eşitlik adalet gibi kavramlar bulunmamaktadır. Adalet sadece belli bir kesim için vardır. Bu kurgularda adalet haksızlıkları, toplumdaki sorunları ortadan kaldıran bir unsur olarak değil tam tersi adaletsizlik üreten bir merci olarak bulunmaktadır.

“Distopyalarda ütopyalarda tasarlanan düzen, eşitlik, adalet, birlik ve beraberlik, refah, umut gibi idealler yerini düzensizliğe, eşitsizliğe, yıkıma, umutsuzluğa ve çaresizliğe bırakır. Distopyalarda ütopyalardaki gibi düzeni sağlayan mekanizmalardan söz edilir fakat bu mekanizmalar ütopyalardaki gibi eşitliği ve adaleti sağlamaya hizmet etmezler, insanları bir tür köleye dönüştürürler” (Bingöl, 2019: 223).

Gökdelen romanında adalet sadece parası olan sınıfın sorunlarını gidermek için kullanılmaktadır. Roman, kurgusunda yer alan adaletsizlik, eşitsizlik gibi kavramlardan dolayı distopik bir kurgu olarak adlandırılmaktadır. Romanda suçsuzlukta bir suçtur. Öyle ki Can Tezcan’ın en yakın arkadaşlarından olan Varol Korkmaz suçunun ne olduğunu bilmeden aylardır tutukludur. Varol Korkmaz’ın mahkemesine katılan Can Tezcan arkadaşının suçunun ne olduğunu bu mahkemede de öğrenememesi onu çıldırtır. Mahkemede suçsuzluğun da bir suç olarak nitelendirildiğini söyler. “Hayır, sayın başkan, öyle bir şey söylemedim, çünkü şu son iki yılda suçsuzluğun da bir suç olduğunu öğrenmeye başladık” (Yücel, 2008: 17). Varol Korkmaz ve beraberinde tutuklanan kişilerin tüm mallarına el konulmuş ve bu kişilerin malları devlet himayesindeki kişiler tarafından istedikleri gibi kullanılmaktadır.

“Nasıl olsa, el koymuşlar adamların her şeyine, ne olduğu, nereden kaynaklandığı bilinmeyen bir açık gerekçesiyle, banka, fabrika, ev, çiftlik, araba her şeylerini almışlar ellerinden. Arabalarına kendileri biniyor, köşklerinde kendileri oturuyor, şaraplarını kendileri içiyor, bankalarından da dostlarına bol bol kredi veriyorlar. Bir de yasa çıkarsınlar, şu tarihten başlamak üzere, bu adamların nesi var, nesi yoksa hepsi bizim olmuştur desinler” (Yücel, 2008: 16).

Can Tezcan, arkadaşını kurtarabilmek uğruna her yolu dener fakat başaramaz. Mahkemeden çıktıktan sonra eskiden yargı düzeninin nasıl olduğuna dair bilgiler vermektedir. Eskiden birden öldürülen kişiler olmakta ve bu kişilerin kim tarafından öldürüldükleri kesinlikle

bulunmamaktadır. Şimdiki düzende ise aykırı düşünen kişilerin olmayan suçlamalar ile mal varlıklarına el konulmakta ve bu mallar devlet himayesinde kullanılmaktadır.

“Benim gençliğimde arkadaşlarımız herkesin gözü önünde öldürülür, ama suçlu hiçbir zaman bulunamazdı. En yakın arkadaşlarımdan Tufan’da böyle gitti. Gazeteler, bir adamın Tufan’a bir buçuk metreden ateş edişini gösteren fotoğrafı kaç gün üst üste birinci sayfadan yayımladılar, gene de bulunamadı adam, yargı da fotoğrafın tek başına kesin kanıt oluşturamayacağı kanısına vardı. Ama şimdi yaklaşım değişti, hükümete ters düşen kişilerin varını yoğunu ellerinden alıp kendilerini içeriye atıyorlar” (Yücel, 2008: 22).

Can Tezcan, arkadaşına yapılan haksızlığa bir son vermek hem de devletin yargı üzerindeki gücünü sonlandırmak için ortaya yargının özelleştirilmesi fikrini atar. Bunu da şu ifadeler ile destekler: “Hem de, biliyorsun, başımızdaki herifler bunca yıldır bu ulusun nesi varsa özelleştirdiler, maden, orman, ırmak, liman, fabrika, hastane, üniversite, ilkokul her şeyi, her şeyi sattılar haraç mezat, bir anaları kaldı satılmadık, sattılsa da ben bilmiyorum, kimsenin günahını almak istemem” (Yücel, 2008: 37).

Can Tezcan, satılmadık ne bir toprak parçası ne de bir kurum kalmayan ülkede yargının hala özelleşmemiş olmasını bir çelişki olarak görür. Yargının özelleşmesinin bile yaşadıkları süreçten daha iyi sonuçlar vereceğine inanarak bu fikri ortaya atar.

“Evet, aykırılığından! Biliyorsun, geçen yüzyılın sonlarından beri her şey özelleştirildi bu ülkede, özellikle yabancılara, yabancı alıcı çıkmayınca da yerli kodamanlara, yani onların taşeronlarına satıldı, dağlar, taşlar, ırmaklar, denizler, limanlar, havaalanları, gemiler, uçaklar, trenler, yollar, köprüler, fabrikalar, çöpler, okullar, üniversiteler, stadyumlar... Öyleyse her şey özel kurumların elindeyse, yargı neden özelleştirilmesin ki? Evet, neden özelleştirilmesin? Yargının neyi eksik? Yüksek sesle soracağım bu soruyu. Baş gerekçem de düzenin tutarlılığı olacak!” (Yücel, 2008: 44).

Yasalar belli sınıfın menfaatleri için akşamdan sabaha kadar değiştirilebilir bir hal almıştır. Böyle bir ortamda kimse kendini güvende hissetmemektedir. Çünkü bir insanı suçlamak ve tüm mallarına el koymak sıradan bir durum halini almıştır. Kişilere özel mahkemeler kurulmakta, istedikleri sonuç alınana kadar yargıçlar değiştirilmektedir. Zira ülkede çoğu yargıç devlete hizmet etmekte ve davalar istenen şekilde sonuçlanmaktadır.

“Bir ülkede sabah akşam yeni yasar çıkarılıyorsa, yargı ve yönetim çoktan özelleştirilmiş demektir, dedi. Bizdeki durum da bu: her özel durum için özel yasa çıkarılmakta, hem de kaç yıldır. Kaç yıldır, yöneticiler ya da adamları ne istiyorlarsa o oldun, yüzde yüz o yapılsın,

yargıcın, yöneticinin yorumlama hakkı kalmasın diye” (Yücel, 2008: 51). “Bir ülkede durmamacasına yeni yasa çıkarılıyorsa, altı ay önce çıkarılmış bir yasanın yerine altı ay sonra tam karştı getiriliyorsa, yargı kararlarının yönetimin istediği biçimde olması için ikide bir özel mahkemeler kurulup özel yargıçlar atanıyorsa, o ülkede sadece yargı değil, hiçbir şey güvende değil demektir, dedi. Yasaları çıkaranların kendileri bile güvende değil demektir” (Yücel, 2008: 52).

Sadece yargı kurumları değil polisler dahi sadece gökdelenlerde yaşayan varlıklı sınıfı korumak için vardır. Rıza Koç, toplumda yer alan adaletsizlik durumunu şu ifadeler ile dile getirmektedir:

“gecenin bu geç saatlerinde tek polis göremezsın sokaklarda. (...) Polisler yalnız sırtı kalın kenterleri korur, sırtı kalın kenterler de bu saatte sokaklarda dolaşmaz: ortalıkta kenter yoksa polis de yoktur. (...) çünkü sırtı kalın kenterler mekikleriyle yukarılarda dolaşırlar; indikleri zaman da yüksek yerlere, gökdelen tepelerine iner, gökdelenlerin tepesindeki barlarda eğlenirler. Gül Tezcan koltuğuna oturmuş, onları izlemekteydi. Hepsi gökdelenlerde oturmuyor, hepsinin de özel uçağı yok, dedi. Ama her kenterin kurşungeçirmez bir arabası vardır dedi, Rıza Koç” (Yücel, 2008: 233).

Özellikle gece sokağa çıkma gereği duyan kişilerin ise sokakta bulunma nedeni farklıdır. Bunlar, yasadışı işler yapmaktadır. Genelde kirli işler peşinde koşan, soygun yapan, adam öldüren ya da kadın pazarlayan kişilerdir. Belli sınıfı koruma görevini yerine getiren adalet, fakir insanları korumamaktadır. Özellikle fuhuş on bir yaşına kadar düşmüştür. Fuhuş için kullanılan bu çocuklar kısa zaman içerisinde sistemin kullanıp attığı bir yılki adamına dönüşmekte ve çaresiz doğada bulduklarını yiyerek yaşamaya çalışmaktadır.

“(…) kentte kalmayı sürdürüp geceleri dolaşanlardır bunlar, her türlü kirli işi yaparlar, adam öldürürler, ama başlıca işleri kadın ve oğlan pazarlamaktır, adamlar arabalarını yavaşlatır, sonra gözlerine kestirdikleri kadın ya da oğlan konusunda patronla pazarlığa girerler, oğlanı ya da kadını alıp giderler. Kadın dediysen sözün gelişi, ortalama yaş on ikilere, on birlere kadar inmiş görünüyor. Bu da korkunç bir şey: kısa sürede posası çıkar çocukların, sonra da yılki adamlarına katılırlar” (Yücel, 2008: 234).

Yargının özelleştirilmesi için verilen mücadele kazanılır ve yargı özelleştirilir fakat bu durumda da değişen bir şey olmaz. Yargı güçlülerin sorunlarını daha hızlı çözen bir merci halini alır. Romanda adalet “güçlülerin ayrıcalığı” olarak ifade edilir (Yücel, 2008: 255). Can Tezcan, olaylara daha geniş bir pencereden bakmaya başlar. Yargının ne kadar pahalı olduğunu bile bugüne kadar fark etmemiştir. Yardımcısı Sabri Serin ile yargının pahalı olması

konusunu konuştukları bir gün Sabri Serin: “yargının artık kodamanlar, yani en büyükler, en zenginler arasındaki anlaşmazlıkları çözmekle yoğunlaşması istendiği, büyük uzlaşmazlıkları çözenin ücreti de yüksek olduğu için. Biz şu son yıllarda neden böylesine çok kazandık ki?” (Yücel, 2008: 165). Son yıllarda yargı o derece pahalı bir hal alır ki parası olmayan hakkını aramak için mahkemeye gelmek yerine kendince yöntemler ile sorunlarını çözmeye çalışır.

“Yüzyıl başındaki öngörülerin tersine, ülke nüfusu hızla azalmaya başladı, yargı gittikçe pahalılaşırken, insanların geliri hızla düştü; bu yüzden, sıradan insanlar sorunlarını başka yollardan çözmeyi yeğler oldular. Hangi yollardan? Size anlatmıştım, efendim: yasadışı yollardan. Evet, anlatmıştın. Bu durumda, yargı olarak bizim işimiz azalıyor, azalınca da...” (Yücel, 2008: 166).

3.6. Yılkı Adamları

Teknolojinin engel olunamaz bir şekilde gelişmeye devam ettiği kurguda her alanda makineler bulunmaktadır. Makineler geliştikçe hem insana olan ihtiyaç azalmakta hem de bu makineleri kullanabilecek yeterliliğe sahip olmak gerekmektedir. Ülkede tüm kurumlar özelleşmiş durumdadır. Eğitim de bunlar arasında yer almaktadır. İşçi olarak çalışan kişilerin çocuğunu okula göndermesi aldığı ücret ile mümkün değildir. Okula gidemeyen bu çocuklara okuma ve yazmayı kendi aileleri öğretmekte bu çocuklar ileri bir eğitim alamamaktadır. Bu nedenle iş bulmaları da mümkün olmamaktadır. “Her işe uygun makineler aramadığınız kadar, bu yüzden adam gereksinimi her geçen gün biraz daha azalıyor. Makineler geliştikçe, tepelerinde fazla adam istemez oldular; öte yandan, bu çok gelişmiş makinelere göre adam bulmak her geçen gün zorlaşıyor, öyle söylüyorlar” (Yücel, 2008: 170). Sıradan bir temizlik makinesini kullanmak bile bilgi gerektirmektedir. “en sıradan temizlik aygıtı belli bir bilgi birikimi gerektiriyor, en sıradan işi yaparken bile birkaç elektronik aygıt kullanmak gerekiyor. Kapıcısından çaycısına, bizim kuruluştta çalışan emekçilerin hepsinin yüksek okul diploması var” (Yücel, 2008: 170).

“Oysa çok iyi bilindiği gibi, bugün ülkemizde okuryazar oranı yirminci yüzyılın ortalarındakinden daha düşük, neredeyse yarısıdır. Neden dersiniz, bugün Türkiye’de ilkokulda bir çocuk okutmak bile yurttaşların birçoğu için olanaksız bir şey, iyi bir işçinin kazancının iki buçuk katı kazanç gerektiriyor, çünkü tüm okullar özel, özel okulların patronları da tüm patronlar gibi en az çaba ile en çok parayı kazanmak istiyorlar. İşçi çocuğunun karnını iyi kötü doyurabiliyorsa da okula yollayamıyor onu. Duymuşsunuzdur kuşkusuz, kimi kendi aralarında örgütlenmişler, çocukları okul dışında eğitmeye çalışıyorlar, okuma yazma, toplama çıkarma öğretiyorlar onlara” (Yücel, 2008: 169).

Can Tezcan'ın arkadaşı Rıza Koç ziyarete geldiği bir gün onlara yıldı adamlarından bahseder. İş bulamayan, çalışmayan bu kişilerin sistem tarafından dışarı itildiğini anlatır. Daha önce bu insanları duymamış olan Can ve Gül şaşırır ve onun şaka yaptığını düşünürler. Rıza Koç, onların bu insanlardan habersiz olmalarının nedenini gökdelenlerde yaşamalarına bağlar. Çünkü halk ile herhangi bir bağ kurmamakta ve bir yere gidecekleri zaman da mekik kullanmaktadırlar.

“Anlatmaya çalışmıyorum, anlatıyorum dedi. Olayın kitabı da yazdım. Ama siz sokaklarda yaya dolaşmadığınız için görmediniz. Bir daha gelecek olursam, yani gene gelmeyi başarabilirsem, getiririm. Diyeceğim, söylediğim gerçek: insanlar gözlerden uzak yerlere, dağlara, tepelere çekilmek zorunda kalıyor nicedir. Yaşlı, genç, kadın, erkek, çocuk sürülerle, evet sürülerle, yalınayak, yarı çıplak, pislik içinde, tarihöncesinden kalma hayaletler gibi dolaşıp duruyorlar öyle. Solucan, kurbağa, sıçan, çekirge, ot, kabuk, yosun, daha ne bileyim ne bulurlarsa yiyor, bir karga ölüsü için birbirlerine saldırıyorlar. Çiftliklere yaklaşmaları bile yasak, buraları insan azmanları ellerinde makineli tüfeklerle bekliyor; öldürdükleri de ölüden sayılmıyor, tıpkı dirilerinin diriden sayılmadığı gibi” (Yücel, 2008: 96).

Gül Tezcan duydukları karşısında şaşırır ve yıldı adamları yanında çocukların neden bulunduğunu, onların neden toplum dışına atıldığını merak eder. “Neden atacaklar? Nasıl olsa işe yaramayacaklarını, daha önemlisi de bunca aç insanın tokların yaşamını katlanılmaz duruma getireceğini bildikleri için, kentlerin görünümüne gölge düşürmemek için, sırtı kalın yurttaşlar her sabah sokağa çıktıklarında cesetlerle karşılaşmasınlar diye” (Yücel, 2008: 97).

Rıza Koç, işe yaramaz hale gelen hayvanların doğaya bırakılması gibi iş bulamayan, temel ihtiyaçlarını karşılayacak gücü olmayan bu insanların da dağlara, tepelere, ıssız bozkırlara sürüldüğünü anlatır. Sistem dışına atılan bu kişilerin şehrin sokaklarında bile yaşamalarına izin verilmemektedir.

“Bunlar yıldı adamları! Yıldı adamları sözünü duymadın mı hiç? Bir zamanlar atlar, eşekler, katırlar insanların yaşamının ayrılmaz bir parçasıyken, gün gelip iyice yaşlanıp da işe yaramaz olunca, kentlerden, köylerden uzaklara, dağlara, tepelere, ıssız bozkırlara sürülürmüş, onlar da birbirlerini bulup sürülerle dolaşırlarmış oradan oraya. Bugün atların ve eşeklerin kökü neredeyse tümünden kurudu. Sıra insanlara geldi, bunların işe yaramayanları, yani iş bulamayan ve bulamayacak olanları da doğaya bırakılıyor artık” (Yücel, 2008: 97).

Can Tezcan, başbakan ile yaptığı toplantıdan sonra yıldı adamlarının varlığını sorar. Bu haberin gerçek olup olmadığını, eğer bu haber gerçek ise devletin bu konuda nasıl çözümler

ürettiğini merak eder. Ülkenin ekonomi olarak zarar görmemesi için yıllık adamları gizlendiğinin doğru olduğunu öğrenir.

“O dediklerini duymakla da kalmadım, gözlerimle gördüm: dağda, taşta çakal sürüleri gibi dolaşıp duruyorlar. Oldukça eski bir olay bu, benim dönemimde başlamadı. Sayıları ne kadar sayın başkanım? İki buçuk, üç milyon, bilemedin dört. İnsanın tüylerini ürpertiyor. Yok canım, o kadar da değil Afrika’dakilerin sayıları daha fazla. Hatta orada sık sık kentlere indikleri ve ne bulurlarsa yağmaladıkları söyleniyor. Ama Türkiye’de kimse bundan söz etmiyor, sayın başkanım. Hiçbir gazete bunu yazmıyor, hiçbir televizyon göstermiyor. Evet, böyle bir anlaşma var, hem ulusal, hem de uluslar arası düzlemde, sessiz bir anlaşma: durumun açığa vurulması tehlikeli çünkü ekonomiyi altüst edebilir” (Yücel, 2008: 115).

Can Tezcan Başbakan Mevlüt Doğan’a yıllık adamları konusunda ne gibi bir çözüm düşündüklerini sorar. Mevlüt Doğan ise sorunun kendi dönemlerinde başlamadığını fakat topladıkları eski kıyafetleri onların yoğun buldukları yerlere bıraktıklarını, belediyenin çöpleri onların uğradıkları yerlere döktüğünü söyler. “Ancak bizim dönemimizde durumlarının biraz daha iyi olduğu söylenebilir, diye ekledi. Belediyelerimiz çöpleri onların sık uğradıkları yerlere boşaltıyor, eski giysileri toplatıp onların uğrak yerlerine bıraktıran belediyelerimiz bile var. Senin anlayacağın hiç ilgilenmiyor değiliz” (Yücel, 2008: 116).

Rıza Koç, betonlaşmanın beraberinde bazı sorunlar getirdiğini söyler. Her yükselen Temel Diker gökdeleni arkasında bir moloz dağı bırakarak ilerlemektedir. Temel Diker’in gökdelen aşkı yüzünden doğada oluşturduğu tahribat giderilecek nitelikte değildir. “Şunu al da iyice bak, dedi: Güzel Bergama’nın yakınlarında bir ormanın fotoğrafı, iki ay önce çekilmiş, ağaçların yüzde doksan beşi kuru, yapraksız, içinden çürümüş, yedi yaşında bir çocuk tekme vurdurdu mu yıkılıyor hepsi, yıkılmıyor bile, tuhaf bir toza dönüşüyor, bok sarısı bir toza” (Yücel, 2008: 98). Fakat doğanın tahrip edilmesinden tek suçlu Temel Diker değildir. Teknolojinin gelişmesi ile birlikte kurgudaki bireyler en az Temel Diker kadar doğaya zarar vermektedir. “Bugünün insanı her şeyden çok çöp üretiyor” (Yücel, 2008: 171).

Can Tezcan’ın yardımcısı Sabri Serin, artık göçlerin Batı yönünde değil Doğu’ya doğru yapıldığını söylemektedir. Doğada yaşanan tahribat ile temel ihtiyaçlarını dahi gideremeyen insanlar iş bulma umudunu dahi kaybederek temel ihtiyaçlarını karşılayabilme derdine düşmüştür. “Şimdi göç yönleri tersine döndü, efendim; yoksul insanlar artık Batı’ya değil, Doğu’ya Afganistan’a, Pakistan’a, Rusya’ya gidiyorlar. Öyle anlaşılıyor ki oralarda iş olmasa da ot bulmak daha kolay” (Yücel, 2008: 169). Ayrıca Sabri Serin diğer ülkelerin bu sorun

karşısında buldukları çözümlerden bahseder. Özellikle Güney Amerika'nın kimi yerlerinde bu sorun vahşi bir şekilde çözülmektedir.

“Amerika Birleşik Devletleri'nin doğal kaynakları bizimkilerden kat kat fazla; ancak orada bile gizliden gizliye birtakım işlemlere başlandığını, yani Vietnam'da, Irak'ta, İran'da, Suriye ve Libya'da yaptığını şimdi de kendi kıtasında yaptığı söyleniyor ama saydığım ülkelerdeki gibi açıktan açığa değil. (...) Nasıl yani? Nasıl olacak? En ufak bir suç işleyeni, örneğin bir ekmek çalmaya kalkanı dakikasınca linç ederek” (Yücel, 2008: 171).

Güçlü sınıf kendi hayatlarını tehlikeye sokabilecek, toplumda sorun çıkaracak her şeyden kurtulmak istemektedir. Her şeyi elinde bulunduran denetim mekanizması olayları istediği gibi çarpıtmakta ve duyulmasını tehlikeli bulduğu şeyleri saklamaktadır. Bu da toplumu geri dönüşü olmayan bir karanlığa doğru sürüklemektedir. Gelişen teknoloji de yolkı adamlarının varlığından haberdar olmayı engellemektedir. İnsanlar gökdelenlerde yaşamakta, gidecekleri yerlere de mekikler yardımıyla gitmektedirler. Karayolunu kullanmayan bu kişiler kendi ülkelerinde hatta kendi şehirlerinde neler olduğunu bilmemektedirler.

3.7. Betonlaşma

İstanbul'u ikinci bir New York yapıpök isteyen Temel Diker'in yaptığı gökdelenlerde tek tiplilik hâkimdir. Romanda Thomas More'un Ütopya adlı eserinde olduğu gibi binaların aynı boyda ve aynı biçimde yapılması amaçlanmaktadır. Bu şekilde kentte var olan düzensizliğe de bir son vermek amaçlanmaktadır.

“En azından yapılar konusunda, Thomas More'un Nusquama'sı gibi bir şey. Ya da onun yüzyılımıza uygun düşen bir biçimi: tüm gökdelenler birbirinin aynı olacak, aynı çizime göre, aynı yükseklikte, aynı genişlikte. Yalnızca renkleri ve numaraları değişik olacak. Bir de ortaklıkta ne ağaç, ne çiçek. Birbirinden uzaklıkları da aynı olacak. Her birinin yüksekliği beş yüz elli metre olduğuna göre de kent derlenip toparlanacak ister istemez, zaman ve yakıt tüketimi en aza inecek” (Yücel, 2008: 54).

Thomas More da görülen tek tiplilik sadece binalar ile sınırlı değildir. Toplumsal hayatta da tek tiplileştirmek amaçlanmakta ve kadın erkek tüm bireylerin aynı kıyafeti giymesi sağlanmıştır.

“Thomas More başkentinin evlerinin hep aynı biçimde ve çok uzun bir ev sanılacak kadar düzenli bir biçimde sıralamış olduğunu söylemiyordu yalnızca. Aynı zamanda kenter düzeni de muştuluyor ve insanların kadın ile erkeği, evli ve bekârı ayırt etmek koşuluyla hep aynı biçimde giydirdiyordu. Bugün, konutlar ve yollar hızla tek biçimliliğe yönelirken, kılıklarda tek

biçimliliğe gidiyor, üstelik kadın ve erkek, evli ve bekâr ayrımı da kalmadı artık, kalsa da kimsenin umurunda değil” (Yücel, 2008: 55).

Temel Diker için geçmiş yer almamakta sadece içinde yer aldığı zaman bulunmaktadır. Ayrıca farklı olan her şey kötü ve çirkin olarak adlandırılmıştır. Farklı olan her şeyi yok ederek kentteki karmaşaya son vermek ve tutarlı bir bütünlük oluşturmak istemektedir.

“ (...) artsüremlilikleri, yani tarihsel gelişimleri içinde görebildiğimiz kentler bulunduğunu ama İstanbul’un bu özelliğini çokta yitirdiğini, birkaç tarihsel kalıntı bir yana, son yüzyıl içinde açgözlü insanlarca altı üstüne getirilerek bir bayağılık, çirkinlik ve karmaşa çöplüğüne dönüştürüldüğünü, bu nedenle en doğru ve en kestirme çözümün onu eşsüremlilik içinde, yani bugünde, kendi içinde tutarlı bir kent olarak yeniden kurmak, yani bir baştan bir başa aynı nitelikte, aynı biçimde ve aynı boyutta yapılar, yollar ve sokaklarla, çağımızın yolları, sokakları ve yapılarıyla donatmak olduğunu anlattı” (Yücel, 2008: 124).

Yükselen gökdelenler ardında moloz dağları bırakarak ilerlemekte, doğaya yapılan tahribat geri dönüşü olmayan bir hal almaktadır. Betonlaşmanın bedelini yıllık adamları ödemekte, bu kişiler, şehirden uzak yerlerde hayatta kalma mücadelesi vermektedirler. “Şunu al da iyice bak, dedi: Güzel Bergama’nın yakınlarında bir ormanın fotoğrafı, iki ay önce çekilmiş, ağaçların yüzde doksan beşi kuru, yapraksız, içinden çürümüş, yedi yaşında bir çocuk tekme vurdu mu yıkılıveriyor hepsi, yıkılmıyor bile, tuhaf bir toza dönüşüyor, bok sarısı bir toza” (Yücel, 2008: 98).

Yaptığı gökdelenler ile tanınan Temel Diker, öğretmen emeklisi Hikmet Bey’in arsasını almak ister. Annesi Nokta Hanım’ın Sarayburnu’na bir heykelini yapmaktır. Annesine ait bu anıtı en iyi görebileceği yer ise Cihangir’de bulunan bu arsadır. Bu arsayı satın alıp kendisinin de oturabileceği bir gökdelen yapmayı planlamaktadır. Fakat hayalleri uzun zaman yargı engeline ve Hikmet Bey’in inadına takılır. Hikmet Bey, arsasını satması karşılığında kendisine sunulan teklifleri reddeder. Bu arsanın ve evin ailesinden kalan tek hatıra olduğunu ve ölene kadar satmayı düşünmediğini dile getirir. Gökdelen yapmayı kendine vazgeçilmez bir hedef haline getiren Temel Diker, bu uğurda birçok tarihi yapının yıkılmasını sağlayıp bu küçük arsayı alamamış olmasından dolayı mutsuzdur. Biran evvel bu sorunun giderilmesi için sık sık avukatı Can Tezcan’ı ziyaret eder. En sonunda Hikmet babanın ölümü ile hayalini kurduğu arsaya kavuşur ve hız kesmeden gökdelen yapımlarına devam eder. İstanbul’da her geçen gün birbirinin aynısı olan binalar yükselmektedir.

“Ancak, tüm İstanbul yeni biçimini ve yeni kimliğini üstlenmek Hikmet babanın öldürülüp evinin yerle bir edilmesini bekliyormuş gibi, en gözdeleleri başta olmak üzere, hiçbir semt, hiçbir

cadde, hiçbir sokak, hiçbir yapı Niyorklu'nun dört bir yana dağılarak ortalığı toza ve gürültüye boğan dev makineleri karşısında direnemez oldu. Önce bir zamanların çok görkemli ve çok pahalı yapıları kulakları sağır eden bir gümbürtü ve yoğun bir toz bulutu içinde anlamsız bir yığına düşüyor, sonra, önceden uygun yerlere yerleştirilmiş makineler ileriye fırlayarak iç içe geçmiş demir ve beton parçalarından oluşan bu yığına hızla kemirip yutmaya girişiyorlar. Bunların işlerini bitirmesiyle üçüncü bir dev makine dizisinin her türlü insan izinden arınmış olan alanı oymaya başlaması bir oluyordu" (Yücel, 2008: 208).

Kentin dört bir yanını inşaat sesleri sarar. Üç ay gibi kısa bir zaman içerisinde İstanbul binalardan tanınmaz bir hal alır. Temel Diker gökdelenlerinde oturabilmek için bireyler neyi var neyi yoksa satmaya razı olur. Fakat bin bir zahmet ile aldıkları gökdelen dairesini bir yıl sonra beğenmemeye başlar ve yenisine göz koyarlar. Gökdelen sevdası sadece İstanbul halkı ile sınırlı kalmamış gökdelen dairesi alabilmek için başka şehirlerden de gelenler olmuştur.

"İstanbullu kenterler (...) varlarını yoklarını gökdelen dairelerine yatırırken, Bursa'nın, İzmir'in, Ankara'nın Adana'nın, Kayseri'nin, Eskişehir'in, Manisa'nın kodamanları için İstanbul'da büyük bir gökdelen dairesi aldıktan sonra, her hafta sonu mekiğiyle kendi gökdeleninin damındaki alana inip. Hafta sonunu dönemin beğenisine uygun döşenmiş dairelerinde geçirmek ülküsel bir yaşam biçimi, bir zenginlik ve üstünlük göstergesi olup çıktı" (Yücel, 2008: 210).

Aralıksız devam eden gökdelen inşaatlarının yanı sıra aynı yükseklikte yollar, kaldırımlar insanların hayatlarını felç eder. İnsanlar yürürken dahi ilerleyip ilerleyemediğini anlayamaz bir hal alır. İnşaatların oluşturduğu toz yüzünden gökte kaybolan mekikler dahi olur.

"Öte yandan hemen her yerde aynı yükseklik, aynı genişlik, aynı yapılar ve aynı kaldırımlarla karşılaştıklarından, ne kadar yürürlerse yürüsünler, zırlı arabalarını ne kadar hızlı sürerlerse sürsünler, mekikleriyle ne kadar yükselirlerse yükselsinler, hep yerlerine sayıyorlarmış gibi bir duyguya kapılıyor, kolay kolay da bu duygudan sıyrılmıyorlardı. Bir inişten aşağıya inmek ya da bir yokuştan yukarıya çıkmak bir düş olup çıkmıştı neredeyse" (Yücel, 2008: 210-211).

Gökdelenler kötü olan her şeyi duvarlar ardında bırakan kalelerdir. Her geçen gün sayıları artarak yükselmeye devam eden bu binalarda oturanlar arasında dahi bir rekabet bulunmaktadır. Katlar yükseldikçe insanlar daha aşağı katta oturan kişileri aşağılamakta ve kendilerini onlardan üstün bir sınıf olarak görmektedir. Oluşturulan bu yeni kentte ağaca hiç yer verilmez. Gökdelenler 1980'li yıllardan itibaren ülkemizde yapılmaktadır. Yazar, zenginliğin sembolü olarak gösterilen aslında bir doğa talanı olan gökdelenler yoluyla

insanları uyarmaktadır. Ne zenginliğin ne de doğru bir kentleşmenin doğayı talan ederek, tarihi binaları yıkarak ya da göklerde oturarak olmayacağı konusunda insanları uyarmaktadır.

Sonuç

İlk basımı 2006 yılında Can Yayınlarından yapılan Gökdelen romanı distopya bağlamında incelenmiş, içerisinde birçok distopik kurgu barındırdığı görülmüştür. Romanda aile kavramı vardır fakat annelik kavramının önemine dair bilgi yer almamaktadır. Eserde tek tiplilik görülmektedir. Bu tek tiplilik binalarda, yollarda, kaldırımlarda, bireylerin kullandığı ulaşım araçlarında dahi görülen bir unsurdur. Romanda teknolojinin gelişmiş olduğu görülmektedir. Gelişen bu teknoloji ile bireylerin köle haline getirilmesi daha kolay bir hal almıştır. Roman karakterlerinin çoğu evden hiç çıkmadan her işini bilgisayardan halletmektedir. Özgürlük, adalet, eşitlik gibi kavramlar eserde bulunmamaktadır. Adalet genelde güçlülere korumak, onların isteklerini yerine getirmek için kurulmuş gibidir. Romanda sınıflar arasında uçurumlar bulunmaktadır. Bir taraf gökdelenlerde oturmakta, mekikleri ile istedikleri ülkeye gidebilmekte, polis tarafından korunmaktadır. Diğer tarafta ise temel ihtiyaçlarını dahi karşılayamayan ve doğada buldukları ile karnını doyurmaya çalışan insanlar yer almaktadır.

Eser, kitle iletişim araçlarının birey üzerindeki etkisine vurgu yapmaktadır. Halka kabul ettirilmek istenen unsurlarda medya kullanılmaktadır. Kurguda toplumun özgürlüğü belli sınırlar içerisinde kalmaktadır. Sürekli konulan yasaklar halk kendileri için belirlenen sınırlardan öteye geçememektedir. Ülke içerisinde farklı bir şehre gitmek ya da devletin yasak olarak belirlediği mekânlara girmek mümkün değildir. Konulan yasaklar ile bireyler kendi toplumunu dahi tanımamaktadır.

2073 yılında tarihe dair her şey yok edilmiştir. Distopik kurgularda geçmiş sevilmez ve ona dair her şey yok edilir. Romanda Temel Diker'in gökdelen yapma uğruna tarihi değerlerin tamamını yıktığı görülmektedir. Geçmişin izlerini silme amacıyla sokak adlarının yerine numaralar verilmiştir. Şehir tam da distopik kurguların istediği gibi ruhsuz, soğuk, mutsuz bir hale getirilir. Bu çağda en korkulan şeyin haslıklar olduğu görülür. Bu nedenle durumu olan herkes gökdelenlerde yaşamak istemektedir. Gökdelenlerin sürekli ilaçlanması, topraktan yüksekte olması da bunda etkilidir. Yapılan gökdelenler yoluyla varlıklı ve yoksul insanların arasına aşılmaz duvarlar konmuştur fakat bu duvarların aşılmaz olmadığı roman sonunda görülmüştür. Distopik kurgular, ele aldıkları konular ile okuru sarsmak, yaşadığı süreçteki toplumsal sorunların farkına varmasını sağlamak istemektedir. Okuru kucağında bir sürü soru ile baş başa bırakan distopik kurgular, okurun kendi toplumsal sorunlarına bakmasını sağlamaktadır. Kurguda mekân olarak seçilen İstanbul, sınıflar arasında uçurumların yer

aldığı görülür. Aynı şehirde farklı dünyalarda yaşayan insanlar görülmektedir. Gideceği yere karaya ayak basmadan mekikler ile giden zengin sınıfın gökdelenlerde yaşayıp diğer insanlarla hiçbir bağ kurmadığı bir mekândır İstanbul. Bu sınıfın dışında kalan yitkili adamları ise yaşamını doğadan buldukları ile sağlamaya çalışmaktadır. Yazar romanda tanıdık ifadeler kullandığı için daha gerçeğe yakındır. Distopyalarda görülen gizemli durumlar, karanlık bir atmosfer romanda yer almamakta, zaman açısından çok ileri bir tarih verilmemektedir. Yazar, ne zenginliğin ne de doğru bir kentleşmenin doğayı talan ederek, tarihi binaları yıkarak ya da göklerde oturarak olmayacağı konusunda insanları uyarmaktadır.

KAYNAKÇA

Ahıska, Meltem (2002). Bilginin Araçsallaşması ve Gündelik Hayatın Bilgisi, Bilgi Toplumuna Geçiş, Sorunsallar/Yorumlar/Eleştiriler ve Tartışmalar, (Der. İlhan Tekeli, Süleyman Çetin Özoğlu, Bahettin Akşit vd.), Ankara: Tubitak Yayınları, No:3.

Akkoyun, Tülay (2016). Ütopya / Distopya Batı ve Türk Romanlarından Örneklerle Bir Karşılaştırmalı Edebiyat Çalışması, Ankara: Kurgu Kültür Merkezi Yayınları.

Althusser, Louis (1991). İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları, (Çev. Yusuf Alp-Mahmut Özışık), İstanbul: İletişim Yayınları.

Bingöl, Ulaş (2019). Modernizmden Postmodernizme Eleştiri Terimleri Sözlüğü 1, İstanbul: AK Yayınevi.

Cevizci, A. (2013). Ütopya Felsefe Sözlüğü, 8. Basım, İstanbul: Paradigma Yayınları.

Claeys, Gregory (2011). Ütopya Edebiyatı, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Gardin, Michael, Tilley, Helen, Prakash, Gyan (2020). Ütopya Distopya Tarihsel Olasılığın Koşulları, (Çev. Esmâ Kartal, Cem Kayalığıl, Helen Tilley), İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.

Kumar, Krishan (2005). Ütopyacılık, (Çev. Ali Somel), Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, s. 7.

Kumar, K. (2006). Modern Zamanlarda Ütopya ve Karşı Ütopya, (Çev. Ali Galip), İstanbul: Kalkedon Yayıncılık.

Levitas, Ruth (1990). The Concept of Utopia, Great Britain: Syracuse University Press, s. 11.

More, Thomas (2009). Ütopya, (Çev. Çiğdem Dürüşken), Ankara: Kalbacı Yayınevi.

Orwell, George (2021). 1984, (Çev. Şerif Özüdoğru), İstanbul: Anonim Yayıncılık.

Omay, M. (2009). Ütopya Üzerine Genel Bir İnceleme, İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi.

Robins, Kevin (1999), İmaj: Görmenin Kültür ve Politikası, (Çev. Nurçay Türkoğlu), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Sağlam, Halil (2022). Distopik Romanlarda Kaygı, İstanbul: Dün Bugün Yarın Yayınları.

Usta, Sadık (2022). Türk Ütopyaları Osmanlı'dan Cumhuriyet Dönemine Özgürlüğü Düşlemek, İstanbul: Epsilon Yayınevi.

Urgan, Mina (1984). Edebiyatta Ütopya Kavramı ve Thomas More, İstanbul: Adam Yayınları.

Urgan, M. (2016). More'dan Sonra Yazılan Ütopyalar, Ütopya, 22. Basım, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Ülger, Gürdal (2018). Distopya Hayal ile Gerçek Arasında, İstanbul: Aya Kitap Yayınları.

Winner, Longdon (2004). "Technologies as Forms Life", Readings in the Philosophy of Technology, Ed. David M. Kaplan, USA: Rowman- Littlefield.

Yalçınkaya, Ayhan (2004). Eğer'den Međer'e Ütopya Karşısında Türk Romanı, Ankara: Phoenix Yayınevi.

Yücel, Tahsin (2008). Gökdelen, İstanbul: Can Sanat Yayınları.

<https://www.hurriyet.com.tr/egitim/iklim-degisikliginin-olusturdugu-kaygi-ekofobi-41874186>